ISSN 0235-6368

Дім сад город

1

1994

До наших читачів

Ми раді щиро привітатися і з нашими давніми друзями — постійними передплатниками та читачами журналу — і з тими, хто вперше тримає в руках цей примірник. З Новим роком вас, будьте здорові, багаті, майте щедрі врожаї на городі і в саду, нехай не вибувають з вашого дому радість і добро!

Часто-густо, телефонуючи до редакції, читачі запитують: «Ви ще живете, чи виходять у світ нові номери журналу»? Попри всі незгоди «Дім, сад, город» поки що знаходить шлях до ваших домівок. На жаль, оце зловісне «поки що» не дає певності у завтрашньому дні. Ми єдиний в Україні журнал, який розрахований на потреби простих людей. Єдине, у чому можемо бути певними,— у вашій моральній підтримці та невеликих коштах від передплати. Невеликих тому, що інфляція має непередбачувану швидкість. Пам'ятаєте минулорічну допередплату? Спочатку ми вирішили: 100 карбованців за номер вистачить на всі потреби, пов'язані з виданням журналу. Проте, поки дійшов до читача № 3 з оголошеною ціною — 600 крб, ці витрати подвоїлися. Втім, минуло ще кілька місяців і кілька подорожань усіх послуг — друкарні, союздруку, як стало ясно,— коштів, одержаних за допередплату не вистачить на шість журналів. Тому й довелося видавати чотири останніх номери у двох журналах. Деякі розгнівані передплатники заявляють: «А я нічого знати не хочу — заплатив по 200 крб., то й віддайте мені всі шість журналів». Мабуть, що в нормальному житті і в нормальній ситуації вони мають рацію. Та гірко і сумно від нашого убогого існування і хочеться у свою чергу відповісти запитанням: «Що можна у грудні 93-го купити за 200 крб.?»

Втім, життя, на щастя, не лише на грошах побудоване. Ви, наші дорогі читачі і автори, знаєте, скільки радощів приносить усе, вирощене своїми руками. Та й не лише радість, а й прибуток, продукти харчування, і, зрештою, більше — свободу кожної особистості. Адже маючи власне господарство, ви стаєте незалежними від будь-якого свавілля. При бажанні можна мати вітамінну продукцію навіть на підвіконні міської квартири.

Творчий колектив редакції «Дім, сад, город», як і раніше, працює виключно для своїх читачів. Нинішнього року будуть надруковані цікаві матеріали для городників, і для садівників, і для тих, хто захоплюється квітами. Як завжди, на сторінках нашого журналу ви підтримаєте один одного щирими порадами у «Службі взаємодопомоги».

Щодня ми чекаємо ваших листів, адже від пропозицій і побажань читачів значною мірою залежить і зміст журналу.

Ціна — 4200 крб., у тому числі: редакційна ціна — 2344 крб., податок на добавлену вартість — 656, послуги зв'язку — 1200 крб.

Хто не сплачує земельний податок

Я пенсіонер і ветеран праці, член садівничого товариства «Веселка». На зборах нам повідомили про значне підвищення плати за землю. Якщо раніше я платив 46 крб. за користування 0,06 га, то тепер — 2400. За воду й світло платимо окремо. Чи я повинен сплачувати земельний податок?

В. Махиня,
Полтавська обл. м. Кременчук, вул. Чапаєва, 56, кв. 48

Земля для садівничих товариств надавалась безкоштовно, садівники платили лише за охорону ділянок та за користування електроенергією, водогоном та за інші послуги.

У липні 1992 р. прийнято «Закон України про плату за землю», в якому визначено середні ставки земельного податку для окремих регіонів України, причому окремо для польових земель (рілля, сіножаті, пасовища) і земель у межах міст та інших населених пунктів.

В останньому випадку ці ставки залежать перш за все від категорії населеного пункту. У невеликих населених пунктах, де мешкає до 1 тис. чоловік, середня ставка земельного податку дорівнює 0,7 крб. за 1 кв. метр земельної ділянки. В населених пунктах з населенням від 100 тис. до 250 тис. жителів вона вже буде 3,5 крб., від 500 тис. до 1 млн. мешканців — 5 крб., а в населених пунктах з кількістю жителів від 1 млн. і більше середня ставка податку визначена в 7 крб. за 1 кв. метр земельної ділянки.

Порядок визначення ставок земельного податку встановлює Кабінет Міністрів України. Обласні, міські Ради народних депутатів, виходячи із середніх ставок, визначених законом, затверджують ставки земельного податку для даного регіону. У межах населених пунктів при цьому враховуються економічна оцінка території та розташування земельної ділянки, наявність інженерної мережі, транспорту тощо. При визначенні ставки податку за землі, зайняті багаторічними плодовими насадженнями, враховують також вік рослин. Земельний податок громадянам нараховують державні податкові інспекції.

Від плати за землю звільняються інваліди I і II груп, учасники ВВВ і особи, прирівняні до них, вдови військовослужбовців, які загинули під час виконання службових обов'язків, пенсіонери, учасники ліквідації Чорнобильської аварії. Обласні Ради своїми рішеннями можуть частково звільняти від сплати земельного податку на певний строк, надавати відстрочки, а також знижувати ставки податку.

Чи приватизую державну квартиру?

З 1982 року проживаю в однокімнатній квартирі державного житлового фонду з сім'єю у складі чотирьох чоловік. У цій же місцевості почав будувати власний будинок.

Чи маю право приватизувати однокімнатну квартиру, в якій зараз проживаю з сім'єю? Чи розпочате мною будівництво власного будинку не є перешкодою для приватизації моєї квартири? І як це узгоджується з чинним законодавством?

Ю. О. Анисимов,
Полтавська обл., м. Пирятин, пров. Чехова, 3

Відповідно до закону «Про власність» обсяг майна, яке може бути у власності громадянина, не обмежується. Закон «Про приватизацію державного житлового фонду» не встановлює обмежень у приватизації державного житла у зв'язку із спорудженням будинку на правах особистої власності. Складнощі можуть виникнути після оформлення приватизації і закінчення спорудження власного будинку.

Справа в тому, що Цивільний кодекс України передбачає обмеження прав громадянина на житловий будинок. Згідно з ст. 101 цього кодексу в сумісно проживаючого подружжя та їхніх неповнолітніх дітей може бути у власності лише один житловий будинок (частина будинку). Якщо у власності громадянина або в сумісно проживаючого подружжя та їхніх неповнолітніх дітей виявиться на підставах, що допускаються законом (будівництво, дарування, успадкування), більше одного житлового будинку, власник може залишити у власності лише один будинок за своїм вибором, другий будинок повинен бути протягом одного року подарований або відчужений іншим шляхом, наприклад, проданий (ст. 103 Цивільного кодексу України).

При невиконанні цієї вимоги Закону будинок підлягає за ухвалою міської Ради народних депутатів примусовому відчуженню з поверненням власникові будинку виручених коштів, за винятком відшкодування витрат, пов'язаних з примусовим продажем.

Зараз розробляється новий Цивільний кодекс України. Можливо, він зніме ці обмеження.

І. М. Миронець,
юрист

Читачі радять, пропонують, запитують

Хочемо з сином мати друзів

До журналу пишу вперше, хоча читаю його з перших номерів. Почну здалеку, із свого особистого життя, яке, на жаль, склалося не так, як хотілося б. Мені 28 років, синочку 2 роки, тата в нього немає. Я поки що не працюю, перебуваю у відпустці по догляду за дитиною. Здоров'я гарного не маю, син також слабує. Матеріальний стан, мабуть, описувати зайве.

«Дім, сад, город» у цей час став для мене незамінним порадником, з нього дізнаюся, як виростити городину до столу, щоб дитина мала вітаміни. Читаю журнал, не пропускаю жодної сторінки. Та, на жаль, для цього доводиться ходити до бібліотеки, бо коштів на передплату поки що не вистачає. І завжди шкодую, що не маю під рукою цієї маленької енциклопедії господарювання. Тому звертаюсь до вас з проханням: надрукуйте, будь ласка, моє оголошення під рубрикою «Хочу придбати»... номери журналу «Дім, сад, город» за 1989—1993 рр. і мою адресу.

Можливо, хтось відгукнеться. Не знаю, скільки це коштуватиме, але, мабуть, я змогла б домовитися про обмін на насіння, літературу або дитячі речі мого синочка Саші (знаю, що є люди, котрі живуть ще скромніше, ніж я). І за допомогою цього оголошення у нас з сином, напевно, з'явилися б і нові друзі, яким ми будемо дуже раді.

Сподіваюся, що ви не залишите мого листа без уваги. Так, я зовсім нікудишній спеціаліст, але дуже вдячний читач, котрому без вашого журналу й кроку ступити ніяк — вчуся господарювати із журналом у руках. Тому хочеться вірити, що ви не залишите нас із сином сам на сам з нашими проблемами.

Ось і все на сьогодні. Буду чекати відповіді.

Світлана Назарова,
323000, Дніпропетровська обл.,
м. Павлоград,
вул. Червоноармійська, 79

Для власного столу

У наші важкі часи присадибне господарство — надійна основа добробуту селянської сім'ї, бо дає чимало продуктів для власного столу і поповнює родинний бюджет. І хоч у Марії Юр'івни Калинич з села Кибляри Ужгородського району Закарпатської області вільного часу обмаль — працює водієм у колгоспі, вона вдома відгодовує свиней, тримає курей, качок. Мабуть, не справитись їй з таким господарством, якби не допомагала матері дочка Вікторія — учениця місцевої школи.

***На фото:** Марія Юр'івна з дочкою годують птицю.*

*Фото **П. Лук'яненка***

Милосердя

Ми з сином опікуємо літню напівсліпу жінку. Я сама інвалід другої групи, а наша Дмитрівна — інвалід першої групи по зору.

Боже, як вона чекає на весну, коли з'являється кульбаба! Дмитрівна готує із неї варення і їсть його, щоб хоч трохи побачити світу, який завжди стоїть перед нею сивою стіною.

І десь протягом місяця зір поліпшується, а потім знову потемнішає все довкола. І мені так хочеться допомогти їй, дати бодай радості. І тут я звертаюсь із запитанням до читачів нашого журналу: можливо, хтось знає, крім кульбаби, інші трави чи рослини або ще якісь народні методи лікування очей.

А ще хотіла б попросити читачів: може, хтось виявить милосердя, бо нам з Дмитрівною купити не по кишені, й вишле саджанці гарних сортів обліпихи чи винограду, яблунь чи груш, бо двір у нас великий, але пустує. Я чула, що обліпиха, як і смородина, допомагає від багатьох хвороб. Ми з сином та Дмитрівною будемо щиро вдячні всім тим, хто прочитає наш лист і відгукнеться на нього.

Хрусина Дмитрівна Ошкодер,
288356, Вінницька обл.,
м. Ладижин, вул. Слобода, 247

Дім сад город 1 1994

Щомісячний виробничо-практичний журнал

Засновник — Мліївський НДІ садівництва Лісостепу України ім. Л. П. Симиренка

Зареєстрований Держкомпреси України, серія КП, № 153

Видається з 1989 р.

Ще раз про адреси

У ваших, шановні читачі, листах, крім побажань, пропозицій, запитань, знаходимо й оцінки нашої роботи, а точніше — журналу «Дім, сад, город». Нас радує, що у більшості листів ці оцінки схвальні, але є і зауваження, претензії, на які ми повинні дати відповідь.

Зокрема, дехто зауважує нам на те, що не завжди подаємо адреси авторів матеріалів, які публікуються на сторінках «ДСГ». Пояснюємо: це ми робимо переважно на прохання самих авторів, які з тих чи інших причин не мають змоги листуватись з сотнями своїх потенціальних кореспондентів. Це їхнє право, і ми повинні на нього зважати. Але є ще один момент. Деякі дописувачі, надсилаючи свої матеріали для публікації в журналі, водночас пропонують для продажу насіння чи інший садивний матеріал. А це вже реклама, яка нині платна і становить одне з джерел фінансування випуску журналу. Адресу таких авторів також не даємо, пропонуючи їм, якщо хочуть, надрукувати оголошення за певну плату.

Здавалося б на цьому можна і закінчити, але хочемо сказати ще кілька слів про культуру нашого з вами листування. До переважної більшості читачів, які пишуть до редакції, у нас претензій немає. Але трапляються випадки, коли, надсилаючи листа, чомусь забувають зазначити свою адресу, повністю ім'я і по батькові. Скажімо, лист надрукували, а куди, коли немає повної адреси, переказати гонорар? Пошта вимагає, щоб у переказі зазначались повністю ім'я, по батькові й індекс.

Далі. Дехто з читачів просить повідомити адресу того чи іншого автора статті, а прізвище його не називає, не зазначає, у якому номері журналу ту статтю надруковано.

Відділ листів

ЩОБ БУТИ З ОГІРКАМИ

Зараз огірки у великому дефіциті. Сіють їх люди у строки, встановлені поколіннями городників в тій чи іншій зоні України, вони добре ростуть, а десь в середині липня, тільки-но почнуть збирати перші плоди, як рослини за кілька днів «вигоряють на пні». І виникають різні домисли відносно цього явища — радіація від впливу чорнобильської аварії, кислотні та лужні дощі...

А причина природна й об'єктивна — масове захворювання рослин несправжньою борошнистою росою (пероноспорозом) та інші хвороби. Починаються вони зараз дуже рано, тому, аби бути з огірками, слід зробити все, щоб до масового поширення хвороб рослини сформували основну частину врожаю. Одержати ж дружний і ранній урожай можна за рахунок добору сортів і гібридів, які швидко зав'язують основну масу плодів (так звані сорти переважно жіночого типу цвітіння); внесення високих доз органічних добрив; вирощування розсади та використання закритого грунту чи тимчасового плівкового укриття.

Кращими сучасними сортами та гібридами вважаються: Конкурент, Бригадний, Береговий, Роднічок, Надьожний, Декан, Капелька — плоди їх придатні як для консервування, так і для соління; Харківський, Криниця, Сіверський та Витязь теж дружно формують урожай, плоди можна солити, але до хвороб, особливо до бактеріозу та пероноспорозу, менш стійкі. Непоганий урожай придатних для салатів і консервування плодів можна отримати, вирощуючи сорти Парад, Водолій, Каскад, Міг, Кустовий, Дальнєвосточний 29. Якщо трапиться нагода придбати насіння, не нехтуйте й такими сортами та гібридами, як Зайка, Платовець, Топольок, Ніжинський Кубані, Воронезький. Унікальною здатністю протистояти практично всім хворобам відзначається сорт Фенікс. Для соління плоди малопридатні, але свіжі вони надзвичайно смачні і в поєднанні з помідорами, перцем, капустою та іншими овочами в серпні-вересні з них можна приготувати різноманітні салати.

На жаль, ми не можемо зараз рекомендувати гордість ніжинських городників, всесвітньовідомі сорти з неперевершеними засолювальними якостями — Ніжинський місцевий, Ніжинський 12 та інші цього сортотипу: вони не встигають до масового захворювання дати повноцінний урожай. Може, комусь і вдасться їх виростити розсадним способом та застосовуючи інші прийоми, але вірогідність одержання повноцінного врожаю невелика.

«Для огірків потрібен гній»,— сказано в одній із старих книг з овочівництва. Якщо є можливість, вносьте його по 100—200 кг на 10 м^2. Свіжий гній також можна вносити — вважається, що при його «горінні» помітно підвищується температура грунту, повітря на грядці збагачується вуглекислим газом, що прискорює формування плодів і збільшує їх кількість. Якщо органіки недостатньо, її можна вносити в ямки чи борозни перед сівбою або замульчувати після неї.

Сприяє одержанню раннього, дружного і високого врожаю ретельний добір та підготовка насіння. Брати його краще після дво- або трирічного зберігання — з нього формується урожай на десять днів раніше і в півтора раза вищий, ніж при сівбі свіжим насінням. Свіже насіння (попереднього року) прогрівають 5—6 год при температурі 56—60°C, але стежать, щоб воно було сухим і добре провітрювалось під час прогрівання. Можна також 45—60 днів тримати його над опалювальною батареєю чи іншим джерелом тепла з температурою 36—40°C. До або після прогрівання насіння бажано прошліфувати (засипати його в банку разом з невеликою кількістю крохмалю або дрібного піску і струшувати та обертати її 2—3 год). Найпростіший спосіб знезараження насіння — замочування протягом 20 хв в 1%-ному розчині марганцівки (1 г на склянку води). Після цього його замотують у добре зволожений шматок бавовняної чи лляної тканини, кладуть у плівковий пакет і ставлять у тепле місце з температурою 22—25°C. Через одну-дві доби насіння накільчиться, і його можна висівати в грунт чи горщечки.

Огірки вибагливі до тепла, насіння починає проростати при температурі вище 12°C, при 17—20° сходи з'являються на десятий день, а при оптимальній (25—35°C) — на четвертий-п'ятий. Тривалий вплив низької температури (8—10°C) може призвести до пригнічення рослин, а якщо 3—4 дні буде лише 3—4°C, вони можуть загинути. Згубно діють також найменші короткочасні заморозки і холодна, мокра погода.

Республіка наша велика, з різноманітними грунтово-кліматичними умовами, і різниця в погоді, скажімо, між Кримом, Закарпаттям і Поліссям дуже значна, тому неможливо дати універсальні й конкретні рекомендації щодо строків сівби. Вважається, що сіяти у відкритий грунт необхідно лише тоді, коли грунт на глибині загортання насіння прогріється до 12—15°C. Робити це бажано в дватри строки, ямки та рядки розміщувати на відстані 70 см, а насіння в рядках розкладати через 7—10 см, у ямках по 6—8 штук. Глибина загортання на перезволожених грунтах, що погано прогріваються,— 2—3 см, на легких, які можуть пересихати,— 6—8 см. Якщо грунт пересох, його за 2—3 дні до сівби поливають дощуванням або дають воду в ямки чи борозни.

Значно прискорює появу сходів укриття всієї грядки або рядків чи ямок плівкою, яку зразу ж знімають, як тільки-но з'являться перші сходи. Коли зійде все насіння, грунт розпушують, а з утворенням першого-другого справжніх листків сходи проривають, залишаючи рослини сортів з коротким стеблом (Харківський, Криниця) через 15—20, а з середнім та довгим (Роднічок) — через 30—40 см. Зразу ж після проривання підживлюють коров'яком або зброженим курячим послідом, розведеними водою у співвідношенні відповідно 1:5 і 1:10. Якщо у вас є лише мінеральні добрива, на відро води візьміть 15 г карбаміду (сечовини) і стільки ж сульфату калію (калійною сіллю та хлористим калієм підживлювати не бажано). Відро розчину розподіляють на 20—25 рослин. Щоб не було опіків, рослини відразу поливають із шланга чи лійкою. Вдруге підживлюють через 12—15 днів, втретє — перед змиканням стебел. Не захоплюйтесь підживленням лише азотними добривами — во-

Щедра грядка

ни стимулюють буйне розростання стебел та листя, але затримують цвітіння й утворення плодів, які до того ж можуть бути порожніми і накопичувати багато шкідливих нітратів.

Практично в усіх регіонах України огірки слід регулярно поливати через 3—4 дні по 300—400 л на 10 $м^2$, краще по борознах. Дощуванням поливають лише в суху жарку погоду, особливо на півдні та сході України, де часто бувають суховії і повітря дуже пересихає. Але поливи при цьому розпочинають об 11-й і закінчують о 18-й год, щоб на листках не затримувались краплі води, в яких швидко проростають збудники хвороб, і ці краплі стають центрами захворювання.

Найбільше прискорює одержання врожаю огірків розсада. Вирощувати її обов'язково в горщечках, кубиках, чарунках чи інших пристроях. З них зручно обережно вибирати рослини, не пошкоджуючи кореневої системи. Це дуже важливо, оскільки огірки не можуть швидко нарощувати нове коріння, довго хворіють, і ефекту від розсади не буде. Якщо зберегти все коріння, прискорення буде таким, як вік розсади, тобто 40, 30, 20 чи 15 днів. При цьому 40-денну розсаду вирощують у горщечках розміром не менш як 6×6 см, а для 15-денної достатньо 3×3 см (можна, скажімо, виростити непогану розсаду навіть у яєчній шкаралупі).

Насіння перед сівбою ретельно готують, як описано вище. У місці вирощування розсади температура після сівби має бути у межах 20—25°С, з появою сходів її знижують до 14—17°, а в подальшому підтримують на рівні 20°С. У відкритий грунт висаджують з настанням стійких теплих днів, але передбачають плівкові укриття на земляних валиках, під дугами, ковпаками чи пакетами.

Продуктивно використовується площа городу, забезпечується більш ранній і високий урожай, зменшується ймовірність захворювання при застосуванні шпалери. Робити її можна як капітальну, на стовпчиках з добре натягнутим дротом, так і найпростішу — на дерев'яних кілках, між якими натягують алюмінієвий дріт чи шпагат, по яких і будуть витися стебла огірків, чіпляючись вусами, адже за походженням ця рослина — ліана.

Вважається, що спори збудників хвороб потрапляють на листя огірків з дощами та росою. Щоб запобігти цьому, над грядками бажано створити постійну плівкову «парасольку», розташувавши її на висоті 1,2—1,5 м, або ж накривати огірки на ніч перед дощем.

В останні роки випробувано багато хімічних засобів, аби врятувати огірки від хвороб. На жаль, одні з них виявилися неефективними, інші — шкідливими для здоров'я людей. А тому радимо для профілактики й боротьби з пероноспорозом, бактеріозом, аскохітозом, оливковою плямистістю та антракнозом застосовувати перевірений багатьма поколіннями городників, нешкідливий для людей і тварин, найбільш доступний хімічний засіб — 1%-ну бордоську рідину (100 г мідного купоросу і 100 г вапна на 10 л води). Обприскування починають з фази сім'ядольних листочків і повторюють через 8—10 днів. Плоди можна споживати через 5 днів після обробки цим препаратом. З борошнистою росою радимо також боротися, застосовуючи давно відомий препарат — колоїдну сірку (10 г сірки на 10 л води).

І останнє в низці заходів, що сприяють одержанню стабільного врожаю огірків: плоди слід збирати щодня в післяполуденний час, коли в них найменше нітратів.

В. Д. Давидов,
канд. с.-г. наук

Фенікс — чудовий сорт

Четвертий рік передплачую «ДСГ» і бачу, скільки уваги приділяється примхливій нині культурі — огіркам. Може, стане в пригоді і мій досвід вирощування огірків, зокрема нового сорту Фенікс 640. Насамперед хочу через ваш журнал подякувати авторові цього сорту Анатолію Васильовичу Медведєву з Кримської дослідної станції овочівництва (Краснодарський край). Адже ми так рідко задумуємося над тим, звідкіля ті сорти і подеколи навіть прізвища автора не знаємо. Спасибі цим людям за їхню копітку працю.

Немає і ніколи, мабуть, не буде сортів огірків, які б зовсім не хворіли. Але зараз серед усіх сортів Фенікс 640 виділяється. Сію його водночас із садінням картоплі (у нас це кінець березня) сухим насінням, напередодні знезараженим у розчині марганцівки, підсушеним. Нагортаю невеликі валки шириною 20 см, відстань між якими 50—60 см, і розкладаю на них насіння одне від одного через 6—10 см, засипаю землею (4—5 см). Сію один рядок огірків, другий — кукурудзи. Розставляю металеві дуги і натягую плівку, закріплюю її землею.

Коли прийде тепло і зійдуть огірки, вдень відкриваю плівку, провітрюю, поливаю теплою водою, а увечері закриваю. Повністю плівку знімаю приблизно 10—15 травня. В цей час вже з'являється п'ятий листок, тоді й прищипую верхівку, бо плодоносять переважно бічні пагони. Потім прив'язую до дроту, натягнутого між двома трубами, бо сорт сильнорослий.

Після дощу огірки обприскую хлорокисом міді за рецептом, вказаним на пакетику, а після туману — розчином, який готую так: на одне відро води літр молока і 20 крапель йоду. Підживлення роблю, як і інші аматори.

Важливо також вирощений урожай вчасно зібрати й переробити. Огіркам не слід давати переростати. Їх зриваю, коли вони ще невеликі (до 10 см), бо більші консервовані не смачні. У той же день консервую, але без стерилізації. В ошпарені окропом банки кладу всі спеції, які є: кріп, хрін, часник, перець солодкий і гіркий, листя базиліку, тархуну, чорної смородини, вишні. Розкладаю огірки, заливаю окропом раз, потім вдруге — на 2—3 хв, а вже після цього розсолом і закатую. На трилітрову банку беру 1,5 л води, 80 г солі (це трохи не повна стограмова скляночка), 50 г цукру і 80 г оцту.

А взагалі я вважаю, що кожен може бути з огірками. Для цього тільки потрібне бажання й старання. Ще мені хотілося б вибачитися перед читачами, замовлення котрих не виконала. Ту кількість заявок, що я одержала, у змозі задовольнити, мабуть, тільки величезне фермерське господарство, а в мене лише 12 соток землі.

Н. А. Буря,
м. Красноперекопськ

Крукнек, або кривошийка

Хочу розповісти про маловідому для широкого загалу овочівників-любителів культуру з родини гарбузових, близького родича кабачків та патисонів — крукнек. На Україні про цю культуру ще дуже мало відомо, вона рідко згадується навіть у літературі з овочівництва, хоч її шанують фермери Голландії, Канади, США. З успіхом її вирощують і в Нечорноземній зоні Росії.

Що ж являє собою крукнек? Це кущовий різновид твердошкірого гарбуза. Кущ досягає висоти 50—70 см, компактний. Листки п'ятикутні, з суцільними краями. На довгих черешках листків ледь помітні довгасті смуги.

Квітки роздільностатеві, поодинокі, великого розміру, жовтого або оранжевого кольору. Запилення перехресне. Кущ, розростаючись, утворює невеликі пагони, на яких формуються приємні на вигляд і зовсім незвичні плоди. За формою вони нагадують булаву, можуть бути грушоподібні або циліндричні, проте у всіх є одна загальна ознака — витягнута і ніби перехоплена шийка, звідси й інша назва плода — кривошийка.

Поверхня у крукнека чиста, гладенька, однак часто зустрічаються й горбкуваті плоди, особливо в період біологічної стиглості. До того часу кривошийка трохи вирівнюється, запливає. Залишені на насіння плоди виростають дуже великими, іноді до 5 кг.

Вирощуючи крукнек, треба мати на увазі, що це світлолюбна рослина короткого дня і потребує більше тепла, ніж кабачки й патисони. Молоді сходи не переносять заморозків, тому при ранньому вирощуванні крукнеку, якщо є загроза заморозків, треба використовувати добре продумані захисні та обігрівні пристрої (переносні рами та каркаси з натягнутою плівкою, скляні рами).

Як я готуюся до сівби? Вибираю великовагове насіння, прогріваю його, замочую в теплій воді і пророщую. Якщо використовую безрозсадний спосіб, то проводжу загартування насіння: те, яке набубнявіло й проросло, ставлю на холод (—1—3°С) і тримаю в холодильнику протягом трьох днів. Насіння, яке пройшло таку підготовку, можна висівати трохи раніше, ніж звичайно, однак при похолоданні рослини треба прикривати.

Добрі результати дає розсадний спосіб вирощування крукнеку. Беру стаканчики чи торфоперегнійні горщечки і висаджую в них по одній пророслій насінині. Поживну суміш готую таку ж, як і для огірків та кабачків. Молоді рослини обов'язково підживлюю, своєчасно поливаю, загартовую, призвичаюючи до зовнішніх умов.

У відкритий грунт розсаду висаджую у віці 25 днів з великою грудкою землі, щільно обтискую, поливаю. Під час висаджування намагаюся по можливості зберегти те положення рослини до світла, в якому вона росла в приміщенні. Висаджую в останній декаді травня, на добре освітленому місці, на рівній ділянці або на гребенях чи грядках з таким розрахунком, щоб рослини могли вільно розростатися. Іноді прив'язую їх до шпалери. В цьому випадку насінники та великі плоди треба ставити у підв'язані сітки, в яких вони ростуть, збільшуючись у розмірах.

Найкращі грунти для вирощування крукнеку — добре угноєні, суглинкові. Внесення органічних та мінеральних добрив значно підвищує урожай, проте зловживати цим не треба, оскільки надмірне підживлення призводить до «жирування» рослин, що знижує їхню урожайність. Найкращий результат дає підготовлений високоякісний компост з додаванням невеликої кількості гною.

Догляд за крукнеком полягає у розпушуванні грунту, поливі, підживленні та боротьбі з шкідниками й хворобами. Найпоширеніше захворювання — борошниста роса. Її ознака — білий наліт на листках. Щоб запобігти цьому захворюванню, рослини поливаю тільки прогрітою водою. При підживленні збільшую дозу калійних добрив, особливо в період масового достигання. Якщо ж не вдалось уникнути захворювання, різко припиняю поливи, обриваю й знищую всі заражені листки та зав'язі.

У випадку, коли рослина добре розвивається, а зав'язей дуже мало або зовсім немає, їй потрібно допомогти. А причинами цього можуть бути недостатнє запилення через відсутність бджіл, нестача тепла та світла або надмірне підживлення, внаслідок чого рослина «жирує» і погано плодоносить. У першому випадку слід проводити штучне запилення. Для цього чоловічі квітки (пустоцвіти) треба зірвати, обірвати пелюстки і пилок чоловічих квіток перенести на приймочку маточки жіночого цвіту (зав'язей). Запилення проводять вранці, проте після того, як рослини трохи просохнуть від роси.

Коли ж на рослинах багато пустоцвіту (чоловічих квіток), треба прищипнути головний пагін. Це сприяє утворенню нових бічних пагонів, на яких буде більше жіночого цвіту.

Можна вирізувати і частину найбільших листків з черешками, щоб відкрилася середина рослин, а листки, які залишилися, розгорнути в різні боки. Такий кущ краще прогріватиметься та освітлюватиметься сонячним промінням, а це сприятиме зав'язуванню плодів та їхньому росту і розвитку.

Збираю плоди крукнеку наприкінці червня — на початку липня. Для їжі беру невеликі зав'язі, проте можна використовувати й великі, достиглі плоди. В кімнаті при сталій температурі вони можуть зберігатися аж до весни.

Плоди крукнеку можна квасити та маринувати, непогано разом з огірками. Смачна і добре зберігається у консервованому вигляді ікра з крукнеку. Таким чином, споживання врожаю крукнеку розтягується на цілий рік.

За поживністю та хімічним складом крукнек значно перевершує своїх найближчих «родичів» — кабачки та патисони. Раджу всім розвести цю культуру, вона того заслуговує.

П. М. Філіпчук,
Тернопільська обл.,
Заліщицький р-н, с. Дорогичівка

Про сочевицю

Хочу, щоб усі добрі люди знали, яка це корисна рослина. Після війни її ще висівали на колгоспних полях і селянських городах, проте з часом про неї забули надовго. Зникла вона тому, що визнали її як маловрожайну і неперспективну рослину. Молоде покоління про неї зовсім нічого не знає. А які смачні й корисні з неї страви!

Дуже добре пам'ятаю тяжкі воєнні роки, як погнали радянські солдати фашистів з нашого села і на нашому подвір'ї поставили пересувну солдатську кухню. Для нас, малюків, голодних і змучених, то були найщасливіші часи за всю війну, бо кожного дня зранку варили суп із сочевиці, запах був на всю вулицю, а що смачно було — то ніякими словами не передати, потрібно тільки самому скуштувати. Досі той запах і той смак мене переслідує, таке неможливо забути.

Отож, як стала дорослою людиною, почала шукати цю рослину. Звичайно, шукала дуже довго, та дарма. Дякуючи вашому журналу і добрим людям, придбала декілька зернин. І хоч літо 1992 р. було посушливе, моя сочевиця дала гарний врожай, кожна рослинка була залита стручечками з двома зернятами в кожному. Я певна: якби ця рослина знову зайняла своє місце на наших городах, то принесла б людям тільки добро, як і багато забутих рослин, що повертаються до нашого столу. Дуже хочеться, щоб це сталося скоріше. А врожаїться вона щедро. З неї не тільки суп смачний, а й начинка до пирогів, каша.

Л. Ф. Загребельна,
Кіровоградська обл.

Японське диво

Я — початкуючий садівник і городник, а тому з особливою увагою розглядав вітрину овочевого магазину в невеликому німецькому містечку Вупперталь. До чого ж він не схожий на наші крамниці! Однак мою увагу привернули не суниці й сливи у січні, а напрочуд гарні коренеплоди білого кольору завдовжки 40—50 см. Це редька дайкон, про яку я чув, але дістати в Києві насіння не зміг.

Звичайно, я привіз насіння цієї редьки (сорт Міновасе) і тепер хочу поділитися з читачами невеликим досвідом її вирощування. Дайкон надзвичайно смачний, не такий гіркий, як чорна редька, у ньому багато поживних речовин, вітамінів B_1, B_2, C, ферментів. На батьківщині — в Японії — він є однією з провідних овочевих культур. Його можна споживати в їжу свіжим, відвареним і солоним. Чув, що молоде листя теж їстівне, однак сам його не куштував. Отже, на мою думку, ця культура заслуговує на увагу і її варто сіяти на присадибних ділянках у наших грунтово-кліматичних умовах.

Оскільки дайкон — рослина довгого дня, я висіяв насіння наприкінці червня. Грунт готував, як звичайно, однак перекопав його глибоко — на 40 см. Кислотність грунту на моїй ділянці дещо підвищена, вчені радять нейтралізувати її внесенням вапна, проте з літературних джерел я довідався, що редиска добре росте при pH 5,5—7, можливо, і дайкон також потребує такого середовища. Я вніс комплексні добрива з мікроелементами. Передпосівної обробки насіння не проводив, хоча бажано замочувати його протягом доби.

Схема висіву 25×15 см, глибина загортання насіння 3 см. У кожне гніздо поклав по 2—3 насінини. На п'ятий — шостий день дружно зійшли сходи, однак деякі молоденькі паростки пошкодила капустянка. Тому довелося під час проріджування у фазі двох справжніх листочків пересадити зайві рослини на місце тих, що загинули. Я намагався пересаджувати їх з грудкою землі, тому прийнялися вони добре.

У кожному гнізді залишав після двох проріджувань по одній рослині. Після цього один раз підживив «зеленим добривом» (бур'яни настояв два тижні у воді з додаванням амофосу). Розпушував неглибоко і тільки перших три тижні. Через 50 днів після сівби ми вже ласували коренеплодами. Вони нам дуже сподобалися.

Вирощуючи дайкон, слід враховувати, що при весняному строку сівби рослини масово викидають стрілку і зацвітають. У мене зацвіли приблизно 10—15% рослин. Ми відразу видалили їх, при цьому урожай не зменшився і не погіршилися смакові якості коренеплодів. Вони були соковитими й ніжними, за смаком нагадували редьку, однак не такі гострі. Ця рослина невибаглива щодо зволоження, проте я про всякий випадок раз на тиждень (за сухої погоди) поливав міжряддя.

Урожайність дайкону — не менше 10 кг з квадратного метра. «Рекордний» коренеплід на нашому городі мав довжину 55 см, діаметр 8,5 см і важив 2,2 кг!

З дайкону можна приготувати смачний салат з олією чи сметаною (у чистому вигляді або в суміші з іншими овочами). Моя дружина готує з нього досить оригінальну страву. На гарячу сковорідку з жиром кладе два — три порізаних стиглих помідори. Потім додає тертий дайкон, заливає яйцем. Зверху посипає тертою бринзою і декілька хвилин запікає. Сіль і перець (якщо є бажання) додають за смаком.

Я не маю змоги поділитися насінням, оскільки використовував гібрид F_1, а з гібридів, як відомо, годі чекати якісне насіння. Однак якщо хтось із селекціонерів на Київщині зацікавиться розмноженням дайкону на основі того насіння, що є у мене, згоден взяти участь в експериментах.

Ю. Я. Кравченко
252055, м. Київ,
пр. Перемоги, 22, кв. 172

Служба взаємодопомоги

Тютюн на городі

У «ДСГ» № 2 за 1993 рік М. С. Павлюк із Луцька цікавився, що треба робити, аби мати гарний тютюн, бодай такий, як «Ватра».

Мову поведу про тютюн широколистий (міцний), з якого використовується і листя, і стовбур (у гостролистого (легкого) або, як його називають, запашного в домашніх умовах беруть тільки листя).

Розсаду висаджую рядками, відстань між ними 50 см, а між рослинами у рядках — 30 см. Поливаю через день. Коли утвориться чотири листочки, підживлюю коров'яком (1:10) або пташиним послідом (1:20). Вдруге підживлюю цими ж добривами, коли рослини сягають висоти 20—25 см, а втретє — перед цвітінням.

Обов'язковим заходом є пасинкування, тобто видалення пасинків, що виростають у пазухах листків. Зриваю також бутони, як тільки вони з'являються, залишаю лише ті, що призначені на насіння.

Перед цвітінням, або коли рослини досягнуть висоти 50—60 см, стовбур біля самої землі розколюю і вставляю клинок товщиною 6—8 мм, вистуганий з дерева. Й так рослина росте до повного достигання. Цей метод дає можливість домогтися високої якості тютюну: буде міцний і духмяний.

Збирати починаю тоді, коли листя жовтіє від землі, бажано робити це вранці. Розвішую тютюн на горищі або в затінку, подбавши, щоб на нього не потрапляв пил.

Коли висохне, листя відокремлюю, а стовбур, вибравши середину, ламаю і товчу у ступі, а потім пересіваю на ситі з чарунками до 3 мм. Просіяний стовбур змішую з сухим потертим або порізаним листям. Випробовую в люльці чи закрутці на «смак».

Ф. Ф. Забіяка,
315269, Полтавська обл.,
Кобеляцький р-н.,
с. Радянське

***

У зв'язку з дефіцитом цигарок багато курців вирощують тютюн на присадибних та дачних ділянках. Я теж маю намір вирощувати це «зілля» для особистих потреб.

Можливо, хтось дасть пораду, які сорти тютюну вирощують на Херсонщині? З якими культурами тютюн не можна садити поруч, а на які він впливає позитивно? Як сушити та зберігати листя, щоб не було ламке і не пріло.

П. В. Фисина,
326840, Херсонська обл.,
м. Нова Каховка,
вул. Щорса, 57/39

***

Дуже прошу досвідчених городників — читачів «ДСГ» — поділитися на сторінках журналу досвідом, як виростити насіння ранньої капусти.

М. Ф. Боса,
315640, Полтавська обл.,
В.-Багачанський р-н,
с. Б.-Долина

БІОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ ТЕПЛИЧНИХ КУЛЬТУР

При інтенсивному вирощуванні овочів у теплицях протягом цілого року великих збитків завдають шкідливі комахи та інфекційні захворювання. Особливо поширені такі шкідники, як тепличні білокрилка, попелиці, трипси, павутинні кліщі, а також хвороби — кореневі гнилі, борошниста роса, вірусні захворювання. Маючи високі темпи розмноження (до 15 поколінь на рік), згадані шкідники здатні за короткий час повністю знищити урожай тепличних культур. Тому необхідно застосовувати систему захисних заходів проти шкідників та хвороб. Однак дуже небажано багаторазово обробляти рослини пестицидами під час вегетації; це не тільки шкодить здоров'ю працюючих у теплицях, знижує якість овочевої продукції, а й призводить до формування стійких до хімічних засобів популяцій шкідників.

Зважаючи на це, в Інституті захисту рослин Української академії аграрних наук розроблено інтегровану систему захисту овочевих культур з переважним використанням біологічних засобів. Ця система дає змогу максимально скоротити або й повністю виключити хімічні обробки в період вегетації та плодоношення, поліпшити санітарно-гігієнічні умови праці, одержувати не забруднену рештками пестицидів продукцію.

Інтегрована система передбачає профілактичні та захисні заходи. Профілактичні спрямовані на знищення комплексу шкідливих організмів у міжротаційний період. Після збирання врожаю, не видаляючи рослинних решток, проводять дезинфекцію теплиць. Рослини обприскують 2%-ним розчином формаліну у суміші з одним з інсектоакарицидів: 3%-ним карбофосом (50%-ний концентрат емульсії), омайтом (30%-ний змочуваний порошок) з розрахунку 6 кг/га.

Після видалення рослинних решток повторно дезинфікують теплиці тими ж препаратами або проводять фумігацію сірчистим газом — спалюють грудкову сірку чи сірчані шашки (50 г/м^2 протягом однієї — двох діб) за умови герметичності теплиці.

Проти чорної бактеріальної плямистості помідорів обов'язково треба збирати та знищувати рослинні рештки, знезаражувати насіння в 1%-ному розчині марганцевокислого калію (1 г на 100 г води) протягом 20—30 хв, а потім промивати в холодній воді. Для боротьби з бактеріальним раком помідорів знищують рослинні рештки, знезаражують насіння в гарячій воді (48—50°С протягом 20 хв), восени знезаражують грунт у земляній теплиці хлорним вапном: 100—200 г вапна на 1 м^2 при товщині шару грунту 20 см вносять у сухому вигляді на поверхню і загортають граблями. Дезинфікують також конструкції теплиць хлорним вапном.

З метою профілактики вірусних захворювань помідорів, значне поширення яких спостерігалося в 1992 р., слід знищувати рослинні рештки, дезинфікувати теплиці та парники хлорним вапном, використовувати здорове насіння, одержане від здорових рослин. Насіннєвий матеріал знезаражують в 1%-ному розчині перманганату калію (марганцівки).

Щоб запобігти вірусній інфекції, насіння за 3—4 тижні до висіву термічно обробляють (прогрівають) протягом трьох діб при температурі 50—52°С, а потім одну добу при температурі 78—80°С.

Проти галових нематод за 7—10 днів до висаджування розсади в грунт на глибину 20 см вносять біологічний препарат нематофагоцид, приготовлений на компостованому гної, з розрахунку 90 г/м^2.

Для профілактики комплексу грибкових захворювань насіння обробляють біологічним препаратом триходерміном (титр 10 млрд. спор/г): при обпилюванні витрата біопрепарату 10—20 г/кг, при дріжджуванні — 20—30 г/кг. Обробку триходерміном можна поєднувати з хімічним препаратом для протруювання насіння.

Перед висаджуванням розсади на постійне місце її обприскують одним з хімічних інсектицидів (актелік 50% к.е., 3—6 л/га; амбуш 25% к.е., 4—5 л/га; анометрин 25% к.е., 4—5 л/га).

Захисні заходи спрямовані на зниження чисельності шкідливих комах і локалізацію вогнищ інфекційних захворювань рослин у період вегетації й плодоношення.

Сучасний «арсенал» біологічних засобів дає можливість успішно боротися з такими поширеними і небезпечними шкідниками та хворобами рослин, як павутинні кліщі, теплична білокрилка, тютюновий і тепличний трипси, баштанна й персикова попелиці, галові нематоди, мишоподібні гризуни, кореневі гнилі, аскохітоз, вірусні хвороби помідорів, борошниста роса.

Павутинні кліщі (звичайний і червоний) — найпоширеніші шкідники головної тепличної культури — огірків. Шкода, якої вони завдають, становить 3—7 кг плодів з кожного квадратного метра. Для боротьби з ними широко застосовують хижого кліща фітосейулюса, рідше — бактеріальний препарат бітоксибацилін.

Коли виявляють перші вогнища шкідника, випускають фітосейулюс з розрахунку 10—60 особин на кожну із заражених рослин або обприскують їх 1%-ною суспензією бітоксибациліну. Якщо вогнища численні, випускають одну особину фітосейулюса на 50 павутинних кліщів, рівномірно розподіляючи їх по всій теплиці з розрахунку 50—100 особин/м^2. Запущені вогнища павутинних кліщів також можна обробляти 1,0—1,5%-ною суспензією бітоксибациліну. Повторні обробки біопрепаратом проводять через 10 днів, кратність обприскування — не більше трьох. Обробки біопрепаратом можна поєднувати з фунгіцидами.

Теплична білокрилка — масовий шкідник огірків і помідорів у закритому грунті. Вона скорочує вегетацію рослин на один — півтора місяця, знижує вихід овочевої продукції на 3—4 кг/м^2. Проти личинок білокрилки застосовують її паразита — енкарзію і грибні препарати вертицилін, боверин, ашерсонію.

Енкарзію застосовують на огірках і помідорах для профілактики і як засіб боротьби. Профілактичний випуск енкарзії — дві особини на квадратний метр — проводять після висаджування розсади на постійне місце в теплицях, де минулого року була білокрилка. Процедуру повторюють через 14 днів. У весняно-літній період, коли з'являються вогнища білокрилки, енкарзію застосовують з розрахунку одна особина на десять личинок шкідника; повторно енкарзію випускають через 10—14 днів.

Препарат вертицилін доцільно застосовувати на огірках проти личинок першого — другого віків білокрилки, забезпечуючи протягом двох діб після обробки середньодобову температуру повітря в межах 20—26°С, а відносну вологість — 85—90%. Норма витрати зернового вертициліну — 5—7 трилітрових банок на 100 м^2 при титрі робочої суспензії 5—7×10^7 спор/мл. Повторні обробки проводять з інтервалом 7—10 днів. Для підтримання високої вологості в теплиці протягом однієї — двох діб після обробки доріжки і грунт рясно поливають водою. Фунгіциди можна застосовувати за 4—5 днів до чи після обробок вертициліном.

Препарат боверин використовують на огірках проти личинок першого — другого віків білокрилки з розрахунку 1,2—2,4×10^7 спор в 1 мл робочої суспензії при температурі у теплиці вище 20°С. Якщо вона нижча, витрата препарату подвоюється. Після застосування боверину протягом однієї доби в теплиці підтримують вологість повітря на рівні 80—90%, поливаючи доріжки й грунт водою. Доцільніше застосовувати боверин влітку, коли середньодобові температури в теплиці досягають 24—40°С. Боверином обробляють 3—4 рази за ротацію з інтервалом 10—12 днів. Обприскувати фунгіцидами можна за 3—5 днів до і після використання боверину.

Гриб ашерсонію проти личинок тепличної білокрилки застосовують для захисту огірків і помідорів. Рослини обробляють робочою суспензією з титром 2—5×10^7 спор гриба в 1 мл, витрата суспензії — 2000—4000 л/га залежно від висоти рослин. Найбільш ефективна ашерсонія при температурі в теплиці 24—28°С і відносній вологості повітря 90%. За вегетацію проводять 2—4 обприскування з інтервалом 10—12 днів. Оскільки ашерсонія є паразитом тільки тепличної білокрилки,

обробки грибом можна поєднувати з випуском енкарзії та інших ентомофагів. Використання фунгіцидів допускається тільки за 3—4 дні до або після обробок ашерсонією.

Для виявлення імаго тепличної білокрилки і зниження їхньої чисельності можна застосовувати світлові пастки. Оскільки такі пастки наша промисловість поки що не випускає, їх доводиться виготовляти самостійно. На жовтий листок паперу, картону наносять невисихаючий клей пестифікс. Розмір кожної світлопастки 30×40 см. Їх підвішують на висоті 1,5—2,0 м над рівнем підлоги. Для виявлення імаго білокрилки достатньо однієї пастки на 100—120 $м^2$, а для масового відлову — на 13—15 $м^2$.

Проти попелиць на огірках застосовують галицю афідимізу і грибкові препарати — цефалоспорин або мікоафідин-Т.

Афідимізу розкладають з розрахунку 140 коконів на 1 $м^2$, або одна самка на 25—30 попелиць. Якщо вогнищ шкідника багато, галицю розподіляють рівномірно по всій теплиці з розрахунку один — два кокони на три попелиці. Місткості з коконами хижака розміщують на кілочках поблизу вогнищ шкідника.

Обробки цефалоспорином проводять осередками, використовуючи суспензію з титром 3—$6×10^7$ спор/мл при температурі не нижче +25°C і відносній вологості повітря 90%. Кількість обробок — 2—3 через 7—10 днів.

Мікоафідин-Т 0,1—0,2%-ної концентрації також застосовують для обробки колоній попелиць і прилеглих рослин. Витрата робочої суспензії 1000—1200 л/га. Препарат ефективний при температурі повітря не нижче 20°C. Проводять 2—3 обробки з інтервалом 7—10 днів.

На помідорах проти баштанної і персикової попелиць доцільно випускати золотоочку звичайну. В колонії попелиць випускають личинки хижака другого віку у співвідношенні 1:5. Найбільш ефективна золотоочка в осінній і весняний періоди — з вересня по квітень, влітку випускати її недоцільно.

Чисельність трипсів на огірках ефективно знижують обробки боверином або мікоафідином-Т. Робочу суспензію боверину (2—$6×10^7$ спор в 1 мл) наносять не тільки на листки рослин, а й на поверхню грунту, з якою зв'язана частина життєвого циклу шкідника. Обприскувати слід у другій половині дня, витрата суспензії — 3000—5000 л/га. Вперше обприскують при появі шкідника, наступні два рази — через 10—12 днів.

Обробки мікоафідином-Т проти трипсів проводять суспензією з вмістом препарату 0,1—0,2%, витрата робочої рідини 3000—4000 л/га. Кратність обробок — 2—3 за ротацію.

Галові нематоди на огірках з'являються в період вегетації там, де профілактичні обробки грунту були проведені недостатньо ретельно, а також коли висаджували заражену шкідником розсаду. Виявивши уражені нематодами рослини, їх вибраковують, грунт обробляють біологічним препаратом нематофагоцидом, який вносять у міжряддя у радіусі 4—7 м від ураженої рослини. Витрата препарату — 900 $г/м^2$ при внесенні на глибину до 20 см.

Мишоподібні гризуни також завдають значної шкоди розсаді огірків і помідорів в осінній період. Для боротьби з ними застосовують біологічний препарат — зерновий бактероденцид. Його використовують у сховищах насіння, місцях складування тари, зберігання солом'яних матів, в інших неопалюваних приміщеннях, де створюються тривалі осередки зараження. Для цього в спеціальні дератизаційні ящики закладають бактероденцид порціями по 30 г з розрахунку 3—4 осередки на кожні 100 $м^2$. У теплицях довгодіючих принад не застосовують, оскільки при підвищених температурах активність препарату швидко знижується.

Кореневі гнилі, які спричиняють гриби, можуть уражувати тепличні культури на всіх етапах їхнього розвитку. На помідорах та огірках протягом вегетації проти них використовують грибний препарат триходермін, титр спор у якого становить 10 млрд/г.

Триходермін вносять у кожний торфоперегнійний горщик перед висівом насіння (норма витрати 0,5—2,0 г), а перед висаджуванням розсади на постійне місце — по 1—5 г у лунку.

Протягом вегетації вносять спорову суспензію триходерміну з розрахунку 25—30 млрд спор під рослину. Найбільш ефективний препарат за температури грунту не нижче 14°C.

Борошниста роса на огірках — дуже поширене захворювання. Виявивши перші ознаки його, рослини обприскують біопрепаратами: грибним — ампеломіцином або бактеріальним — бактофітом. Обробку ампеломіцином проводять споровою суспензією з титром 10^4—10^6 спор/мл з витратою робочої суспензії до 2000 л/га. За один — два дні до обприскування рослини поливають. Повторно обробляють ампеломіцином через кожних 6—7 днів, поки зберігається небезпека розвитку борошнистої роси. Ампеломіцин не можна поєднувати з хімічними фунгіцидами.

Бактофіт проти борошнистої роси застосовують, обприскуючи рослини огірків водною суспензією (4—10 кг/га). Повторні обприскування проводять через 6—7 днів, доки існує небезпека розвитку хвороби.

Аскохітоз огірків розвивається у вологу, хмарну погоду з пониженими температурами повітря (15—20°C), а також за різких коливань температури у теплицях. Виявивши це захворювання, слід уникати надмірного дощування, видаляти мертві рослини або уражені частини, замазувати уражені ділянки стебла крейдою, обприскувати триходерміном (штам хазіанум). Цей штам застосовують, починаючи з фази семи — восьми справжніх листків і до появи перших симптомів захворювання, обприскуючи рослини суспензією ($5×10^5$ спор/мл) з інтервалом 10—12 днів. Такі обробки можна поєднувати з позакореневим підживленням мікроелементами. У зимових теплицях триходермін стримує розвиток захворювання на 20—24 дні.

Вірус тютюнової мозаїки помідорів теж частий і небажаний «гість» у теплицях. Він спричиняє такі захворювання, як стрик, мозаїка, нитковидність листків, внутрішній некроз плодів. Щоб зменшити ураження рослин вірусом тютюнової мозаїки, помідори обробляють слабопатогенним штамом віруса. Вакцинацію проводять безпосередньо перед пікіруванням або за 3—4 дні до нього. Витрати вакцинного препарату — 4—5 л на 1 га. При повторній вакцинації у розчин додають карборунд (порошок № 20) — 15 г/л. Поливають та підживлюють розсаду не пізніш як за 10—12 год до обробки і не раніше 10—17 год після вакцинації.

Результати впровадження інтегрованої системи або її елементів для захисту овочевих культур у господарствах Київської області свідчать, що комплекс біологічних засобів надійно захищає рослини, значно зменшується або повністю виключається використання хімічних пестицидів. Застосування комплексу біологічних засобів не тільки безпечне, а й економічно вигідне, оскільки дає змогу одержати приріст врожаю від одного до трьох кілограмів на квадратний метр.

Ми навели дані про основні біологічні засоби, які розроблені і можуть бути використані на практиці. Чи означає це, що всі вони повинні застосовуватися одночасно? Звичайно, ні! Господар, залежно від конкретної ситуації, відбирає два — три найбільш прийнятних.

У невеликих теплицях фермерів та індивідуальних господарств основну увагу слід приділяти профілактичним заходам у міжротаційний період: знезаражуванню конструкцій теплиць, грунту, одержанню здорового насіннєвого матеріалу, профілактичному внесенню біопрепаратів проти збудників хвороб та нематод у розсадному відділенні. За ретельної профілактики можна тривалий час не вдаватись до захисних заходів у період вегетації рослин. Проте треба постійно спостерігати за фітосанітарним станом теплиці. За перших ознак хвороби або появи шкідника слід починати застосовувати спеціальні біологічні засоби. Як правило, обробляють окремі осередки шкідників, а тому витрата біопрепаратів та ентомофагів невелика. При поширенні вогнищ інфекції або шкідників проводять суцільні обробки.

Н. В. Лаппа,
зав. відділом захисту рослин
Української академії
аграрних наук,
В. М. Гораль,
провідний науковий співробітник,
кандидати біологічних наук

Де придбати біологічні засоби захисту рослин? Таке запитання може виникнути у читачів, які зацікавляться нашими розробками. Повідомляємо, що у Республіканській біологічній лабораторії закритого грунту (Київ) можна одержати маточні культури і самі біопрепарати та ентомофаги. Виробляють їх біологічні лабораторії — обласні, районні, міжгосподарські, при тепличних комбінатах. Профілактичні заходи, за певних навичок, господарі можуть виконувати самі.

Низькорослі дерева

Уважно читаю журнал, а передплачую його з 1991 року, і жодного разу не знайшов те, що мені та й іншим читачам дуже потрібно — про карликове садівництво.

І. М. Пшеничний,
м. Макіївка Донецької обл.

Прошу редакцію надрукувати матеріал про карликові дерева яблунь та груш. Де можна їх придбати, як і коли садити і підживлювати?

І. І. Коваль,
м. Вінниця

Я дуже хотів би знати про колоноподібні яблуні, а також повідомте, чи можна придбати кілька таких саджанців в Україні.

В. Є. Гвай,
Житомирська обл.

Останнім часом змінилися смаки, з'явились нові тенденції у садівництві. Раніше селекціонери відбирали дерева найбільших розмірів, довговічні, маючи на меті збирати з одного дерева багато плодів, іноді й по кілька центнерів. Такі дерева вступали в плодоношення на 5—10-й рік. Тепер ставиться завдання, щоб сад починав плодоносити вже на другий рік після садіння, дерева були невеликі (врожай можна було збирати із землі), а високої врожайності досягати за рахунок загущених схем садіння. Це стало можливим з переведенням основної садової культури — яблуні — на вегетативні підщепи.

Вегетативно розмножувані підщепи яблуні проф. В. І. Будаговський розподіляє за силою росту на 6 груп, наведених у таблиці.

У країнах Західної Європи яблуневі та грушеві сади вирощують переважно на вегетативних підщепах, в основному карликових форм. Такого великого поширення карликові дерева набули завдяки перевагам, які полягають у біологічних особливостях росту та плодоношення:

на слаборослих підщепах яблуні та груші однорідніші за силою росту і розмірами крони, що дуже важливо під час догляду за садом;

дерева відзначаються дружним рівномірним ростом, за ними зручніше доглядати, легше збирати врожай, вони раніше вступають у плодоношення і можуть давати перший урожай на 2—3-й рік після садіння;

швидко нарощується врожайність з одного дерева, а за рахунок більшої густоти насаджень зростає валовий збір з одиниці площі;

товарні якості плодів з карликових дерев значно кращі, ніж із сильнорослих: вони більших розмірів, інтенсивніше забарвлені, мають вищий вміст сухих речовин;

у дерев на вегетативних підщепах менше виражена періодичність плодоношення, у них легше формувати крону різними способами, розширюються можливості механізації догляду, зокрема обрізування дерев та збирання врожаю.

Поряд з перевагами дерева на вегетативних підщепах мають ряд суттєвих недоліків, а саме:

значно зростає потреба в садивному матеріалі;

дерева на карликових підщепах менш довговічні, живуть 20—25 років, а середньорослі 30—35 років;

такі дерева через поверхневе розташування кореневої системи можуть під дією сильних вітрів та маси врожаю нахилятись і навіть вивертатись з грунту, тому потрібні кілки, опори;

маючи поверхневу кореневу систему, вимагають регулярного удобрення та поливу, коренева система менш зимостійка;

дерева схильні до перевантаження врожаєм, внаслідок чого плоди дрібнішають, тому, щоб запобігти цьому, потрібне зимове та літнє обрізування.

Для закладання карликових чи напівкарликових садів придатні саджанці на вегетативних підщепах М27, М9, М26, 62-396, парадизка Будаговського; для груші: айва А і айва С. Можна такі саджанці виростити самому, попередньо придбавши і розмноживши вегетативні підщепи.

Вегетативні підщепи розмножують переважно вертикальними та горизонтальними відсадками і вкоріненням зелених живців.

Розмноження вертикальними відсадками — найпростіший спосіб. Придбані вегетативні відсадки висаджують на присадибній ділянці на відстані 0,5 м один від одного і доглядають протягом літа, щоб вони добре прижились і дали гарний приріст. Наступного року ранньої весни рослини зрізують на висоті 2—3 см від землі. З бруньок, що залишились на стеблі, виростають молоді зелені пагони; коли вони досягають висоти 15—20 см, їх підгортають вологим грунтом. Протягом літа підгортають 2—3 рази, поки висота нагорнутого грунту не досягне 20—25 см. В разі потреби рослини поливають, пропололюють бур'яни.

Восени нагорнутий грунт розгрібають і вкорінені відсадки відрізують секатором або садовим ножем.

Якщо розмножують горизонтальними відсадками, однорічні гілки рано навесні кладуть у борозенки завглибшки 8—10 см і пришпилюють гачками до дна. З бруньок виростають вертикальні пагони. Коли вони досягають висоти 15—20 см, їх перший раз підгортають вологим грунтом, а потім роблять так ще 2—3 рази. Восени розгортають гребені і секатором відокремлюють вкорінені відсадки.

Для розмноження зеленими живцями потрібні теплиці чи парники. Зелені живці нарізують з пагонів у період інтенсивного росту з 2—3 вузлами. Листкові пластинки вкорочують наполовину. Живці обробляють ростовими речовинами і висаджують у підготовлений грунт. У теплиці підтримують вологість 90—95% до вкорінення, а потім стежать, щоб вологість грунту не знижувалась менше 80% від повної вологоємкості. Наступного року укорінені живці висаджують на дорощування для зимового щеплення або в перше поле розсадника.

На одержаних одним з таких способів підщепах вирощують саджанці бажаних сортів. На присадибних ділянках яблуню та грушу краще вирощувати на низькому та середньому штамбі. Дерева формують у вигляді вази, кордону, пальмети чи піраміди.

Вазоподібна форма крони не має центрального провідника, її центр розкритий для сонячних променів, а від низького чи середнього штамбу відходять 3—5 гілок, які утворюють вазу різної форми.

Кордон має один чи декілька стовбурів, які формують переважно під кутом 45°, а іноді й вертикально. Для нього характерна відсутність гілкування, через що кордони розміщують дуже густо.

Перед садінням роблять шпалеру: через 3 м закопують двометрові залізобетонні стовпи на глибину 0,5 м. На них натягують три дроти товщиною 4—6 мм через кожних 0,5 м. Однорічні дерева на карликових підщепах (переважно М9) висаджують на відстані 1,5 м одне від одного під кутом 45°. На дротах під кутом 45° закріплюють дерев'яну планку, до якої підв'язують дерево.

Висаджуючи весною однорічні саджанці, центральний провідник, підв'язавши до планки на шпалері, не чіпають, а всі бічні гілочки обрізують, залишаючи на кожній по 4 бруньки.

Розмір відносно сильнорослих дерев	Сила росту	Приблизна висота (м)	Підщепи
1/5	Дуже карликові	до 2	М27, № 195
1/4—1/5	Карликові	2—3	М9; М26; 62—396; 52—257; парадизка Будаговського
1/2	Напівкарликові	3—4	ММ-106; М7; 1-48-41; 54-118
2/3	Середньорослі	4—5	М2; М3; М4; 57-490; 57-233; 1-48-46
1	Сильнорослі	5—7	М13; А2; ММ109; М11;
1 1/4	Дуже сильнорослі	понад 7	М16, М25; насіннєві

На другу весну центральний провідник знову не чіпають, бічні пагони, що утворились на центральному провіднику, обрізують на 4 бруньки, а пагони другого порядку на 1—2 бруньки. Якщо цієї весни з'являться квіти, то їх обережно видаляють. А далі стоїть завдання стимулювати закладання плодових бруньок ближче до стовбура і обмежити розміри дерева. Для цього того ж року і в наступні роки роблять літнє обрізування: всі пагони другого порядку в липні обрізують, залишаючи по 2—3 см. Наприкінці літа на них утворяться плодові бруньки. На центральному пагоні вкорочують однорічний приріст на необхідну величину. Обмежувати ріст кордону в наступні роки можна й іншим шляхом, а саме: пригнути рослину до землі, перев'язавши планку, до якої кріпиться кордон, під кутом 30—35°. Якщо дерево і надалі буде сильно рости, роблять кільцювання стовбура.

Пальмета — кілька горизонтальних чи під невеликим кутом кордонів розміщені на одному дереві в площині ряду.

Карликова піраміда — основний стовбур розвивається вгору, а на ньому через рівні проміжки формують гілки. Вона являє собою вільно ростучий вертикальний кордон.

На присадибній ділянці перевагу можна віддати одноплечому кордону. При цьому дерева можна висаджувати густо, а крони розміщувати низько до землі, що полегшує догляд за ними.

Завдання садівника — обмежити ріст дерева у заданих параметрах, сприяти закладенню плодових бруньок та формуванню високого врожаю. Обов'язковим елементом є літнє обрізування, яке сприяє формуванню плодових бруньок біля самого кордону наприкінці літа. В міру розвитку та старіння дерева і плодових утворень обростаючі гілочки проріджують. Це сприяє збільшенню розміру плодів.

Останнім часом з'явились форми плодових дерев з обмеженим ростом обростаючих гілок, їх називають колоноподібними. Вирощування таких форм сприятиме закладанню інтенсивних садів із загущеними схемами розміщення і мінімальними затратами на обрізування. Вони завезені з-за кордону і вивчаються в науково-дослідних установах. Над виведенням колоноподібних форм працюють селекціонери і мають певні результати. Проте придбати саджанці таких форм садівники-аматори поки що не мають змоги.

В. Г. Лисанюк,
доктор с.-г. наук

Пропоную

Грушевий конвейєр

В Україні груш росте в п'ять разів менше, ніж яблунь, хоч попит на них та цінність їх плодів значно вищі. Ще й такий парадокс: 85% — літні та осінні сорти і тільки 15% — зимові, котрі мають забезпечувати нас смачними плодами протягом семи найавітамінозніших місяців (з листопада до червня). У цей період свіжих груш не купити, бо їх просто немає, а тим часом за цілющою дією на організм людини вони незамінні.

Розширити грушеві насадження найлегше, пересаджуючи груші-дички з лісосмуг і лісів з наступним щепленням бажаних сортів. Такі підщепи три-п'ятирічного віку добре сумісні з культурними сортами, морозо- та посухостійкі, а головне — рано вступають у плодоношення і мають помірні темпи росту.

У своєму саду я випробував близько 50 сортів груш. З них половина зимових. Це дозволяє мені рекомендувати для річного грушевого конвейєра такі сорти.

Бере Жіффар. Французький сорт надраннього строку достигання — друга половина липня. Відкриває грушевий сезон. Плоди середніх розмірів (80—90 г), грушеподібної форми, досить смачні, зберігаються в холодильнику до 15 днів. Сорт стійкий до парші.

Бере Прекокс Мореттіні. Походить з Італії. Плоди великі, овально-грушеподібні, зелено-жовті, достигають на початку серпня, мають дуже високі смакові якості. Урожайність висока і щорічна. Лежкість плодів — близько місяця.

Вільямс. Унікальний класичний сорт. Вважається літнім сортом, але у мене в холодильнику окремі плоди достигали восени і долежувались до середини зими. Плоди середні і великі (120—180 г), типово грушеподібної форми з невеличкою горбкуватістю. В період знімальної стиглості (кінець серпня) шкірочка зелена із засмагою, а пізніше, на час споживчої стиглості, набуває жовто-червоного кольору. Смакові якості високі, відчувається мускатний присмак. Сорт виведений в Англії Вілером, розповсюджений Вільямсом. Повністю стійкий до парші. Вважається ідеалом літніх сортів.

До грандів осінніх сортів належить **Бере Боск.** Плоди середнього розміру, правильної грушеподібної форми, жовто-коричневого кольору без глянцю, часто з іржавоподібними плямами і дрібними коричневими цяточками. М'якуш кремовий, ніжний, соковитий, солодкий з багатим пікантним смаком і ніжним ароматом, високих десертних якостей. Знімальна стиглість в умовах Донбасу настає в середині вересня. Сорт високоурожайний, плоди мають добру транспортабельність.

За оцінками Л. П. Симиренка (1962 р.) та західноєвропейських помологів сорт **Деканка дю Коміс** неперевершений за смаком плодів. Вони великі (150—200 г), короткогрушеподібні, з ніжною гладенькою шкірочкою і червоним рум'янком. Але сорт пізно вступає в плодоношення, вибагливий до тепла і зволоження грунту. Плоди зберігаються в холодильнику до лютого, поза ним — до листопада.

До речі, об'ємистий холодильник для садівника є однією з обов'язкових умов споживання свіжих фруктів цілий рік. Це ваш другий зимовий сад.

Маргарита Марилья — один із найкращих сортів груші за розміром, смаком і красою плодів. Плоди масою до 700 г (іноді доводиться підв'язувати), конічно-грушеподібні з горбкуватою поверхнею. Знімальна стиглість настає в першій половині вересня. Зберігаються 3—4 тижні, в холодильнику — до січня.

Конференція. Л. П. Симиренко вважав цей сорт найсолодшим серед усіх інших. Плоди пляшкоподібної форми, великі (150—180 г). М'якуш темно-жовтий або рожевий. Збирають в середині вересня. Плоди, не втрачаючи високих смакових якостей, лежать до березня.

Із зимових сортів найзимостійкіший — **Жозефіна Мехельнська.** Плоди середніх розмірів (120—150 г), короткогрушеподібні, мають відмінну лежкість (до квітня). Дерево і плоди не уражуються паршею. На вигляд плоди непоказні, але мають танучий, солодкий ароматний рожевий м'якуш з легкою кислинкою і мускатним присмаком.

Олів'є де серр. Плоди яблукоподібної форми, дуже тверді. Не уражуються паршею, плодожерка їх також не пошкоджує. Зривають у жовтні перед першими заморозками. Лежать до квітня-травня, аж доки раптово не набудуть споживчої стиглості з відмінними смаковими якостями. Сорт вибагливий до тепла, родючості і зволоження грунту. Із вітчизняних сортів ще рекомендую **Талгарську красуню** (автор Кацейко А. Н.). Плоди великі, з вузькою, як у гімнастки, талією, гарно забарвлені. М'якуш хрумкотливий, соковитий. Лежкість добра.

Гарну лежкість мають також сорти: Доктор Тіль, Бере Клержо, Форель зимова, Бере Гарнич-Гарницького, Бергамот Есперена.

В. В. Вінтер,
343212, Донецька обл.,
м. Слов'янськ, вул. Чубаря 8, кв. 16

Північне виноградарство — це реально

У центральних та північних областях України через порівняно суворі кліматичні умови виноградарством займались дуже мало як колгоспи і радгоспи, так і аматори. Хоча історія свідчить, що виноград культивували в цих краях з давніх давен. Перша згадка про його вирощування на півночі України (Київ) відноситься до періоду Київської Русі (літопис Никона за 1151 рік).

В XVIII—XIX століттях тут існували осередки виноградарства: «Царицин сад» в Умані, фірма Крістера в Києві, а також інші на Харківщині, Черкащині, Київщині. Здебільшого це були невеликі поміщицькі, монастирські, аматорські виноградники. Вирощували в основному класичні європейські сорти: Шасла, Чауш, Мускат угорський, Маленгр та ін., котрі потребували особливого догляду через суворий клімат.

Пізніше з'явились так звані ізабельні сорти американського походження: Лідія, Ізабелла, Ноа та інші, витриваліші, але з гіршою якістю ягід.

Велика заслуга у поширенні винограду в північних районах належить вченим М. Ф. Кащенку, А. А. Піонтковському, М. Ф. Соловйову, Д. І. Чугаю.

В 30-і роки виноградарством почали займатися колгоспи. У післявоєнний період площі колгоспних виноградників в Лісостепу та на Поліссі зросли до 1640 га (1962 р.). Однак пізніше, в 70-і роки, їх залишалось дедалі менше, і нині в Лісостепу та на Поліссі України жодна науково-дослідна установа, жодне господарство не займаються виноградарством. На дуже низькому рівні і аматорське виноградарство, воно здебільшого зводиться до озеленення будівель ізабельними сортами Лідія та Ізабелла.

Спілкуючись з колишнім ст. науковим співробітником УНДІВіВ ім. Таїрова А. О. Кондрацьким, який багато зусиль доклав для розвитку північного виноградарства, працюючи свого часу в Київському опорному пункті виноградарства, переконався, що проблема північного виноградарства є надуманою, вірніше, немає ніякої проблеми, якщо за справу братись серйозно. Тож, порадившись із своїми колегами з сільськогосподарського відділу Українського державного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти України (кол. Республіканська станція юннатів), вирішили: будемо займатись виноградарством. Під керівництвом А. О. Кондрацького заклали колекційний виноградник, в якому вже налічується понад 100 сортів, щороку в шкілці вирощуємо близько 7 тис. саджанців, які реалізуємо школам, станціям юних натуралістів, садівникам-аматорам. Закладено також селекційну ділянку, котра налічує 800 форм винограду, з яких в майбутньому можна буде виводити сорти, пристосовані до місцевих умов.

Досвід виноградарів-аматорів та наші спостереження показують, що пошкодження рослин морозами і мільдью є головними перешкодами у розвитку північного виноградарства. Тому підбір та виведення сортів з підвищеною зимостійкістю і стійких проти мільдью — найактуальніше завдання.

Мільдью — грибкове захворювання, що уражує листя, стебло, плоди винограду. Зараження починається з нижньої частини листка за вологої і теплої погоди. Уражуються в основному європейські сорти та гібриди. Але в сприятливі для мільдью роки страждають і сорти американського походження.

Ефективним заходом проти мільдью, як ми переконались, є 5—7-разова за сезон профілактична обробка кущів 0,5—1%-ним розчином бордоської рідини.

Може виникнути питання: яке виноградарство — укривне чи неукривне — ефективніше в нашій зоні? Вважаємо, що обидва методи прийнятні для наших умов.

Виходячи з власної практики і досвіду виноградарів-аматорів, рекомендуємо для широкого впровадження в центральних та північних областях України такі сорти:

неукривні (ізабельні): Лідія, Руський Конкорд, Пленітель, Екстра (Ельсельбург), Вільдер, Ананасний, Сенека, Буффало, Ізабелла, Київський-131, Київський-135;

напівукривні (гібриди): Гориздра-19, Шишаківський, Фіолетовий ранній, Рожевий безнасінний, Краса Півночі (Ольга), Соловйова-58, Чугай-21, Янтарний, Цехмистренко;

укривні (європейські та гібридні сорти): Перлина Сабо, Звенигородський, Славутич, Кардинал, Київський-019, К-1100, Шасла, Чауш Київський золотистий, Мускат Оттонель, Мадлен Анжевін.

Це далеко не повний перелік сортів, котрі можна культивувати в центральних і північних областях України. Як бачимо, вибір великий, було б лише бажання їх вирощувати. Якщо хочете закласти виноградник, найпростіший шлях — придбати і висадити готові саджанці. Але можна їх виростити й самому. Доцільно також на обмеженій земельній площі, маючи кілька кущів, плекати по кільканадцять сортів, як це роблять досвідчені виноградарі Києва. Про всі ці «секрети» ми розповімо на сторінках «ДСГ» в наступних номерах.

П. О. Мазур,
зав. с.-г. відділом еколого-натуралістичного центру, м. Київ

Щепити, а не корчувати

В сучасний період загальної інтенсифікації виноградарської галузі значно збільшилось пестицидне навантаження на рослини винограду. Тому, враховуючи високі дієтичні, харчові та санітарні вимоги до виноградної продукції та з метою забезпечення екологічної чистоти навколишнього середовища, більше уваги слід приділяти вирощуванню сортів, стійких до хвороб та шкідників, які не потребують хімічного захисту.

Такими є комплексностійкі сорти. Запроваджувати їх можна, саджаючи кореневласні рослини, а також щеплячи кущі старих сортів та молодих насаджень. Перевагу слід надавати стійким до низьких температур сортам, які не потребують укриття кущів на зиму.

До речі, багато любителів роблять велику помилку, вирощуючи укривні сорти. В такий спосіб вони хочуть довести, що такий виноград смачніший і має кращі технічні якості. Особливо це стосується виноградарів похилого віку. Вони не враховують, яка то важка праця (тим більше для літніх людей): треба то вкривати, то розкривати, слідкувати, щоб не зіпріла лоза, не вимерзли бруньки, не пошкодили рослин гризуни.

По-друге, укривні сорти потребують не менше 6—8 хімічних обробок. А нешкідливих і ефективних отрутохімікатів ніде придбати. Найчастіше радять обприскувати виноград бор-

Прискорене вирощування саджанців

Одним з найнадійніших способів розмноження винограду є прискорене вирощування саджанців з вкорочених чубуків у теплицях та парниках. Це у два-три рази збільшує вихід садивного матеріалу з наявної кількості лози, бо з одного звичайного (50—60 см) можна мати 3—4 вкорочених двовічкових чубуки. Крім того, прискорюється закладання виноградника, оскільки саджанці на постійне місце висаджують у рік вирощування, а отже, не витрачається час на їх вирощування у шкілці. Не потрібно також пересаджувати рослини після укорінення.

Укорінення чубуків розпочинають взимку або рано навесні в умовах закритого грунту. Це дає можливість значно збільшити вегетаційний період, що дуже важливо у північних районах, де не вистачає літнього тепла.

Прискорене вирощування саджанців у парниках триває близько трьох місяців. При цьому послідовно виконують такі операції: намочування лози, нарізування вкорочених чубуків, пророщування їх у піску (або стратифікація) в теплиці, садіння пророщених чубуків у грунт в горщечки, виставлені в теплі парники, та вирощування з них саджанців, загартування і висаджування їх на постійне місце або в шкілку для продовження вегетації.

Лозу, як правило, заготовляють під час осіннього (жовтень-листопад) обрізування. Можна й весною, але результати будуть гірші. Для розмноження придатна лише добре визріла лоза товщиною не менше 7—8 мм, з невеликою серцевиною. Така лоза має рівномірне і яскраве забарвлення, властиве даному сорту, при згинанні потріскує. Заготовлену з осені лозу краще тримати у помірно вологому піску або в супіщаній землі у спеціальних сховищах, критих траншеях чи підвалах. Вона добре зберігається при температурі 0—5°С і вологості піску 60—70%.

Для захисту від плісняви лозу перед укладанням на зберігання обробляють, занурюючи на 3—4 сек у 3%-ний розчин мідного купоросу. Після цього її поверхня має просохнути. Пучки протруєної лози укладають у сховище, пересипаючи вологим піском.

Виноград, як і інші рослини помірного клімату, має період фізіологічного зимового спокою, який настає восени і триває до грудня-січня. У січні чубуки вже добре пророщуються. Наприкінці лютого — на початку березня лозу виймають із сховища, промивають у воді від піску, поновлюють нижні зрізи на чубуках і ставлять їх нижніми кінцями приблизно на 1/3—1/4 довжини у воду кімнатної температури (18—20°С) на 3—5 днів. Це активізує життєві процеси.

Іноді, щоб стимулювати життєві процеси, застосовують теплі ванни, намочуючи лозу 10—12 год у воді, підігрітій до 40°С.

Після намочування лозу розрізують секатором на 2—4-вічкові чубуки завдовжки близько 15—20 см, залежно від довжини міжвузлів, товщини лози тощо. Нижні зрізи роблять під самим вузлом, а верхні — на 3—4 см вище верхнього вічка.

Нарізані чубуки висаджують для пророщування у вологий пісок, насипаний шаром 12—15 см на стелажах теплиці. Стелажі мають бути нещільними, аби зайва вода під час поливів не затримувалась і легко стікала. Бажано стелажі знизу обігрівати, щоб температура піску була на 2—4° вищою, ніж температура повітря в теплиці.

Висаджують живці (чубуки) у пісок на глибину 7—12 см, їхні нижні кінці повинні бути на одному рівні. Садити чубуки треба густо, на відстані близько 3—4 см один від одного (700—900 на 1 м^2). Рослини різних сортів позначають етикетками і розмежовують рейками. Чубуки також можна ставити в пісок, нещільно зв'язуючи в пучки по 10—20 штук.

Після висаджування чубуків пісок у міру потреби поливають підігрітою до 20—30°С водою так, щоб він завжди був достатньо зволоженим. Температуру повітря у теплиці підтримують в межах 17—20°, а піску на глибині висаджених чубуків — 21—25°С. За таких умов інтенсивно закладатимуться зачатки коренів на чубуках, а розпускання вічок буде затримуватись.

Відносна вологість повітря в теплиці має бути 70—80%.

Якщо дотримувати цих вимог, через 15—20 днів на чубуках почнуть розпускатися вічка. Водночас на нижніх кінцях з'являться калюс та зачатки корінців.

Пророщені в теплиці чубуки обережно виймають з піску і пересаджують у гончарні, паперові чи торфоперегнійні горщечки діаметром 10—15, 12—17 см і ставлять у глибокі теплі парники. Найкраще пересаджувати тоді, коли корені виростуть на 2—4 см. Робити це слід у теплі дні. Грунт у парнику має бути обігрітим (не холодним).

Грунт для заповнення горщечків треба брати не заражений хворобами та шкідниками, високопоживний, структурний, з нейтральною реакцією. Можна використовувати звичайний парниковий грунт приблизно такого складу: перегнійний, дерново-суглинковий грунт, торфокомпост чи пісок у співвідношенні 2:2:1. Під час вирощування рослин у парниках температуру підтримують на рівні 25—30°С. Вдень потрібно забезпечити якнайкраще освітлення. Якщо на листках з'являться перші ознаки мільдью, саджанці негайно треба обприскати 0,3—0,5%-ним розчином бордоської рідини. За 1,5—2 місяці із чубуків виростуть саджанці, придатні для висаджування на постійне місце або в шкілку.

У травні, коли встановиться погода з денними температурами понад 18°С, під парникові рами на цілий день встановлюють підставки, а згодом, коли температура вночі не буде падати нижче 10—15°С, рами знімають зовсім. На кожному саджанці залишають лише один кращий пагін, а решту прищипують. Коли залишений пагін досягне висоти 40—50 см (враховуючи і довжину здерев'янілого чубука), у нього прищипують верхівку (чеканять). Це роблять для того, щоб прискорити визрівання та потовщення пагона, який буде основним стовбуром виноградного куща. Коли мине загроза заморозків, повноцінні саджанці із парника висаджують на постійне місце, а слабкі у шкілку.

Перед висаджуванням саджанці протягом двох тижнів загартовують, призвичаюючи їх до умов відкритого грунту: залишають на цілу добу відкритими, обмежують полив. За кілька днів до висаджування видаляють зайві пагони, а нечекані рослини чеканять, щоб зменшити листкову поверхню, яка випаровує вологу. У цей час виноград старанно обприскують 0,5%-ним розчином бордоської рідини.

Л. О. Матієнко,
методист с.-г. відділу
еколого-натуралістичного центру,
м. Київ

доською рідиною, стверджуючи, що вона нешкідлива. Але є дослідження вчених, які підтверджують шкідливий вплив міді та вапна не тільки на рослини, а й на людський організм. Тож перевага комплексностійких сортів очевидна.

Багато вчених радять старі кущі викорчувати і насадити нові. Але чи не краще їх щепити? Адже середній вік виноградного куща 50—60 років. Тож доводиться тільки дивуватись, як ще недавно одним махом були знищені тисячі гектарів насаджень, які створювались не одним поколінням.

Способів щеплення є багато. Але я раджу щепити в зелений пагін здерев'янілим чи зеленим живцем, а також у серпні — вічком (акопуліруванння). Щепи на здерев'янілій лозі мають низьку приживлюваність і перещепити їх важко. А на зелений пагін щеплення можна переробляти (якщо не вдалося) не менше двох-трьох разів.

Щеплячи, слід пам'ятати, що запорукою успіху є чисті руки, гострий ніж та вправність, яка забезпечує чітке співпадання поверхонь тканин обох компонентів щеплення; потрібне також щільне обв'язування в місці з'єднання. Не раджу щепити на слабкорослі кущі сильнорослі сорти, бо коренева система не забезпечуватиме повноцінного живлення і розвитку нової крони.

Щеплення можна виконувати ножем, а краще спеціальним автоматом. Це швидко і зручно. До речі, таким автоматом можна щепити не тільки виноград, а й інші культури, що ростуть у саду. Тож не корчуйте старі кущі, краще щепіть виноград.

М. І. Цехоновський,
м. Запоріжжя

Лимонарій у квартирі

Дехто з садівників вважає, що вирощувати цитрусові в кімнаті нереально. Я на своєму 13-річному досвіді переконався у протилежному.

Мій цитрусовий сад розмістився у звичайній квартирі житлового будинку, на підвіконні з південно-східного боку. Зараз моя колекція нараховує кілька сортів лимонів, апельсинів, мандаринів. Є в ній екзотичні цитруси — кінкан та мурайя, а також фейхоа, ананас, папайя.

Умови вирощування

Цитрусові ростуть на підвіконні з будь-якого боку будинку, навіть з північно-західного. Південний бік, звичайно, краще, але влітку, за спекотної сонячної погоди, рослини слід забирати з вікна або завішувати його марлею, щоб листя не зазнало опіків, а грунт в горщиках не перегрівався. Тривалість дня влітку відповідає вимогам цитрусових, а от взимку його необхідно штучно подовжувати до 12—14 годин. Оптимальна температура повітря в цей час — 14—16°C. Чим вищою вона буде, тим більше світла вимагають рослини.

Якщо ж є можливість утримувати цитрусові взимку при температурі 2—10°C, що найкраще, то можна обійтись без досвічування, адже рослини перебувають у стані спокою.

Цитрусові вимагають підвищеної вологості повітря. А в наших квартирах дуже сухо, особливо взимку. Тому доцільно розмістити поблизу рослин тарілки з водою, обприскувати вранці і ввечері пульверизатором, відмежувати целофановою плівкою батареї центрального опалення, щоб сухе гаряче повітря не потрапляло на рослини. Раніше в магазинах були електрозволожувачі «Ион», якими також зволожували повітря. Але найоптимальніший варіант — це приладнати до вікна невелику мікротепличку. В ній цитрусові будуть почуватися, як на батьківщині — у вологих субтропіках. Якщо горщики розміщені прямо на підвіконні, то взимку можливе переохолодження землі з корінням. Щоб цього не сталося, рослини необхідно підняти, наприклад, на дерев'яну підставку.

Розмноження і формування крони

Розмножують цитрусові найчастіше насінням і живцями. Краща пора для розмножування — весна. За насіннєвого розмноження рослини, як правило, невибагливі і стійкіші до хвороб, але плодоносити починають на 12—15-й рік. Рослини, вирощені із живців плодоносного дерева, вступають у пору плодоношення на 2—3-й рік. Із цитрусових живцями найкраще розмножуються лимон і цитрон. Схематично цей процес відображено на мал. 1. Мандарини, апельсини (за винятком сорту Павлівський), грейпфрут, кінкан розмножують щепленням. Техніка щеплення така ж, як для всіх плодових.

Під час сокоруху, коли добре відділяється кора, беру бруньку з деревця, що плодоносить, і на сіянці роблю щеплення в Т-подібний розріз — окулірування (мал. 2). Застосовую й інші способи щеплення: копулірування, за кору, врозщіп. Початок плодоношення цитрусових значною мірою залежить від формування крони. В кімнатних умовах краще формувати деревце кущової форми з невеличким штамбиком — 10—15 см. На цій висоті пагінець прищипують, залишаючи знизу 3—4 бруньки, щоб з них розвинулись 3—4 скелетні гілочки. Після закінчення росту їх теж прищипують, щоб виросли гілочки другого порядку.

Садіння й пересаджування

Садити можна в глиняний, дерев'яний чи пластмасовий посуд, аби він мав у дні отвір для стікання зайвої води. Місткість горщика для однорічок 0,5—1 л, для дворічок — 1—2 л. Сигналом до пересаджування в більший горщик часто слугують корінці, що витикаються з дренажного отвору. Переконатись у тому, що вже час пересаджувати, можна таким чином: рослину на долоні перевернути вниз кроною, затиснувши стовбурець між пальцями, і зняти горщик, попередньо обстукавши його паличкою. Якщо грунт у горщику сильно обплетений коренями, потрібне пересаджування.

Грунт для цитрусових готую з двох частин деревної землі, такої ж частини листяної, однієї — перегною і 0,5 частини річкового піску. Пересаджувати можна цілий рік, але краще рано навесні, перед початком росту пагонів. Молоді рослини — щорічно, а плодоносні — через 3—4 роки, щоразу збільшуючи діаметр горщика на 3—4 см.

Пересаджувати слід так, щоб коренева шийка була на рівні грунту. Ні засипати, ні оголювати її не можна. В період між пересаджуваннями раз чи двічі на рік верхній шар грунту замінюють на більш поживний.

Іноді виникає потреба пересаджувати квітуюче або вже з плодами деревце. Щоб завдати йому якнайменше шкоди, роблю так. Виймаю рослину з горщика (як це описував вище) і поміщаю її в посудину з теплою водою (+30°C). Коли грунт розмокне, змиваю його водним душем. Промиті від грунту корені трохи підсушую і опускаю на 45 хв в завчасно підготовлений розчин пташиного посліду (1:30) або коров'яку (1:15). Температура цього розчину має бути 25—30°C.

На дно горщика кладу дренаж з битої цегли або деревного попелу. Завчасно приготовлену грунтосуміш змішую з водою до сметаноподібної густоти. В горщик насипаю шар сухого грунту (10—15 см). На цей шар ставлю рослину і заливаю зверху сметаноподібною масою так, щоб вона повністю закрила коріння. При цьому горщиком злегка постукую об підлогу, щоб між коренями не утворились повітряні пустоти. Зверху до рівня кореневої шийки насипаю сухий грунт. Після пересаджування протягом двох тижнів двічі-тричі на день обприскую рослини теплою водою або на той же період накриваю деревця поліетиленовим мішечком.

Коренева система у цитрусових невелика, тому і посуд для них має бути відповідний. У великих горщиках грунт при надмірних поливах швидко закисає та пересичується солями від мінеральних підживлень. В такому посуді цитрусові буйно ростуть («жирують»), але не квітнуть, бо в них підгнивають корені.

Полив і обприскування

Як часто поливати лимони? Рідше поливають рослини, котрі в пластмасовому або глазурованому посуді, частіше — в простих

глиняних горщиках, бо вони краще випаровують воду. Необхідність поливу можна визначити постукуванням пальця об стінку горщика. Сухі горщики дзвенять, а ті, що не потребують поливу, видають глухий звук.

Якщо грунт легкий, пухкий, а горщик невеликий, то поливати доводиться частіше. Надлишкові поливи призводять до загнивання коріння, пожовтіння листя. Шкідливе й надмірне пересушування грунту, особливо в період цвітіння і плодоутворення. Хоча двічі на рік (не частіше) підсушування грунту корисне.

Поливи припиняю, і грунт підсихає. Але щоденно слідкую, щоб листя, згинаючись, не ламалось і повністю не висохло. Згодом поливи відновлюю. Такий захід допомагає позбутись комах у грунті, а лимонне деревце, як правило, після стресу починає квітувати й давати плоди.

Водопровідну воду для поливу відстоюю не менше двох діб, щоб вивітрився хлор. Швидко позбавитись хлору допомагає мікрокомпресор від акваріума. До того ж вода при цьому насичується киснем.

Температура води для поливу повинна бути на 2—3° вищою за температуру грунту в горщику.

Для пом'якшення жорсткої води додаю яблучний оцет (10 крапель на 1 л води).

Усі цитрусові не рідше двох разів на місяць «купаю». Холодний душ змиває з листків разом з пилюкою всіх шкідників, що поселились на рослинах.

Удобрення

Одразу після пересаджування удобрювати рослини не слід. Це роблю через місяць, коли вони добре приживуться. Завжди найціннішим добривом вважалась органіка: коров'як, кінський гній, пташиний послід. Але органічні добрива незручні для користування в кімнаті, бо мають неприємний запах. Раджу такий спосіб: влітку гній підсушувати на сонці, а коли знадобиться, то взяти необхідну кількість і залити окропом, щоб загинули хвороботворні мікроорганізми. Для підживлення рослин коров'як розбавляють водою у співвідношенні 1:10, кінський гній 1:6, пташиний послід 1:20. Поливають рослини, коли рідина вихолоне. Підживлювати цитрусові слід через кожних 10 днів. Бажано до всіх органічних добрив додавати суперфосфат (5 г на 1 л рідини).

Якщо для підживлювання доводиться використовувати комплексні мінеральні добрива типу нітроамофоски (5 г на 1 л води), то раз на місяць обов'язково слід підживити ще й органічними, щоб поповнити запас мікроелементів у грунті.

Добрі результати дає азотно-калійне підживлення: по 3 г карбаміду і сульфату калію на 1 л води. Раджу раз на місяць підживлювати рослини розчином органіки з суперфосфатом і двічі азотно-калійними добривами. Крім того, раз на місяць грунт поливаю рожевим розчином марганцівки і залізним купоросом (1—2 г на 1 л води). Як правило, перед удобренням рослини поливаю чистою водою.

Не раджу надміру захоплюватись попелом (хоч це теж цінне калійне добриво), бо він має лужну реакцію, а більшість цитрусових краще ростуть на слабокислих грунтах. Поливати рослини розчином із попелу раджу не більше одного разу на місяць (1 чайна ложка попелу на 1 л води).

Дуже легко приготувати в домашніх умовах органічне азотно-фосфорне добриво — рибну емульсію. Беру 200—300 г свіжої або мороженої риби або їх відходів і кип'ячу в 1 л води на слабкому вогні протягом 1,5 години. Затим проціджую в банку з широкою горловиною і зберігаю в холодильнику. В міру потреби 2 столові ложки юшки розбавляю в склянці гарячої води, потім доливаю до 1 л. Цінним для рослин є азотно-калійне зелене добриво із листків берези, липи, лучних трав. Готувати його так: чверть відра зібраних листків і трави залити водою і настоювати добу, періодично помішуючи.

Існує й позакореневе підживлення у вигляді слабкоконцентрованих розчинів. Розчини можуть містити як один елемент живлення, так і їх суміш. Беру 6 г карбаміду на 1 л води, додаю таку ж дозу фосфорно-калійних добрив. А мікродобрив даю значно менше — до 250 мг на 1 л води кожного елементу (бор, мідь, цинк, марганець та ін.). Рідкі комплексні добрива (Віто, Роднічок-2) теж можна використовувати для позакореневого підживлення.

Поживні розчини із мікроелементів слід розбавляти дистильованою водою. Не можна змішувати такі мікроелементи, як мідь і залізо. Решту елементів можна змішувати, але безпосередньо перед нанесенням їх на рослини. Для обприскування зручно використовувати пульверизатор. Листки і молоді гілочки обприскую розчином з усіх сторін.

І. А. Розборський,
м. Часів Яр Донецької обл.

Пропоную

...цибулини й дітки тюльпанів і гофрованих гладіолусів найкращих нових сортів, насіння овочів. На прохання надсилаю каталоги. Вкладайте конверт з адресою.

Олег Степанович Біличук,
264920, Волинська обл.,
м. Нововолинськ,
В3—7, а/с 19

...післяплатою насіння помідорів (Де-Барао, Крон-Принц, Чорний Ефіоп, Петто, Німецькі), огірків (Роднічок, Конкурент, Міг, ДС-27), амаранту американського, тютюну турецького, цуккіні, кабачків, патисонів, кукурудзи рисової, квасолі спаржевої, селери, петрушки, часнику (бульбочки), гісопу, фенхелю, гірчиці, лободи садової, хризантеми овочевої, кресалату, кервелю, огіркової трави, календули, артишоку, змієголовника, меліси лікарської, чорнокореня. Висилати конверт із зворотною адресою.

Василь Михайлович Григорчук,
292575, Львівська обл.,
Мостиський р-н, с. Пнікут

...садивний матеріал гладіолуса Оскар, чуфи, кукурудзи рисової і цукрової.

Л. К. Толкач,
260310, Житомирська обл.,
м. Малин,
вул. Героїв підпілля, 14/96

...садивний матеріал айви японської, лимонника, актинідії, золотого кореня, мар'їна кореня, горицвіту, ехінацеї, топінамбура, суниці Гігантелли, картоплі селекції США, Голландії, Німеччини, гібридних ірисів, лілії, астильби, декоративної цибулі, гіацинтів, мускарі, хіонодокси. Висилайте заадресований конверт.

Альбіна Федорівна Рудовська,
244009, Суми,
вул. Комсомольська 34—39

...насіння огірків, кущової квасолі, вігни, патисонів американської селекції, помідорів, цуккіні, чини, раннього гороху тощо. Для відповіді надсилайте підписаний оплачений конверт.

Сергій Л. Васильєв,
332414, Запорізька обл.,
Приморський р-н,
с. Лозанівка, вул. Дудніченко, 8

...безкоштовно насіння помідорів (суміш сортів). Вислати 1 пакет і підписаний конверт. На листи, де немає конверта або марка не відповідає сумі за пересилку листа, відповісти не зможу.

Микола Володимирович Колісниченко,
315625, Полтавська обл.,
Миргородський р-н,
с. В. Сорочинці, вул. О. Вишні, 7

...насіння помідорів (80), огірків (15), дайкону (2), ангурії та ін. Садивний матеріал батату, стахісу, суниць, інжиру.

І. І. Янко,
315610, Полтавська обл.,
Миргородський р-н,
с. Попівка

Сонце, зорі і врожай

МІСЯЧНИЙ КАЛЕНДАР

Культури	І півріччя					
	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
Несприятливі дні для садіння	12—14	9,10	8—10, 12	4—6, 11	2, 3, 10, 29, 30	9, 26, 27
Найбільш сприятливі дні для садіння (при пересаджуванні розсади в грунт виключаються тільки несприятливі дні)						
Огірки, кавуни, гарбузи, баклажани, кабачки	6, 7, 15, 16, 20, 21, 25, 26	2, 3, 11, 12, 16, 17, 21, 22	2, 3, 11 15—17, 21	7, 8, 12, 13, 17, 18, 26, 27	4—6, 9, 11 23, 24, 31	5—7, 10—12, 19, 20, 28—29
Бобові (горох, квасоля)	4, 5, 22—26	19—22, 28	13—15, 28—22, 27, 28	14—18, 24, 25	12—16, 21, 22	8, 10—12, 17, 18
Капуста, кукурудза	6, 7, 15, 16, 20, 21, 25, 26	2, 3, 11, 12, 16, 17, 21, 22	2, 3, 11, 15—17, 21, 22	7, 8, 12, 13, 17, 18, 26, 27	4—6, 9, 11, 23, 24, 31	5—7, 10—12, 19, 20, 28, 29
Цибуля на зелень, цибуля-порей	6, 7, 10, 11, 20—22	2—4, 7, 8, 16, 18	2, 3, 6, 7, 16, 17, 29, 30	2, 3, 12, 26, 27, 30	9, 23, 24, 27, 28	1—7, 19, 20, 23, 24, 25
Картопля, морква, ріпа, буряки	11, 20, 22, 25, 26	7, 8, 16—18, 21—23	6, 7, 16, 17, 21, 22, 27	2, 3, 12, 13, 17, 18, 23, 25, 30	9, 11, 14, 15, 21, 22, 28	5, 7, 10, 12, 17, 18, 23, 25
Петрушка, редиска, селера (на зелень) салат	6, 7, 15, 22	2—4, 11, 18	2, 3, 13—17	7—10, 13, 26, 27	4—9, 11, 23, 24, 31	1—7, 19, 20, 30
Помідори	6—10, 15, 16, 25, 26	2—6, 11—13, 21—23	2—5, 11, 21, 22	7, 8, 17, 18, 26—29	4—6, 14—16, 23—26, 31	10—12, 19—22, 28, 29
Часник	11, 20—22	7, 8, 16—18	6, 7, 16, 17	2, 3, 12, 13	9, 11, 27, 28	5—7, 23—25
Квіти з насіння	4, 5	27, 28	27, 28	23—25	21, 22	17, 18
Суниці	6, 7, 23, 24	2—4, 19, 20	2, 3, 18—20	14—16, 26, 27	12, 13, 23, 24	8, 19, 20
Декоративні	2, 3, 11, 29, 30	7, 8, 26, 27	6, 7, 25, 26	2—3, 21—23	19, 20, 27, 28	15, 16, 23, 24
Дерева і кущі	10, 11, 20—22	6—8, 15—18	6, 7, 16, 17	2, 3, 12—13	9, 27, 28	5—7, 15, 16
Лікарські рослини	6, 7	2—4	2, 3	26, 27	23, 24	19, 20

Вказано найкращі дні для садіння, що не виключає роботи і в інші дні, крім тих, які позначені в таблиці як несприятливі.

Лютий

Хоч надворі лютують морози, але не слід забувати, що з кожним днем сонце сходить раніше, а заходить пізніше, отже, не за горами весна і треба готувати насіння, розсаду, бульбоцибулини до висаджування в грунт. Зокрема, у лютому висівають на розсаду насіння білоголової, червоної, цвітної капусти, брокколі та кольрабі. Розсаду ранньостиглої капусти найкраще вирощувати у горщечках, тоді при пересаджуванні в грунт вона відмінно приживлюється. Насіння у парники доцільно висіяти в кілька строків залежно від того, який сорт капусти — ранньої, середньої чи пізньої. Зробіть це 2—3, 7—8, 11—12, 16—18 і 26 лютого. У цьому ж місяці 11—12 числа можна висіяти у парник редиску, 13—14 — салат качанний, а з 16 по 18 включно — селеру на зелень.

У лютому вже можна сіяти однорічні квіти, як-от лобелія, левині ротики, петунія, агератум і живокіст. Висівають їх всі однаково. Для цього беруть дерев'яний ящик чи іншу ємкість висотою не менше 8—10 см з отворами у дні для витікання зайвої води, насипають туди шар великозернистого піску для дренажу, а потім додають землю, злегка ущільнюючи її біля стінок. Грунт насипають на 1—2 см нижче країв ящика. Найкраща земля — парникова чи компостна з добавкою торфу і піску.

Висіваючи насіння, розміщують його рівномірно, потім присипають шаром землі 0,5 см (дрібне — трохи тоншим шаром, велике — товщим) і поливають. Спочатку ящики можуть стояти далеко від світла при температурі 14—18°, а коли сходи з'являться, їх переносять на світліше місце. Поливати краще вранці, помірно, коли починає підсихати верхній шар грунту. Кількість насіння, яке необхідне для одержання 100 шт. розсади, і строк його проростання подано в табл. 1.

За біодинамічним календарем висі-

ГОРОДНИКА НА 1994 РІК

Культури	II півріччя					
	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
Несприятливі дні для садіння	9, 23, 24	7, 19—21	6, 16, 17	5, 13, 14	3, 9, 10	3, 6—8
Найбільш сприятливі дні для садіння (при пересаджуванні розсади в грунт виключаються тільки несприятливі дні)						
Огірки, кавуни, гарбузи, баклажани, кабачки	3, 4, 8, 17, 18, 25, 26	4, 5, 13, 14, 22, 23, 26—28, 31	9, 10, 18, 19, 23, 24, 28, 29	6, 7, 15, 16, 20, 21, 25, 26	4, 11—13, 16—18	1, 9, 13—15, 18—20, 28, 29
Бобові (горох, квасоля)	5—8, 14, 15	2—5, 11, 12, 29—31	1, 2, 7, 8, 25—29	4, 22—26	1, 2, 19—23, 28 29	16—20, 26, 27
Капуста, кукурудза	3, 4, 8, 17, 18, 25, 26	4, 5, 13, 14, 22, 23, 26, 27	9, 10, 18, 19, 23, 24, 28, 29	6, 7, 15, 16, 20, 21, 25, 26	4, 11—13, 16—18, 21, 22, 30	1, 9, 10, 13—15, 18—20, 28—29
Цибуля на зелень, цибуля-порей	3, 4, 17, 18, 21, 22, 30	1, 13, 14, 26—28	9, 13—15, 23, 24	7, 8, 11, 12, 20, 22	4, 7, 8, 16—18, 30	4, 5, 13—15, 28, 29
Картопля, морква, ріпа, буряки	3, 4, 8, 19, 21, 22, 30, 31	4, 5, 17, 18, 26—28, 31	1, 2, 13—15, 23, 24, 28, 29	11, 12, 20—22, 25—27	7, 8, 16—18, 21—23	4, 5, 13—15, 19, 20
Петрушка, редиска, селера (на зелень), салат	1, 4, 17, 18, 25—31	13, 14, 22—28	9, 10, 20—24	7, 17—22, 30	4, 11—18	10—15, 28, 29
Помідори	8, 17—20, 25—27	4, 5, 13—16, 22, 31	9—12, 18, 19, 28, 29	7—10, 15—17, 25—27	4—6, 11—13, 21—23, 30	2, 9, 10, 19, 20, 28—31
Часник	3, 4, 21, 22, 30, 31	17, 18, 26—28	13, 14, 23, 24	11, 12, 20—22	7, 8, 16—18	4, 5, 13—15
Квіти з насіння	14—16	10—12	7, 8	4, 6	28, 29	25, 27
Суниці	5—7, 17, 18	2, 3, 29, 30	9, 10, 25—27	6—8, 23, 24	4, 19, 20	16—18, 28, 29
Декоративні	12—14, 21, 22	9, 10, 17, 18	5, 6, 13—15	2, 3, 10—12	6—8, 26, 27	23—25
Дерева і кущі	3, 4, 21, 22	17, 18, 26—28	13—15, 23, 24	10—12, 20—22	7, 8, 16—18	4, 5, 13—15
Лікарські рослини	17,18	13, 14	9, 10	6—8	4	28—29

вати насіння квітів найкраще під знаком Терезів, що припадає на 16—18 лютого.

До речі, якщо ви ще не придбали насіння овочевих культур, то зробіть це в лютому. Відразу ж перевірте його на схожість, особливо холодостійких культур, насіння яких проростає повільно,— редиски, моркви, петрушки, салату, шпинату, пастернаку, цибулі, гороху і бобів.

Таблиця 1

Рослини	Кількість насінин, г	Кількість днів
Лобелія	0,02	7—12
Левині ротики	0,1	20
Петунія	0,05	10—12
Агератум	0,1	5—10
Живокіст садовий	0,8	8

Щоб визначити схожість, кожного дня, починаючи з другого після закладання насіння на пророщування, підраховують і видаляють проросли насінини, результати записують. Після закінчення періоду, потрібного для визначення схожості (табл. 2), підраховують кількість пророслих і непророслих насінин. Для помідорів, наприклад, цей період — 10 днів. Отже, якщо із 100 насінин за 10 днів проросло 85, значить, схожість становить 85%.

Не менш важливий показник якості насіння — енергія його проростання. Вона зумовлює дружність появи сходів. Цей показник визначають за кількістю насінин, які проросли чи накільчилися за певний період, наведений у табл. 2. У помідорів, як видно з таблиці, це 6 днів. Якщо із 100 насінин на третій день проросло 8, на четвертий 36, на п'ятий 13 і на шостий 7, то енергія проростання 64%.

Таблиця 2

Культури	Період (днів), потрібний для визначення	
	енергії проростання	схожості
Горох	3	6
Огірки, редиска, редька	3	7
Диня, щавель	3	8
Гарбузи, кабачки, капуста	3	10
Квасоля, кукурудза	4	7
Салат, естрагон	4	10
Столові буряки	5	8
Баклажани, морква	5	10
Цибуля, кавуни	5	12
Шпинат, ревінь	5	14
Помідори	6	10
Кріп, петрушка, селера, пастернак	7	14
Перець	7	15
Спаржа	10	21

В саду без хімії

Весняні роботи, спрямовані на захист дерев та ягідних кущів від шкідників і хвороб, потрібно розпочинати, коли в саду ще лежить сніг. У цей час на деревах видно зимуючі гнізда білана жилкуватого, золотогузки, кладки яєць кільчастого шовкопряда, муміфіковані плоди, котрі є розсадниками збудників хвороб. Зимуючі гнізда шкідників та муміфіковані плоди слід зібрати і знищити. Кладки яєць кільчастого шовкопряда міцно тримаються на молодих пагонах, тому ці пагони необхідно зрізати секатором. Варто також дуже уважно оглянути паркани, будівлі, велике каміння та інші предмети на садовій ділянці і виявлені яйцекладки непарного шовкопряда теж знищити.

Важливо пам'ятати, що в зимуючих гніздах шкідників можуть бути і корисні комахи,— їх вороги. Щоб зберегти цих комах, зимуючі гнізда нещільно складають у великі скляні банки і закривають тканиною. Весною перед розпусканням бруньок банки розкривають і кладуть у таз з водою. Корисні комахи вилетять, а гусінь шкідників, виповзаючи, потрапить у воду і загине. Щоб гусениці не втекли, зовнішні боки банки обмазують клеєм.

Садівники переконались у ефективності обприскування кущів смородини, порічок, агрусу і малини гарячою водою. Рано навесні, коли в саду ще не зійшла льодово-снігова кірка, окропом обприскують кущ так, щоб уся поверхня пагонів була добре змочена. Побоюватись опіків не слід, оскільки дрібні краплі води ще до того, як потраплять на стебла, охолонуть до 65—70°. Після такої обробки рослини не бояться борошнистої роси, збільшується приріст пагонів, ягоди будуть чистими. На оброблених цим способом кущах не буде ні попелиці, ні вогнівки.

Обробляти кущі ягідників гарячою водою можна і восени (наприкінці жовтня — на початку листопада).

Смородину та порічки захищають від шкідників також димом від спалювання гуми. Для цього весною до розпускання бруньок запалюють непотрібні гумові речі, підхоплюють їх на вила і тримають деякий час (недовго) над рослинами (не допускаючи, звичайно, опіків). Сажа тривалий час тримається на гілках, а шкідники від неї гинуть.

Досить ефективним способом боротьби з попелицею є використання деревного попелу, до складу якого входить калій. При оптимальному співвідношенні калію і азоту в рослинах або при незначному переважанні першого над другим попелиця гине від отруєння калієм, який вона споживає разом із соками рослин. От чому найкраще проти попелиці систематично вносити в грунт калій, але не в складі калійної солі чи хлористого калію, а з деревним попелом. Під доросле дерево яблуні дають відро попелу, під вишню, сливу, черешню — трохи менше, під кущ смородини, порічок — чверть відра.

Попіл — це й добриво. Калій і мікроелементи, що містяться в ньому, позитивно впливають на підвищення врожайності і якість плодів, особливо яблуні. Тож не викидайте деревний попіл, а заготовляйте його взимку і використовуйте весною в саду.

За допомогою попелу можна успішно подолати й борошнисту росу, обприскуючи рослини його розчином. Для цього беруть 1 кг чистого просіяного через сито деревного попелу і розмішують його в 10 л підігрітої води. Розчин настоюють 3—7 діб на сонці, зрідка помішуючи. Потім відстояний освітлений розчин виливають у чисте відро, не проціджуючи. Перед обприскуванням до розчину додають трохи мила, тоді він краще прилипатиме до листків.

Щоб прискорити підготовку розчину, посуд з ним ставлять на вогонь і кип'ятять не менше 30 хв, а потім, не проціджуючи, охолоджують. Коли тверді частини осядуть на дно, розчин зливають у чисте відро. Обприскують кущі так, щоб листя і пагони з усіх боків були змочені. Якщо немає обприскувача, розчин наливають у таз і «купають» в ньому гілки ягідних кущів. Робити це краще увечері. Обприскують рослини тричі підряд, щодня або через день. Обробку слід розпочинати завчасно, ще до появи хвороби. Якщо пройшов дощ, обприскування повторюють. Залишену в розчині густу масу розбавляють водою і поливають нею кущі.

Для відловлювання плодожерок скляні банки невеликих розмірів (з-під майонезу, гірчиці тощо) наповнюють до половини квасом і розвішують по 2—3 на кожному дереві. Вночі в банки потрапляють шкідники. Ранком проціджують квас через сито, а шкідників знищують. Квас можна знову налити в банку, додавши трохи свіжого.

Проти слизняків на плантації суниці після збирання врожаю розкладають гранули метальдегіду (3—4 г на 1 $м^2$) або двічі, з інтервалом в 10—15 хв, обпилюють міжряддя вапном-пушонкою. Слизняків можна відловлювати, розкладаючи на ділянці дошки, листки лопуха, мокрі ганчірки тощо, під які вони збираються на день.

Деякі садівники для боротьби з суничним кліщем рекомендують такий метод. Після збирання врожаю суниці обприскують гарячою водою, підігрітою до 75°. На листя кладуть термометр. Потім грядки накривають поліетиленовою плівкою і спостерігають за температурою на термометрі. Коли вона підвищиться до 60°С, плівку знімають, «зварене» листя обрізують при землі, підживлюють перегноєм, раз на тиждень поливають. Після кожного поливу підживлюють курячим послідом, розбавленим у воді у співвідношенні 1:20. Через деякий час з'являється зелене, розвинене листя. Суниця добре перезимовує і рясно плодоносить.

І. С. Роман,
канд. с.-г. наук

Шкідники і хвороби

Захистіть сливу від товстоніжки

У присадибних та колективних садах з кінця червня й до середини липня нерідко масово обпадають недостиглі сливи. Якщо розрізати кісточку такого плоду, то всередині її можна побачити молочно-білу, трохи зігнуту безногу личинку шкідника — евритоми сливової, або сливової товстоніжки.

У кісточках личинки й зимують. Частина з них може довго залишатися в діапаузі і зимує другий, а інколи й третій рік. Навесні за середньодобової температури повітря вище 10°С личинки починають заляльковуватися. З другої-третьої декади травня, наприкінці цвітіння сливи, відроджуються дорослі комахи з буро-червоними очима і двома парами тендітних прозорих крил, на яких є по одній поздовжній жилці. Вони вигризають у кісточках круглі отвори до 1,5 мм діаметром і виходять назовні. Масовий літ комах починається через 5—6 днів після закінчення цвітіння сливи. Вони паруються, після чого кожна самка відкладає по 40 яєць — по одному всередину ще не затверділих кісточок, проколюючи їхні стінки яйцекладом. Відкладання яєць триває до трьох тижнів. Личинки, які відроджуються, живляться ядром і заповнюють звільнений простір екскрементами у вигляді трухлявої маси.

Плоди з пошкодженим ядром кісточки передчасно обпадають. Різні сорти сливи пошкоджуються неоднаково, найбільше дрібноплідні: Угорка ажанська, Стахановка, менше — Ренклод зелений, Угорка опішнянська, Вікторія. Крупноплідні сорти (Ренклод Альтана, Ганна Шпет, Угорка італійська) стійкі проти цього шкідника, бо самка товстоніжки не дістає яйцекладом кісточку великого плода, а отже, не може відкласти в неї яйце.

Товстоніжка поширена по всій Україні, але найбільше у Лісостепу та північній частині Степу. Для боротьби з нею важливо збирати всю падалицю влітку і кісточки рано навесні. Придатну падалицю використовують, а непридатну і всі кісточки спалюють чи проварюють або закопують на велику глибину (до 1 м).

Проти дорослих комах дерева обприскують під час масового льоту шкідника — через 5—7 днів після закінчення цвітіння сливи — і повторно через 10—12 днів. Для першого обприскування застосовують бензофосфат (10%-ний концентрат емульсії — к. е. або 10%-ний змочуваний порошок — з. п.) або кварк (10%-ний з. п.) з нормою витрати 60 г на 10 л води. Вдруге обприскують перметрином (10%-ний к. е. і 10%-ний з. п.) — 25 г, ерметрином, кілзаром (5%-ні к. е. і 5%-ні з. п.) — 50 г або карбофосом (10%-ний к. е або 10%-ний з. п.) — 75 г, усе в розрахунку на 10 л води.

Обприскувати слід увечері в тиху безвітряну погоду. Бензофосфат та кварк можна застосовувати за 40 днів, карбофос — за 30, перметрин та кілзар — за 20 днів до збирання врожаю.

Не можна вирощувати суниці, агрус, смородину та овочеві культури

(цибулю, салат, редиску, петрушку та ін.) під плодовими деревами, оскільки ці ягоди й овочі достигають саме тоді, коли проводять обприскування. У крайньому разі ягідні та овочеві культури слід ретельно закрити плівкою, а після обприскування обережно винести її з саду й промити. Виходити в сад для виконання ручних робіт дозволяється через 10 днів після обприскування бензофосфатом, кварком і карбофосом та через 7 днів після обробки перметрином та кілзаром.

В. М. Ткачов,
ст. науковий співробітник
Інституту садівництва

Корисна фауна саду

Захист рослин в аматорському садівництві дуже ускладнений через відсутність сівозмін, просторової ізоляції, великої різноманітності культур та значної щільності рослин. Арсенал дозволених для застосування хімічних засобів вкрай обмежений. Тому на присадибних ділянках і в колективних садах зростає роль біологічного методу, а отже, садівники повинні дбати про збереження і підвищення ефективності корисної фауни. Дуже важливо знати тих комах, птахів, тварин, які в процесі свого життя допомагають нам знищувати шкідників.

Серед корисних комах найпоширенішою є 7-крапкове сонечко, або, як у народі називають, божа коровка. Вона живе на деревах, кущах, травах. Дорослий жук за своє життя знищує більше 5000 попелиць, а личинка поїдає й інших шкідників: яблуневу плодожерку (личинок), щитівок, білокрилку, павутинного кліща. Щоб принадити жуків коровок у сади, слід висівати на ділянці нектароносні рослини — фацелію, кріп, гірчицю, моркву.

Стеторус крапчастий — високоспеціалізований акарифаг (тобто живиться виключно кліщами-фітофагами). Це невеликий, завдовжки 1—1,5 мм, дуже опуклий жук чорного кольору. Доросла личинка його щодня знищує 50—60, а жук — до 100 кліщів.

Надійним другом людини є золотоочка, яка дістала свою назву за очі, що виблискують немов золоті. Характерною особливістю цієї комахи є кладки яєць, які мають вигляд довгого стебельця, за допомогою якого вони кріпляться до листків і пагонів рослин. Личинки золотоочки дуже ненажерливі, можуть поїдати яйця свого виду, для чого природа пристосувала стебельця. Кожна личинка здатна за період свого розвитку знищити до 600 личинок попелиці і більше 1000 особин звичайного павутинного кліща. А взагалі вона живиться 79 видами комах-шкідників.

Корисними для саду комахами є жужелиці. Жуки зустрічаються на грунті, вони великі, темно-синього кольору, блискучі. Жук красотіл довжиною до 3 см живе до 4 років. За сезон доросла комаха знищує близько 300 гусениць, а личинка — 50 гусениць листогризучих шкідників і 15—20 лялечок непарного шовкопряда. За добу один жук з'їдає до 30 волохатих гусениць американського білого метелика.

Щипавка звичайна має видовжене тіло, яке закінчується великими, сильними, хітинізованими церками (тверді кліщі) — органами захисту і нападу. Щипавка всеїдна, живиться рослинними і тваринними рештками, яйцекладками шкідників. Веде нічний спосіб життя, а вдень ховається під рослинними рештками, грудками землі, корою дерев, у ловильних поясах.

До хижої фауни саду належать і павуки. Їх можна поділити на дві групи, одна з яких плете павутиння, а друга полює на свою жертву за допомогою органів зору і дотику. Серед шкідників, якими живляться павуки,— яблунева медяниця, попелиця, мухи, комарі, дрібні метелики, зрідка клопи.

Неоціненну допомогу садівникам у боротьбі з шкідниками саду надають комахоїдні птахи — синиці, горобці, шпаки, дятли та інші. Підраховано, що сім'я синиць може зберегти від пошкоджень найбільш небезпечними шкідниками до 40 плодових дерев середнього віку. Пара синиць протягом світлового дня приносить своїм пташенятам корм більш як 350 разів. А сім'я шпаків за період росту свого потомства приносить йому до 8000 травневих кліщів, їхніх личинок та інших великих комах — цією кількістю корму можна повністю заповнити три шпаківні.

Багато комахоїдних птахів залишаються зимувати в місцях постійного проживання. Для цього їх потрібно підгодовувати, влаштовуючи годівниці у вигляді поличок і низеньких ящичків або такі, з яких корм висипається в міру поїдання птахами (перевернута пляшка, заповнена кормом). Роблять годівниці з картону чи молочних пакетів. Синиці полюбляють насіння соняшнику, гарбузів, коноплі, несолоне сало. Інші птахи охоче клюють харчові відходи, сушені ягоди, хлібні крихти.

Щоб принаджувати корисних птахів, потрібно на деревах вивішувати синичники або шпаківні, але не ближче 15—20 м один від одного. Пташині будиночки роблять з дощок, найкраще сухих, зсередини неструганих, товщиною 1,5—2 см, із сосни або інших порід дерева. Перед виготовленням будиночка до задньої стінки прибивають планку, причому цвяхи повинні виходити назовні, де їх загинають. За допомогою планки будиночки прикріплюють до дерева. Дах краще зробити знімним, його краї повинні виходити за бічні стінки на 1 см, а над льотком — на 4 см. Якщо є щілини, то їх треба зашпарувати рідкою замазкою або глиною.

Пташині будиночки розвішують під час танення снігу (синичники — краще з осені). Всередину бажано насипати суху торф'яну або деревну труху шаром до 1,5 см. Прикріплюють будиночок із невеликим нахилом вперед. Льоток спрямовують у бік, куди у цій місцевості дмуть переважно вітри. Синичники краще вивішувати на висоті 3—7 м. Восени або взимку будиночки очищають від сміття, в якому зимують паразити птахів — пухоїди, кліщі.

Щоб птахи затишно себе почували в саду і ефективно працювали, забороняється їх ловити або лякати на прилеглій території.

І.В. Шевчук,
аспірант Інституту захисту рослин

Служба взаємодопомоги

Добрі люди, ви допомогли мені вилікувати сина

У № 8 «ДСГ» за 1993 рік було надруковано моє прохання до читачів журналу порадити народні методи лікування мого однорічного сина, в якого завелися великі глисти. Після публікації мені надіслали поради з усіх куточків України.

Дякую вам усім, добрі люди! — з вашою допомогою я вилікувала свого синочка. Особливо хочу вклонитися за людяність Ганні Петрівні Воличенко з Полтавщини, Миколі Ханенку і Ганні Василівні Підкур з Чернігівщини, Л. З. Несвяченій з Черкащини, Василю Романовичу Прусу з Хмельниччини, Надії Курило з Донеччини та багатьом іншим. Ваше милосердя, дорогі мої краяни, ми з сином ніколи не забудемо. Дякую і «Службі взаємодопомоги», котра почула наш біль і відгукнулася на нього.

О. Шарун,
322040, Дніпропетровська обл.,
смт Перещепине, вул. Нагірна, 2/1

* * *

Куди я тільки не звертався, а з того пуття ніякого, то це ще надумав звернутися до тебе, «Дім, сад, город». Можливо, зарадиш моєму лихові. Лежав у районній, обласних лікарнях, а наслідків — ніяких. Отже, шановна редакціє, остання надія на тебе і твоїх читачів. А справа ось у чому. Вже кілька років, як на мене напала гикавка, а зараз така страшна, що вже й терпіти не сила, до того ж додалася нудота й блювота. Я вже «збивав» її за допомогою води — маленькими ковтками кварти дві-три випивав і минало, а тепер і вода не допомагає.

Лікарі радять звернутися до цілителів, передбачають порушення перистальтики й нічого вдіяти не можуть. Щоправда, мене давно, ще із служби в армії переслідує бронхіт.

Одне слово, я зараз у такому стані, що не знаю, як бути, а жити ж хочеться. Отож і прошу вашої допомоги: надрукуйте мого листа, можливо, його прочитають ті люди, які знають, як позбутися моєї хвороби й допоможуть.

М. О. С.
Вінницька обл.

Вичинка шкур

Звичайно, в домашніх умовах важко добре вичинити важкі (17—20 кг) шкури, зняті з корови чи бичка, лося чи дикого кабана. Тому обмежимось порадами щодо вичинки малих (до 2 кг) та середніх (до 6 кг) шкур. Відразу попереджуємо, що вичинка — заняття для терплячих і потребує певних навичок, тому роботу радимо розпочинати з малоцінних шкур.

Шкуру вичиняють відразу після зняття. Якщо бракує часу, її можна законсервувати, щоб запобігти гниттю, пошкодженню міллю та шкіроїдом, прісно-сухим способом або за допомогою кухонної солі. В обох випадках шкура повинна охолонути, і її слід знежирити. Вичинку проводять, дотримуючись певної технологічної послідовності.

Знежирюють шкури тупим ножем, скребком чи косою. Для цього шкуру, зняту трубкою, натягують на спеціально виготовлену колоду конусоподібної форми, а зняту пластом кладуть на рівну дошку міздрею назовні (рис. 1). Плавними рухами скребка, поставленого під кутом 15—25°, зшкрібають міздрю від огузка до голови, видавлюючи жир. Якщо після такої механічної обробки шкура залишається жирною, її необхідно додатково протерти тирсою, змоченою бензином (Б-70 або «галошею») з розрахунку 100 г на 1/3 відра тирси. Пам'ятайте, що погано знежирена шкура важко піддається вичинці, оскільки жир відштовхує розчини використовуваних реактивів.

Забруднену шкуру перед вичинкою чи консервуванням необхідно добре випрати в прохолодній воді звичайним господарським милом або пральним порошком, виполоскати і підвісити десь на годину, щоб стекла вода.

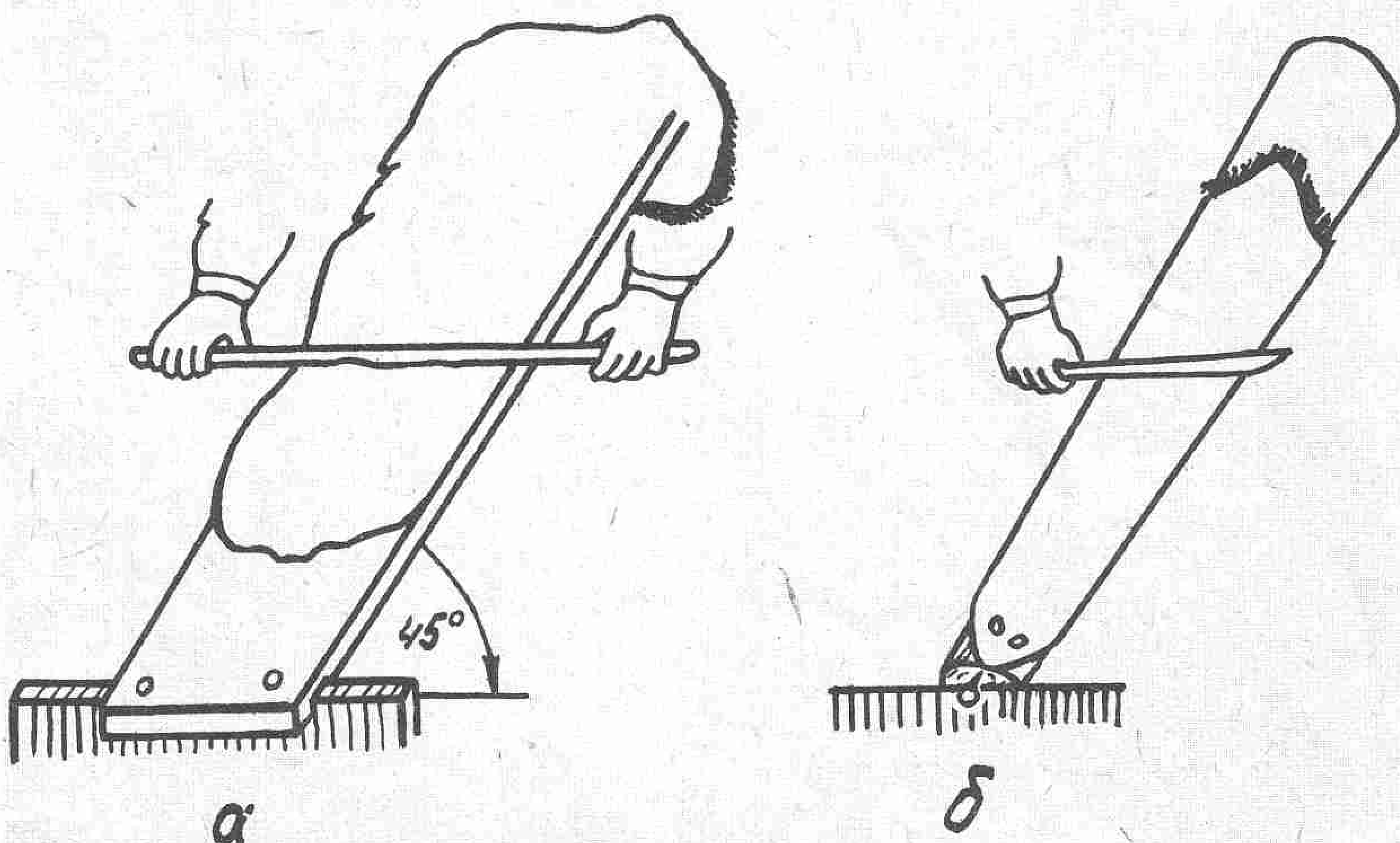

Рис. 1. Знежирення міздрі: А — на дошці; Б — на колоді.

Консервування прісно-сухим способом проводять, посадивши шкуру на правилку (рис. 2) і витримавши при температурі 25—30°С (не на сонці) та відносній вологості 40—70% до висихання. Правильно висушена шкура повинна мати пружну еластичну міздрю, що добре розтягується та намокає. Для відлякування молі та шкіроїда шкуру припудрюють порошком нафталіну, фенотіазину, кремнефтористого натрію. Так консервують шкурки кролів, нутрій, собак, котів, лисиць, зайців, ондатр, тхорів, куниць та інших тварин. Шкури більших тварин консервують кухонною сіллю, якою натирають міздрю з розрахунку 10—20% солі від маси шкури. Сіль дрібного помелу (екстра) використовувати не рекомендуємо, оскільки вона швидко злежується, погано розчиняється. Якщо передбачається тривале зберігання, бажано додати зазначені компоненти для відлякування молі та шкіроїда. Оброблену сіллю шкуру складають міздреюю всередину, згортають у трубку, обв'язують мотузкою і кладуть в прохолодне місце. Законсервовані шкури зберігаються кілька років.

Вичиняти шкури слід в окремому пристосованому приміщенні, що добре провітрюється. Краще робити це в теплу пору року, бо робочі розчини повинні мати температуру 20—25°. Для роботи з хімікатами потрібні гумові рукавиці, капронові відра, респіратори, клейончаті фартухи. Зручно для обробки шкур користуватись пластмасовою дитячою ванною.

Відмочування проводять, коли мають справу з консервованою шкурою, щоб зробити її еластичною. Свіжознята шкура відмочування не потребує. Не рекомендується відмочувати в посуді, що окислюється (оцинковані відра, бачки, мідні тази). Шкура повинна повністю покриватися розчином, а щоб не спливала, на неї кладуть дошку з тягарем.

Є чимало рецептів приготування розчину для відмочування. Наводимо два з них, прості й надійні.

1. На літр води беруть 60 г кухонної солі та 3 г хлористого цинку.
2. На літр води беруть 50 г кухонної солі, 30 г бури, 2 г кристалічної карболової кислоти.

Співвідношення робочого розчину (в літрах) до маси вологої шкури (в кілограмах) повинно бути не менше 5:1. Коли доводиться мати справу з підгнилою шкурою, з якої випадає шерсть, до розчину додають 1 мл формаліну на літр. Відмочують при температурі 20—25°С 1—4 доби, залежно від якості первинної обробки, способу консервування та тривалості зберігання шкури.

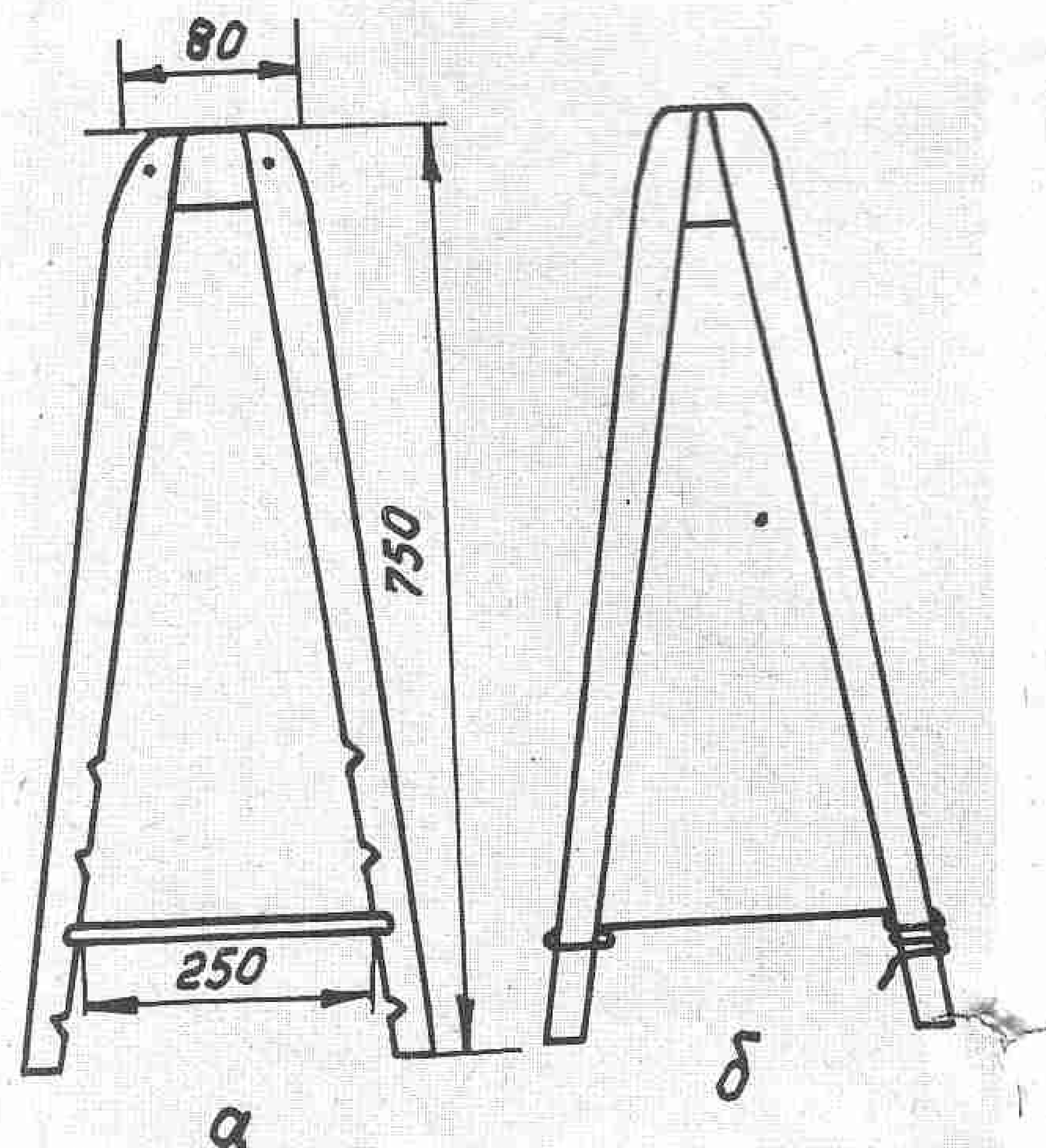

Рис. 2. Типи правилок: А — розсувна; Б — вилчаста.

Міздрю, яка дуже задубіла, необхідно пом'якшити, користуючись методом «нажору». Для цього шкуру кладуть на 1—1,5 год в 0,3%-ний розчин оцтової кислоти і періодично помішують. Коли міздря стане м'якою, набухлу шкуру кладуть у розчин для відмочування і залишають там до завершення цієї операції. Свіжоконсервована шкура відмокає швидко і вже через кілька годин її можна вийняти з розчину. Погано піддається відмочуванню недостатньо знежирена шкура. Не сприймає воду також шкура з ороговілою міздрею, що утворюється в результаті неправильного прискореного сушіння, коли ороговілі поверхні міздрі утворюють білі ділянки («живці»). Відмочують «живці» лужними підсилювачами, які додають у розчин амонійного спирту з розрахунку 50 мл/л або харчової соди 10 г/л. Якісно і швидко відмочуються шкури, консервовані в кухонній солі, гірше — прісно-сухої консервації. Якщо відмочування затягується, доцільно змінювати розчин щодоби. Відмочуючи підгнилі шкури, радимо використовувати рецепт № 1 з хлористим цинком, який добре закріплює шерсть. Не рекомендується користуватися твердою водою. Твердість води можна усунути кип'ятінням або

додавши амонійного (нашатирного) спирту (10—12 мл на літр).

Ознаки завершення відмочування: міздря по всій шкурі відмокла рівномірно, м'яка, добре розтягується в усіх напрямках, шерсть на шкурі тримається міцно.

Міздрювання починають, коли шкура ще волога. Після відмочування її витягують з розчину, розвішують на перекладині для стікання води. Якщо хутро густе і вода затримується, шкуру слід легко струсити та вибити палицею. Міздрювання — механічна обробка шкури не дуже гострим ножем з метою відокремлення підшкірної клітковини та розпушування волокнистої структури самої шкури. Це полегшує проникнення в шкуру хімічних речовин у процесі її вичинки.

Для міздрювання шкуру розправляють на дерев'яній дошці або колоді міздрею до себе, щоб головний кінець шкури був внизу (рис. 1). Хвостову частину шкури слід зафіксувати, притиснувши до колоди, і обробляти в напрямку від хвоста до голови. В ділянці міздрювання шкуру необхідно розтягувати, щоб не створювались складки. Під час міздрювання доцільно одягати клейончатий фартух. Працюйте обережно, щоб не зробити надрізів. Спочатку міздрюйте широку смугу вздовж хребта, потім розверніть шкуру на 90° і міздрюйте бокові ділянки, рухаючи ніж від хребта до боків.

У процесі міздрювання з шкури витискується жир, а щоб він не потрапляв на шерсть і не розмащувався по міздрі, останню радимо постійно посипати сухою тирсою або просмаженою крейдою. Міздрювання вважається закінченим, коли на шкурі не залишилося підшкірної клітковини і вона добре сприймає воду. На міздрювання телячої шкури досвідчена людина витрачає 1,5—2 год.

Прання та остаточне знежирення. Жирні шкури таких тварин, як вівця, собака, песець, борсук, видра та інші, спочатку знежирюють у спеціальному розчині, потім перуть. Шкури без надмірної жирності тільки перуть. Для приготування знежирюючого розчину беруть 8 г столової або 5 г каустичної соди на літр теплої (25—30°C) води. Міздрю перед знежиренням потрібно по всій поверхні обробити металевою щіткою. Шкура в розчині повинна вільно плавати. Якщо міздря тонка і рівна, то шкуру достатньо випрати руками в такому розчині. Через 2—3 год міздря стане білою і рипить під пальцями. Якщо розчин через 1—2 год набуває бурого кольору, його потрібно змінити.

Закінчивши знежирення, шкуру полощуть у теплій воді і перуть в розчині господарського мила (10 г на літр) або прального порошку (3 г на літр). Перетираючи та віджимаючи шкуру руками, ретельно перуть її до появи характерного рипіння шерсті. Потім шкуру полощуть у теплій і холодній воді, розвішують та вибивають палицею. Для знежирення та прання значних партій шкур можна використовувати стару пральну машину.

Пікелювання — найвідповідальний етап, від правильності виконання якого багато в чому залежить якість вичинки, м'якість, еластичність та міцність шкури. Наводимо кілька простих універсальних рецептів приготування кислотного пікелю, які дають можливість вичинити будь-яку шкуру, змінюючи лише режим пікелювання.

Рецепт 1. До кожного літра води додають 60 г концентрованої оцтової кислоти (есенції) та 40 г кухонної солі.

Рецепт 2. До кожного літра води додають 2—3 г концентрованої сірчаної кислоти, 10 г концентрованої оцтової кислоти та 40 г кухонної солі.

На кілограм вологої шкури потрібно 5 л пікелю, температура розчину — 25—27°C. Тривалість пікелювання при періодичному помішуванні — від 5 до 48 год залежно від товщини міздрі (табл. 1).

Таблиця 1

Режим пікелювання шкур

Вид сировини (шкура)	Кількість розчину на 1 кг вологої шкури, л	Температура робочого розчину, °C	Тривалість, год	Склад розчину, г/л		
				Кухонна сіль	Концентрована кислота	
					сірчана	оцтова
Білки	4	35	8	50	—	8
Лисиці, видри[1]	8	25	10	50	—	12
Зайця	12	30	6	40	3	—
Кота	8	35	6	35	3	—
Кроля:						
тонка	8	35	6	50	2,5	—
середня	8	35	8	60	5	—
Тхора	8	30	12	80	12	—
Лисиці, песця, куниці, норки, соболя, фретки[2]	12	35	—	80	—	25
Нутрії[1]	8	25	10	60	—	12
Ондатри	10	38	36	50	—	6
Суслика	6	30	6	40	4	—
Собаки, вовка	8	35	10	60	—	10
Жеребок та опойок[1]	8	35	12	60	—	20
Овчина хутряна	7	38	4	50	2,5	—
Овчина шубна	5	37	14	40	4	—
Мерлушка, козлик, смушка[3]	10	38	36	50	—	9
Лямка	10	35	10	40	—	6

[1] При необхідності повторюється в тому ж режимі до утворення «сушинки»

[2] Обробку проводять 3—4 рази по 2 год з «пролежуванням» у перервах по 4 год.

[3] Оцтову кислоту додають порційно: спочатку 1 г/л, через 2 та 8 год ще по 1 г/л і через 24 год 6 г/л

Пікелювання припиняють, коли міздря набуває консистенції тугого тіста, а при її стисканні пальцями (великим та вказівним) утворюється «сушинка» — сухий, світлий горбик ромбовидної форми.

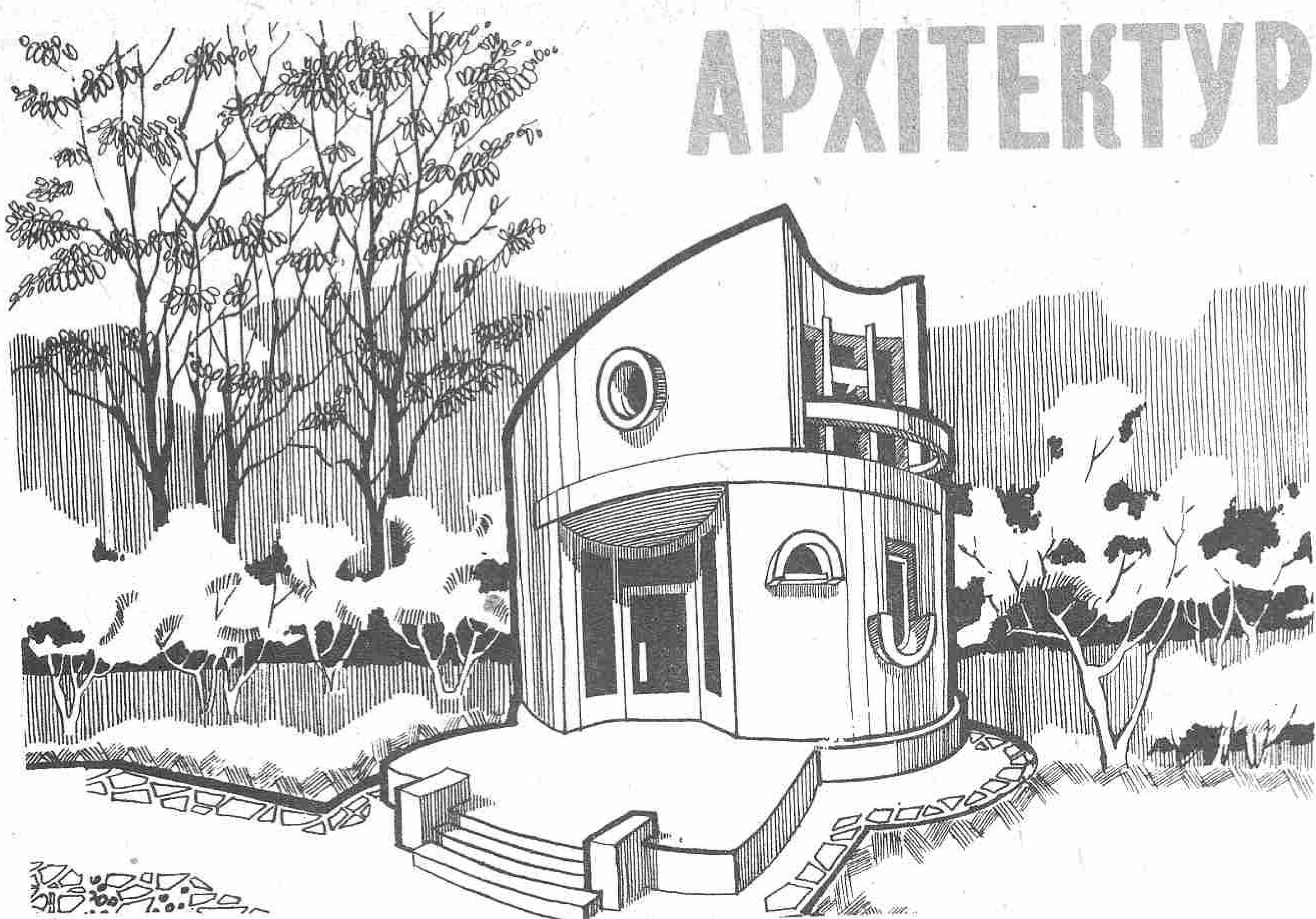
Коли стискання припинити, горбик поступово стає вологим, розрівнюється і зникає. Після закінчення пікелювання шкуру злегка віджимають, скручують в рулон міздрею до міздрі, обгортають вологою мішковиною і залишають для «пролежування» протягом 10—12 год при кімнатній температурі. Після «пролежування» її ретельно полощуть у воді кімнатної температури, струшують кілька разів та розвішують, щоб стекла вода.

Нейтралізація. Кислоту, що частково залишилась після пікелювання, потрібно нейтралізувати, інакше вичинена шкура з часом втратить міцність. Нейтралізують 5%-ним розчином гіпосульфіту натрію (50 г на літр), що використовують у фотосправі. Застосовують тільки свіжовиготовлений розчин у співвідношенні до маси вологої шкури (2:1). Занурену в розчин гіпосульфіту шкуру протягом 20—30 хв енергійно мнуть руками, потім залишають в ньому на 2 год. Під час нейтралізації виділяється сірководень з неприємним запахом, а тому приміщення необхідно провітрювати. Після нейтралізації шкуру знову виполощіть і розвісьте, щоб стекла вода.

П. Я. Роговський,
М. С. Репецький

(Далі буде)

АРХІТЕКТУРА: ТАЄМНИЦЯ

Мал. 1. Трикімнатний будинок.

Відомий конструктор літаків академік Туполєв якось сказав: «Тільки красиві літаки добре літають». Справді, коли дивишся на витончені форми сучасного лайнера, які, здавалося б, створюються тільки за технологічними та функціональними розрахунками, не залишає відчуття того, що маєш справу з витвором мистецтва. Може, дійсно, краса є ознакою дії закону доцільності в природі? Чи не дія закону доцільності лежить в основі впорядкованих атомних та молекулярних структур, довершених за композицією кристалів? А нескінченна різноманітність та естетична довершеність органічних форм?

Та звернімось до теми статті. Читач, який ознайомився в нашому журналі з рядом статей про архітектуру житлових будинків, вже підготовлений до продовження розмови. Цього разу мова піде про деякі засоби створення довершених архітектурних форм, що не лише милують око, але й забезпечують високий комфорт, надійність конструкції та граничну економію будівельних матеріалів.

Відомий психологічний експеримент: запропонуйте кільком особам намалювати прекрасні лінії, фігури. Незалежно від віку, рівня освіти або національності тих, хто бере участь в експерименті, малюнки будуть дивовижно подібні — або впорядковані, ритмічні ламані лінії, або плавні, хвилясті. Так само запропонувавши намалювати щось потворне, побачите немов би зроблені однією рукою малюнки, де переважатимуть хаотичні, зламані під гострим кутом лінії.

Отже, неважко визначити, які форми викликають у переважної більшості глядачів передбачену естетичну оцінку.

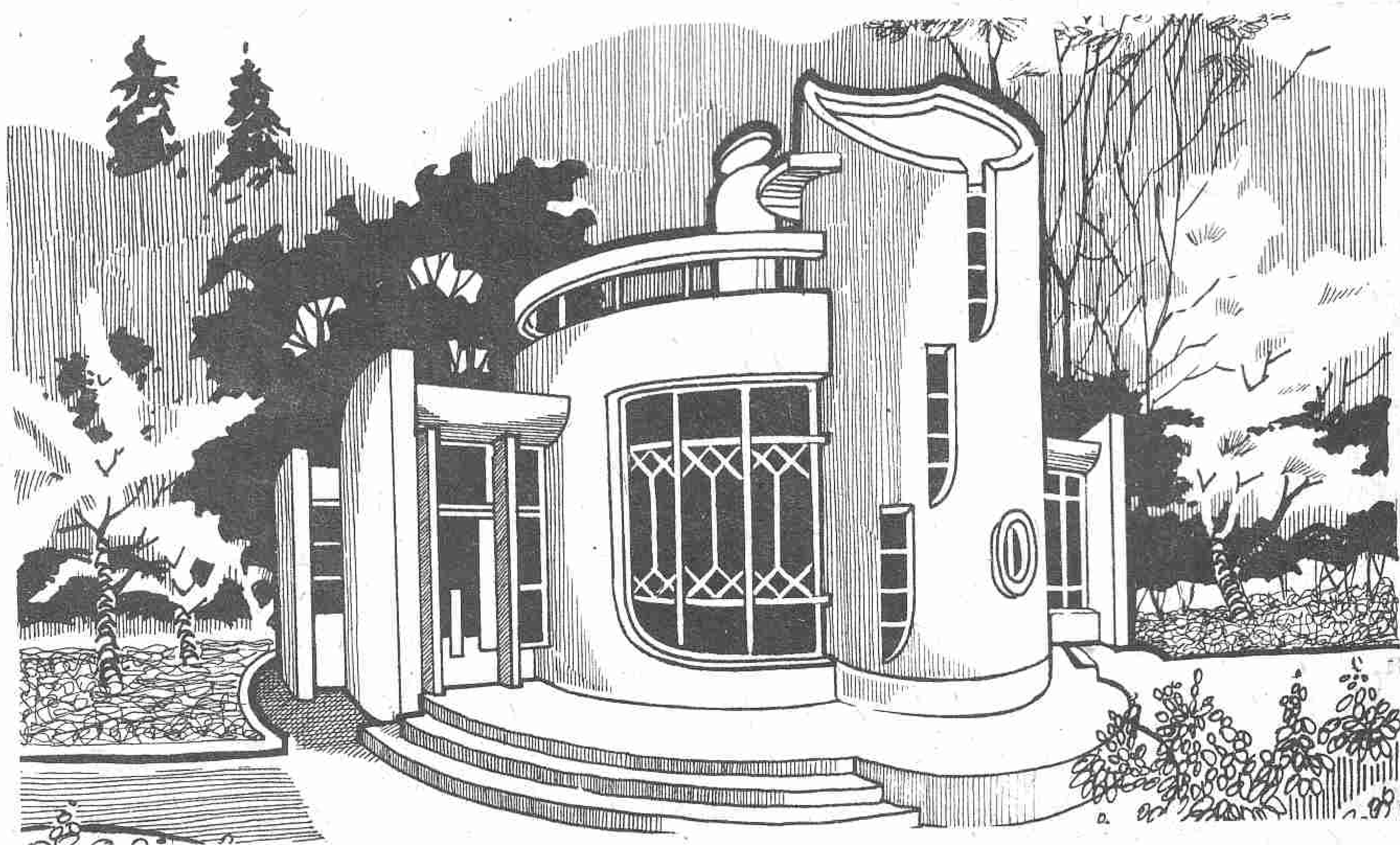
Якщо впорядковані гранчасті форми вже досить широко використовують у будівельній практиці, то криволінійні контури та поверхні застосовуються набагато рідше, хіба що де-не-де влаштовують арочні вікна або дверні прорізи. А тим часом криволінійні елементи будівель у більшості випадків забезпечують не лише естетичну, а й конструктивну досконалість.

Візьміть аркуш паперу за два куточки — він зігнеться під дією власної ваги. Стійкість може збільшити лише його потовщення — папір перетворюється на картон. У той же час, коли зігнути аркуш уздовж, він витримає не лише власну вагу, а ще й деякий вантаж. Стійкість збільшилась не за рахунок кількості матеріалу, а завдяки зміні форми.

Я вже розповідав у нашому журналі про будинки з циліндричними стінами, конструкція яких дає змогу значно економити матеріали. Проекти зацікавили читачів, вони звертаються з проханнями продовжити розгляд саме таких архітектурних рішень. Пропоную ряд проектів у порядку зростання розмірів та складності.

Найпростіший варіант — трикімнатний двоповерховий будинок, циліндричний об'єм якого має дві напівкруглі ніші. Перша накриває вхідну зону, друга утворює балкон для двох спальних кімнат (мал. 1.). На першому поверсі міститься вітальня, кухня, туалет та невеличка комора під сходами. На другому — дві спальні та балкон. Будинок має односхилий дах, суміщений із стелею. Якщо будинок використовують для житла протягом усього року, передбачається спорудження підвалу, де розміщено водогрійний котел, та прибудова вхідного тамбуру. Найпростіший розрахунок доводить, що це рішення перевершує всі попередні щодо мінімізації витрат матеріалів для спорудження будинку такої ж корисної площі, в тому числі і відомий з попередніх номерів журналу проект «Розкішного будинку для бідної родини».

Мал. 2. Чотирикімнатний будинок з радіальним планом.

ДОЦІЛЬНОСТІ

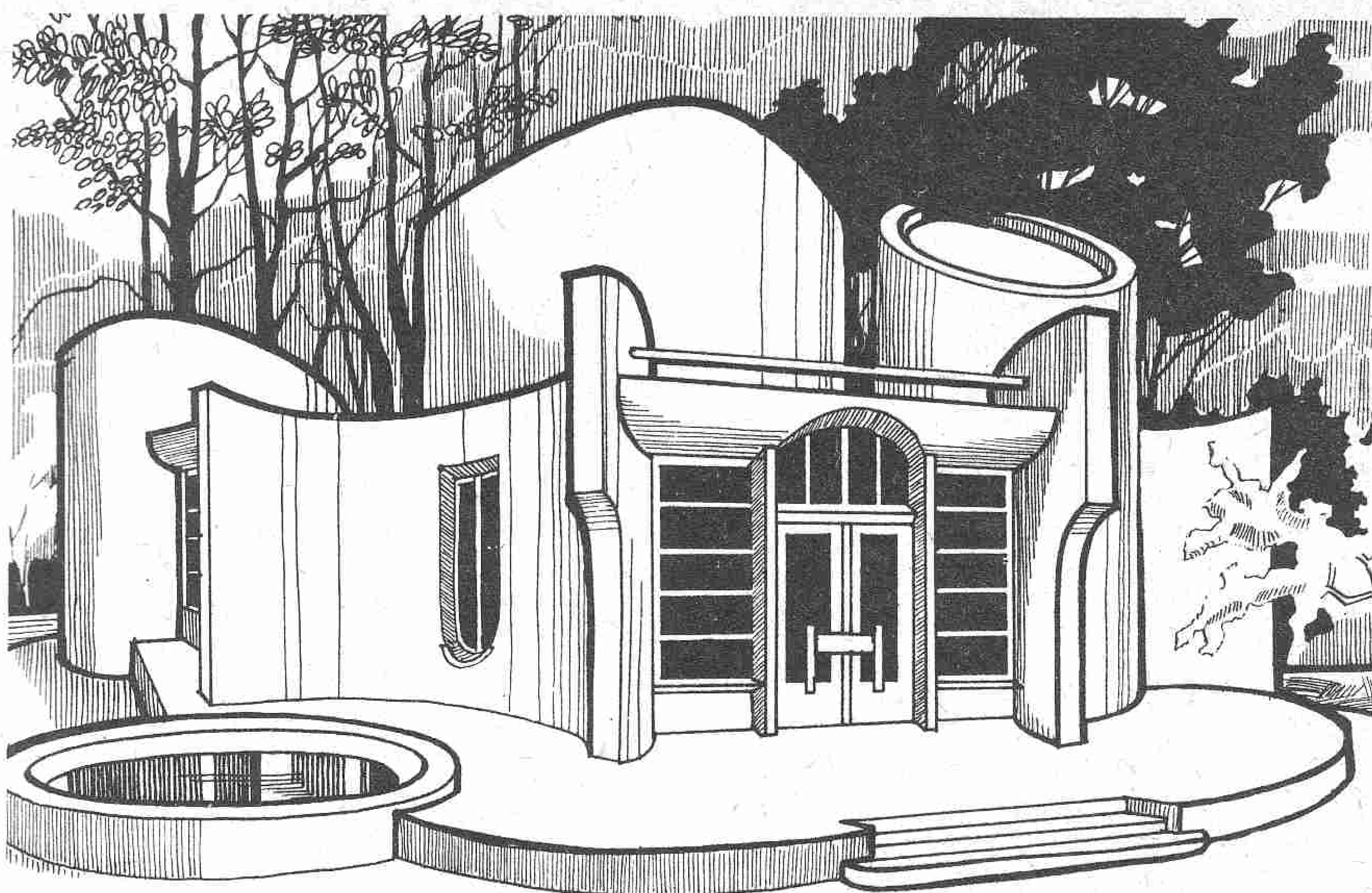
Складніший план будинку з радіально розташованими кімнатами навколо вітальні, що зовні оперезана терасою (мал. 2.). Будинок має два санітарних вузли, біля нього розміщений басейн. Розташування всіх приміщень в одному рівні спрощує конструкції будинку. Це також зумовлює комфортність мешкання за рахунок зручності зв'язку з усіма кімнатами, а також з терасою, садом та басейном. Пропонується також влаштувати терасу на плоскому даху.

Далі хочу познайомити читача з проектом будинку, план якого формується за допомогою циліндричних стін, поставлених, так би мовити, «навиворіт». Це підвищує виразність архітектури, створює ефективний простір вітальні, яка добре освітлена та перекрита балками мінімального прольоту (мал. 3). Пропонований будинок являє собою п'ятикімнатний котедж, в якому, крім згаданої великої вітальні, кухні-їдальні, спальних кімнат, є ще оранжерея, басейн і тераси, в тому числі тераса на даху. Поряд з проектами будинків, що були запропоновані в попередніх номерах «ДСГ», наведені проекти дають змогу скласти враження про можливість використання пластичних стін.

Якщо циліндрична форма збільшує міцність елементів конструкцій, то сферична забезпечує ще більшу ефективність щодо економії матеріалу, а заодно й естетики. Недарма ж на такий кшталт побудована величезна кількість природних форм.

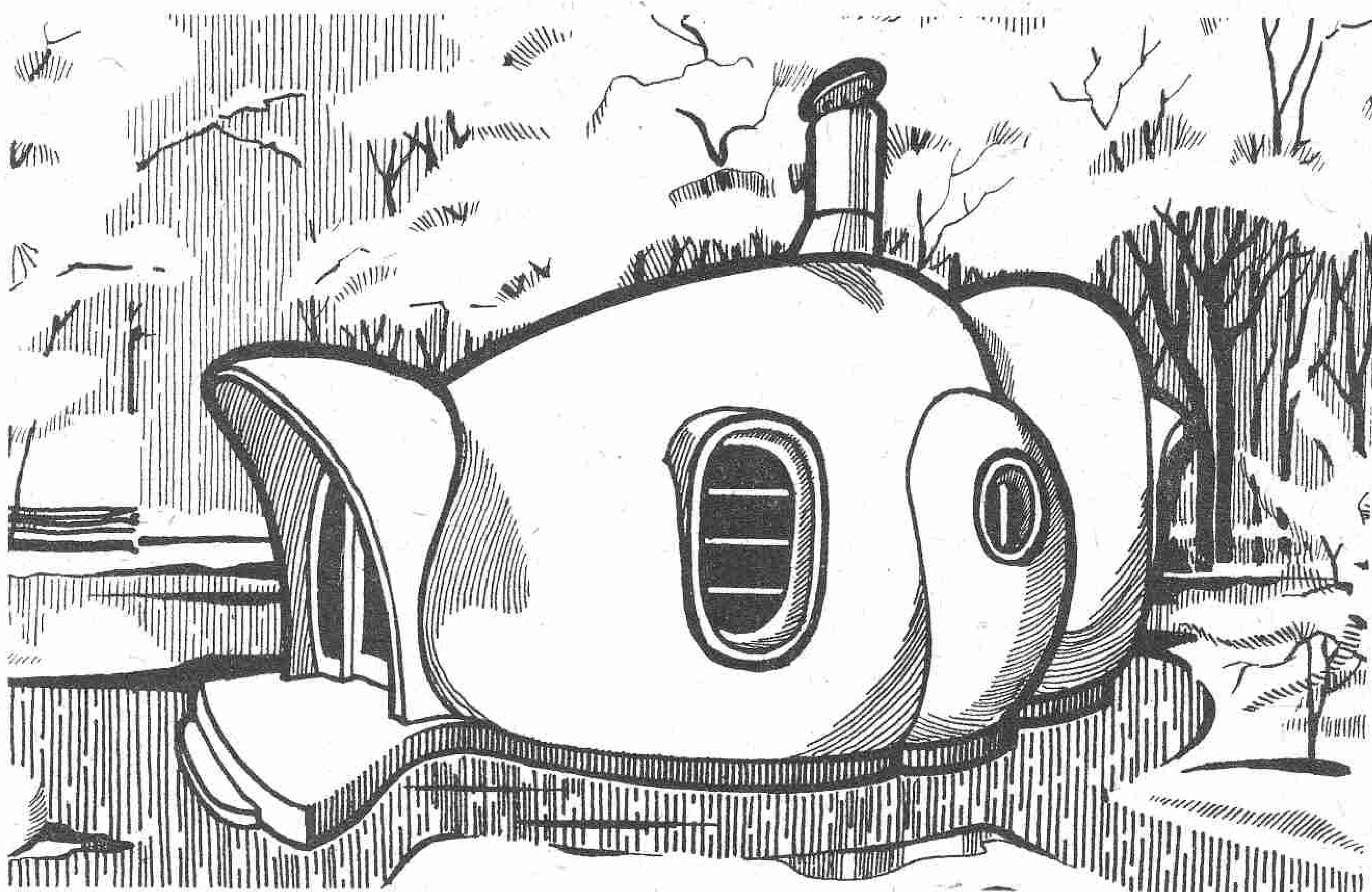
Купол є однією із стародавніх архітектурних конструкцій. Мова йде про перекриття значних прольотів за допомогою невеликих складових елементів. Купол розповсюджений досить широко, від тропіків до Крайньої Півночі (згадайте «іглу» ескімосів). Дивує, що ця напрочуд ефективна конструкція так рідко використовується в сучасному вітчизняному будівництві. Адже йдеться не про сферичну, а про більш вільну просторову форму, що забезпечує функціональні та естетичні вимоги. Заодно пропонуються не традиційні штучні матеріали, а сучасні — залізобетон або пластмаса.

Почнемо з елементарного. В проекті будинку для літнього відпочинку, що складається з

Мал. 3. П'ятикімнатний будинок з оранжереєю.

Мал. 4. Однокімнатний будинок з просторових шкаралуп.

Мал. 5. П'ятикімнатний будинок з просторових шкаралуп.

житлової кімнати та кухні, застосована залізобетонна тонка шкаралупа. Ця конструкція поєднує функції стіни та даху (мал. 4). Випереджаючи сумніви про нереальність проекту, відкрию секрет спорудження такого «марсіанського» житла. Досить закріпити арматурний каркас, приварити до нього дротяну сітку та затинькувати її густим цементним розчином. Перевірено практикою. Саме так подекуди споруджується обладнання дитячих майданчиків. Що ж до виготовлення вікон та дверей або забезпечення водостійкості — то вже питання детального проекту.

Та можливості залізобетонних шкаралуп набагато більші, ніж створення купольного намету. Конструкції, про які йде мова, відкривають шляхи для втілення різноманітних оригінальних і, як кажуть, репрезентативних архітектурних композицій, які відносять до класу біонічних структур.

У проекті п'ятикімнатного котеджу поєднуються властивості будинків з циліндричними стінами та споруд з просторових шкаралуп (мал. 5). На першому поверсі будинку розташовані приміщення денного перебування — передпокій, двосвітна вітальня, кухня-їдальня, санітарний вузол, оранжерея, комора. Другий поверх вміщує чотири спальні, вхід до яких веде через галерею. Спальні доповнені лоджіями. Екстравагантний за композицією сучасний замок доповнений дахом-терасою з навісом та басейном, в якому віддзеркалюється декоративний вітраж. Нависаючі об'єми спальних кімнат створюють затишок на терасах біля будинку. Перелічені розкоші аж ніяк не визначають великих витрат на будівництво. У разі індивідуального зведення елементи залізобетонних шкаралуп формуються на майданчику, в грунтових заглибленнях з подальшим монтажем на проектних рівнях. Але чому не припустити можливості масового виготовлення конструкцій з перспективою створення різноманітних архітектурних вирішень? Хочу підкреслити, що собівартість перелічених споруд набагато нижча за вартість стандартного будинку.

Таким чином, ми розглянули принципи зведення недорогих, але ошатних будинків. Наші бесіди ставили на меті привернути увагу до необхідності професійного ставлення до питань естетики та комфорту, яке приводить не до перевитрат, а навпаки — до економії коштів.

І. Й. Лошаков,
252040, м. Київ,
вул. Васильківська, 2-а, кв. 286

Штучна ікра

Натуральна чорна ікра завжди була вишуканим делікатесом, рідкісним і дорогим. У багатьох країнах уже давно запатентовані установки для виготовлення штучної білкової ікри, яка за своїми якостями не поступається натуральній. Скажімо, калорійність штучної ікри — 202 ккал., а ікри горбуші — 210 ккал. Вперше промислове виробництво такої ікри було налагоджене ще у 1970 році.

Та не варто чекати, поки на прилавках гастрономів з'явиться штучна ікра. Виготовити її можна в домашніх умовах за допомогою установки, яку я виготовив кілька років тому.

Отже, якщо хочете їсти ікру ложкою, вам потрібна скляна трубка завдовжки не менш як 100 см, діаметром 3—4 см, один кінець якої щільно закрийте. У скляну 3—4-літрову банку занурте гумовий аптечний шланг і скляну трубку закритим кінцем донизу. Другий кінець шланга прикріпіть до змішувача у ванній — холодна вода повинна виливатися через край банки.

Завчасно знайдіть ветеринарний 200-грамовий шприц із вкороченою голкою, діаметр отвору якої 0,3 мм, та два друшляки: один з дрібною сіткою, а отвори іншого мають бути 3—4 мм.

Гранули формуються з білкової суміші. Для цього 12 г желатину залийте холодною водою (50 г) і залишіть на півгодини. Далі додайте 100 г 10%-них вершків, підігрійте до 70—80° і відфільтруйте через 4—6 шарів марлі. Залийте у скляну трубку на висоту 80 см оливкову або кукурудзяну олію кімнатної температури і ще на 8 см гарячої — близько 80°С.

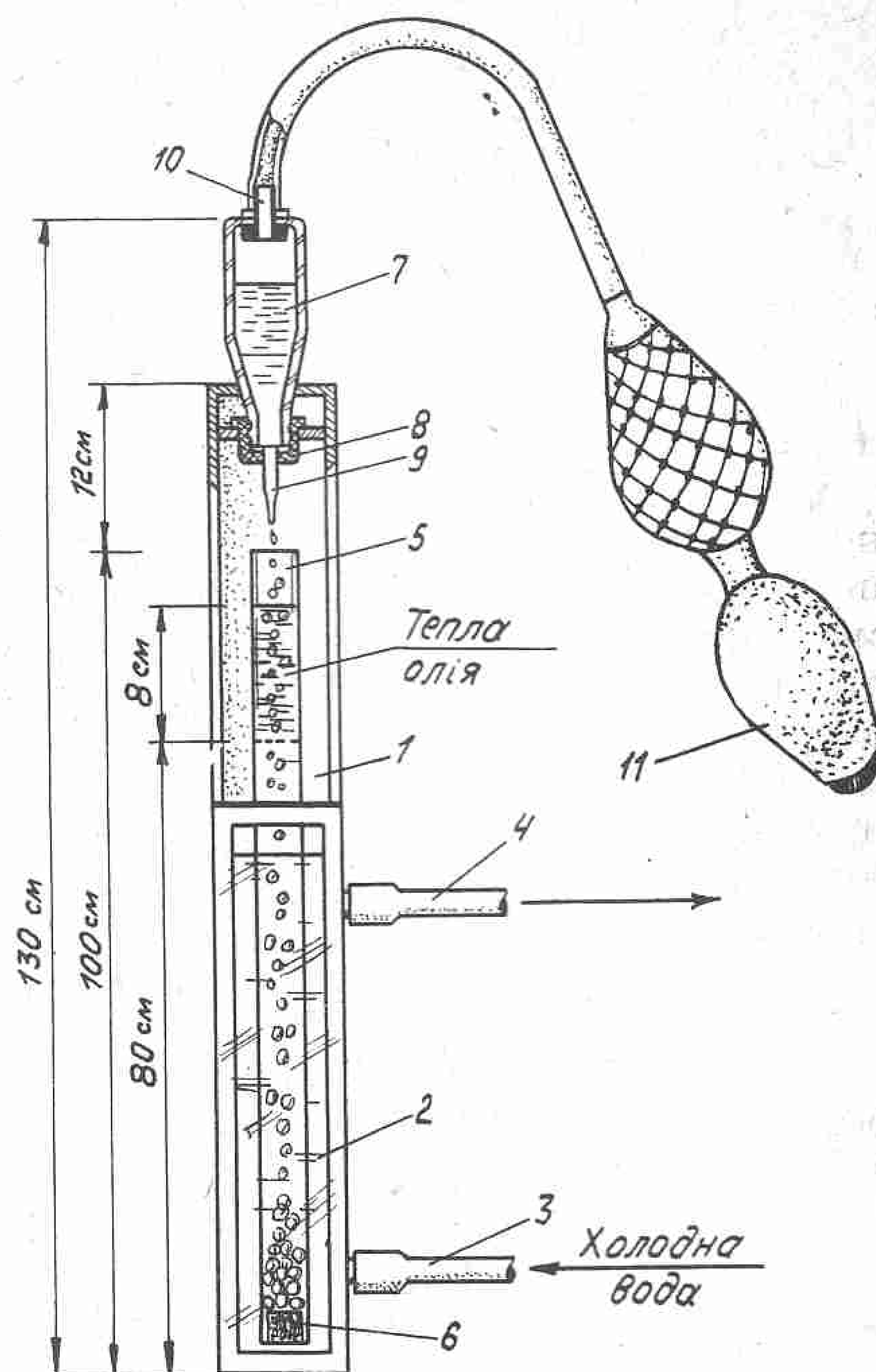
Підігрітий шприц заповніть білковою сумішшю і слабким струменем вприскуйте її у скляну трубку, при цьому голка повинна бути вище олії на 10 см.

Вміст скляної трубки процідіть через друшляки — кондиційні гранули залишаться у друшляку з більшими отворами. Дрібні гранули можна розтопити і «зробити» заново. Всього ви одержите 200 г білих гранул.

Завчасно приготуйте міцний чай — 50 г заварки залийте 1 л води і прокип'ятіть 5 хв. В профільтрований і охолоджений до температури +4—5°С чай засипайте гранули і тримайте їх у цьому розчині не більше як 20 хв.

Ретельно промиті гранули фарбують в 1%-ному розчині хлорного заліза (1 г на 1 л води), який також готують завчасно. В цьому розчині гранули витримують не менше 5 хв.

Після цього ще раз промийте ікру і розпочинайте кулінарну обробку. Витримайте 15—20 хв у розсолі (10 г солі на склянку води), а потім додайте в ікру суміш із 6 г оливкової або кукурудзяної олії, 2 г аскорбінової

Пристрій для виготовлення штучної ікри: 1 — охолоджувач з кронштейном для гранулятора; 2 — скло охолоджувача; 3 — штуцер підвідного шланга; 4 — штуцер зливного шланга; 5 — скляна трубка; 6 — корок; 7 — пляшка гранулятора; 8 — корок різьбовий; 9 — металевий балончик від кулькової ручки; 10 — штуцер; 11 — перукарська груша.

кислоти і 10 г ретельно подрібнених солоних рибних молоків.

Наведена схема пристрою для виробництва штучної ікри досконаліша, ніж описана вище. Замість ветеринарного шприца — гранулятор, а банку замінює охолоджувач з кронштейном для гранулятора.

В. Д. Шадир,
252097, м. Київ,
вул. Челябінська, 7, кв. 122

* * *

Вже декілька років передплачую журнал «Дім, сад, город». Вважаю його цінним посібником як для початківців, так і для садівників та городників із стажем. Хотів би і на цей раз одержати пораду (бажано до початку польових робіт), як самому виготовити прості механічні, гідравлічні чи пневматичні автоматичні пристрої для провітрювання теплиць, які б працювали за принципом об'ємного розширення матеріалів, рідин тощо. Було б краще, якби такі пристрої не потребували електричних приводів і систем.

Виготовлення автоматичних пристроїв дало б змогу підтримувати постійну температуру в теплиці протягом доби за будь-якої погоди. Можливо, хтось із садівників чи овочівників вже виготовив і успішно експлуатує подібні автоматичні пристрої, нехай поділиться досвідом на сторінках журналу, адже це питання цікавить багатьох.

В. І. Вінтоник,
285200, Івано-Франківська обл.,
м. Коломия, вул. Богуна, 34, кв. 12

Своїми руками

Лікуйтесь на здоров'я

Передплачую «ДСГ» з першого номера 1989 року. Як подарунок передплатив його і для знайомих москвичів на цілий рік, їм він теж сподобався. А зараз хочу дати відповідь В. С. Недашковському з м. Малина Житомирської області на його запитання про застосування таких лікарських рослин, як бульбистий залізняк (зопник) і синюха голуба.

Зопник лікарський.

Багаторічна рослина з родини губоцвітих, висотою 70—120 см. З лікувальною метою використовують траву. Росте зопник, або залізняк бульбистий, на схилах балок і річкових долин, на лісових галявинах, серед поодиноких степових кущів.

Квіти двогубі, бузкового кольору, зібрані в кільця. Стебла (а їх декілька) розгалужені від основи. Листя з плоскими опушеними черешками. Листкові пластинки біля основи заокруглені або ширококлиновидні, а на верхівці загострені. Знизу листки сірувато- або білувато-повстисті, зверху — блискучі, з розсіяними волосками. Квіти (по 3—10) зібрані в удавані кільця в пазухах верхніх листків. Плоди чотиригорішкові, темно-бурі, дрібногорбкуваті, в чашечці. Цвіте рослина в червні-липні. Насіння достигає в липні-серпні.

Заготовляють зопник під час цвітіння, зрізуючи бічні стебла. Сушать на горищах, під навісами з доброю вентиляцією, розстелюючи шаром 10—15 см на папері або тканині.

У траві зопника лікарського містяться алкалоїди, ефірна олія, дубильні речовини, вітамін С, мікроелементи, у коренях — сапоніни.

Встановлено, що настій трави діє як сечогінний засіб, підвищує зсідання крові, стимулює і тонізує організм та посилює його опірність до захворювань. Токсичної дії рослини не встановлено.

Зопник діє як кровоспинний, жовчогінний, протизапальний засіб. Його широко застосовують у народній медицині при гастритах, виразковій хворобі, гіпертонії, бронхіті, пневмонії, туберкульозі легенів, геморої, водянці, пропасниці.

Порошком з кореня лікують гнійні рани. На Кавказі настій трави використовують для ванн при ревматизмі.

Н. Соломченко вивчив дію 5—10%-ного відвару трави зопника: з 70 хворих на хронічні гастрити у 44 відмічено позитивний результат. Деякі хворі з гіперацидним гастритом (з підвищеною кислотністю шлункового соку), котрі раніше вживали соду, через декілька днів припиняли її пити.

Способи застосування зопника:

Відвар. 10—20 г трави варити 10 хв в 0,5 л води, настояти 30 хв. Вживати по півсклянки за 30—40 хв до їди протягом 2 місяців.

Настій. 10—20%-ний настій трави на 40%-ному спирті. Вживати по 15 мл тричі на день з водою до їди при гіперацидному гастриті, виразковій хворобі шлунка.

Синюха голуба.

Багаторічна трав'яниста рослина з родини синюхових. З лікувальною метою використовують корені й траву. Має і декоративне призначення. Збирають корені у серпні-вересні (в період в'янення надземних частин рослини). Викопують їх із землі, коротко обрізують усі наземні частини й швидко обмивають водою. Сушать просто неба або в добре провітрюваному приміщенні.

Корені рослини містять сапоніни (до 30%), органічні кислоти, ефірну олію, смоли, жири, крохмаль.

Дія — відхаркувальна, знеболююча, заспокійлива. Клінічними дослідами встановлено, що заспокійлива дія синюхи перевершує валеріану й кропиву собачу у 8—10 разів. Активні речовини, що містяться в коренях, виявляють досить сильну відхаркувальну дію на організм. Тому коріння цієї рослини за ефективністю не поступається перед сенегою та іпекакуаною.

Препарати синюхи призначають як заспокійливий засіб при різних психічних і нервових захворюваннях. У поєднанні з сухоцвітом болотним її використовують у клінічній практиці для лікування виразкової хвороби шлунка й кишок. Значне поліпшення стану при цьому зумовлене дією смол, органічних кислот, жирної та леткої олій та інших, ще не вивчених речовин, що містяться в рослині і впливають на нервову систему.

У природі й на городі

При атеросклерозі тритерпенові сапоніни знижують концентрацію холестерину в крові. Екстракт коренів синюхи дуже ефективний при лікуванні хвороб дихальних шляхів, зокрема хронічних, особливо якщо ліки вживати на початку приступу кашлю. Цей препарат діє як відхаркувальний, знеболюючий і заспокійливий засіб. Він допомагає при коклюші та подразливому кашлі.

Виразкову хворобу шлунка і кишок лікують так. За півтори години до їди вживають всередину відвар болотного сухоцвіту (10 г на 200 мл) по 1 ст. ложці 3 рази на день, а через 2 год після їди п'ють відвар коренів голубої синюхи (6 г на 200 мл) також по столовій ложці тричі на день. Курс лікування — 3 тижні.

У народній медицині при цих же хворобах застосовують відвари — прості або згущені замість екстракту кореня, а іноді й трави синюхи. Як відхаркувальний і заспокійливий засіб вживають настій або відвар 1 чайної ложки кореня, взятої на 1 склянку води. Вживати по 1 столовій ложці 3—5 разів на день через 2 год після їди.

П. К. Білотіл,
м. Самбір Львівської області

Служба взаємодопомоги

Цілюща суміш

Хворію на епілепсію. Тільки народна мудрість може мені допомогти. Вік буду вдячна тому, хто вилікує.

Валентина Семенівна Мороз,
320057, Дніпропетровська обл., селище Мирний, вул. Баженова, 64

Візьміть таку суміш: материнка (трава) — 6 частин, глід (плоди) — 4, собача кропива — 2, синюха (кореневище з корінням) — 4, хміль (шишки) — 4, верес (трава) — 4, м'ята — 4, цикорій (коріння) — 6, меліса — 2, омела (біла) — 1 частина, усе це не за об'ємом, а за масою. Одну столову ложку суміші залити склянкою води, кип'ятити на малому вогні 10 хв, настоювати чотири години. Пити по 100 г тричі на день за 30 хв до їди. Курс лікування 2—3 роки. Щомісяця робити перерву на 5—7 днів.

Іван Онисимович Ярошик,
265305, Рівненська обл., Костопільський р-н, с. Малий Мидськ, вул. Нова, 34

* * *

У моєї мами високий тиск. Ніякі ліки не допомагають. Любі читачі журналу «Дім, сад, город», будь ласка, порадьте, з яких трав і як приготувати для зниження тиску напій, як уживати.

А в мене самої почало шуміти у вухах, ніби літаки летять. Кажуть, що це перші ознаки початку склерозу. Чи правда це?

Л. Дубан
290007, Львів, вул. Джерельна, 16/16

* * *

Близько десяти років страждаю грибковими захворюваннями стопи ніг, рук і нігтів. Ніякі препарати та хірургічні методи не допомагають. Прошу добрих людей допомогти позбутися цієї болячки.

Т. Р. Балюк,
260000, Житомирська обл., м. Овруч, вул. К. Лібкнехта, 8

Щоб зберегти волосся

Пише вам молода дівчина — мені двадцять років. Звертаюсь з великим проханням — допоможіть моєму нещастю: у мене випадає волосся.

Безумовно, винна в цьому я сама. Якось спробувала знебарвити волосся, щоб було біле, потім зробила в перукарні хімічну зачіску. І після того моє густе волосся почало випадати. Зараз воно стало дуже рідке, а де-не-де з'явилася лисина. Підкажіть, добрі люди, як мені позбавитись цього лиха, буду щиро вдячна за допомогу.

О. Ф.
Херсонська обл.

Десь у шістдесятих роках я увійшла у сім'ю, в якій батько чоловіка і три його брати були лисі. Як дізналася пізніше, це в них спадкове, а отже, може передатися і моїм дітям.

Щоб запобігти цьому лихові, перечитала багато літератури й натрапила на таку пораду: щоб зміцнити зуби, необхідно натирати їх соком алое.

Я обзавелася горщечками і корінцями алое і десь через півроку мала з десяток розкішних товстолистих, колючих рослин. Я уже знала, що алое добре діє у трирічному віці. І почала натирати шкіру і волосся при корені собі і чоловікові. І ось результат: у моїх дітей зачіски — «кінські гриви». А чоловік у свої 60 років ще не лисий.

Отже, той, хто не хоче бути лисим, обзаводьтеся алое і починайте процедури. Інтенсивно масажуйте місце облисіння по півгодини щодня протягом місяця. Після масажу і протирання голову не мийте, можна прочесати, бажано густим гребінцем. І волосся стає ніби шовкове, блискуче, пухнасте.

Якщо комусь важко півгодини масажувати, то це можуть робити діти або хтось із молодих родичів чи знайомих.

Після місячного масажу зробіть перерву на 7—10 днів, не більше. Голову в цей час можна мити, але не шампунем, а дитячим милом або кислим молоком. І потім знову за роботу. Одного листка достатньо на всю процедуру.

Треба знати, що в травні алое добре пускає корінці і може рости навіть у бляшаній банці. А на літо можна висаджувати в грунт просто неба.

А. Гук,
Дніпропетровська обл.

Щоб не випадало волосся

У № 7 «ДСГ» за 1993 рік читачка з Вінниччини запитувала, як зупинити випадання волосся на голові її чоловіка за допомогою лікування народними методами, бо лікарі не можуть з цією хворобою справитися.

Коли випадає волосся на голові, слід мити її відваром березового листя. Коли ж на голові (шкірі) з'являються жирові виділення чи лупа, треба помити голову і, коли підсушиться волосся, втирати в шкіру настій із кропиви.

Готувати настій так. Столову ложку листя заварити склянкою окропу, настояти 1—5 годин, процідити. Втирати раз на тиждень.

Часто люди страждають на екзему й не знають, як самому вилікувати її. А буває, що й від екземи також випадає волосся на голові. Подаю рецепт.

Раз на тиждень вимити голову й протирати сіллю протягом 15 хвилин. Після цього прополоскати голову теплою водою. Практика свідчить, що для такого лікування достатньо повторити цю процедуру шість разів, і суха екзема зійде. А також не випадатиме волосся.

Пропоную рецепт для сім'ї Бондаренків з Дніпропетровщини, котрі в цьому ж номері «ДСГ» запитували, як вивести бліх, що «поселилися» у дитячому ліжечку.

Заварити й настояти полин і цим наваром протерти всі місця, де водяться ці комахи. А можна просто класти цю рослину там, де є блохи. До речі, полину не люблять і мухи.

О. В. Артеменко,
Кіровоградська обл.,
Новоукраїнський р-н,
с. Григорівка

Сама вилікувалася

У № 5—6 «ДСГ» за 1993 рік О. Степаненко запитував, як вилікувати радикуліт. Щоб вилікувати цю хворобу, раджу натерти хрону, залити його оцтом і поставити на 24 години настоятися. Затим на ту ділянку тіла, де болить, покласти марлю чи бинт, а зверху — приготовлений хрін. Класти його треба тонким шаром і тримати десять хвилин. Потім зняти на десять хвилин і вкритися теплою ковдрою. Лежати, просто відпочиваючи.

Так необхідно робити три рази перед сном. Тривалість лікування десять днів. Такі процедури робила на собі й вилікувалася. Отже, раджу подібне робити всім, хто страждає від цієї недуги.

І. Светюха,
252800, Чернігівська область,
Новгород-Сіверський р-н,
с. Стахорщина

«Вилікувала сина»

Після того, як у № 5—6 «ДСГ» за 1993 рік було надруковано мою замітку «Вилікувала сина», до мене надходить дуже багато листів. Я відповідаю на всі запитання. Але чимало надходить листів без зворотних конвертів, а я пенсіонерка і пенсії не вистачить, щоб усім відповісти. Тому прошу редакцію надрукувати мою відповідь читачам, бо одні й ті ж запитання повторюються у кожному листі.

Отже, які шишки збирати — зелені чи коричневі? Можна й зелені, але стиглі, можна й коричневі, але бажано цьогорічні. Соснові чи ялинові? Придатні і ті, й інші, а також їхня суміш. Коли збирати? З початку липня й до снігу.

Десять разів парити хворого не в один день, а протягом десяти днів — увечері перед тим, як лягати спати. Отже, курс лікування — 10 днів, причому щодня слід заварювати нові шишки. Й робити не просто ванни, а дитина повинна сидіти півгодини в такій гарячій воді, яку вона витримає, і паритися.

Я уже отримала два листи із Київської області, у яких мами повідомляють, що методом, який я пропонувала в журналі, вилікували своїх синів. Розумію, яка це радість для рідних.

Н. І. Паламарчук,
315410, Полтавська обл.,
м. Пирятин
вул. Петровського, 4

* * *

Якщо хтось знає, як полегшити муки,— допоможіть! Дуже велика пупкова грижа. Страшні болі. Операцію робити вже пізно за віком (лікарі відмовляються). Може, хтось знає якийсь народний метод поліпшити стан такої людини, будь ласка, напишіть. Буду вдячна.

Іванова Ганна Микитівна,
315230, Полтавська обл.,
Кобеляцький р-н, с. Білики,
вул. Підгірна, 19

* * *

Чомусь усі газети та багато журналів пишуть тільки про те, як схуднути, але ж є і такі люди, котрі, навпаки, хотіли б додати у вазі.

І добре було б на сторінках нашого журналу прочитати і рекомендації спеціалістів, і народні методи, які допомогли б таким, як я, поправитися, бо що не їм, а залишаюся надто вже «тендітною». Хтось, читаючи ці рядки, подумає, що, може, я хвора. Ні, в мене нічого не болить і аналізи підтверджують, що я фізично дужа, а ось тіла «набрати» ніяк не можу.

Тому й звертаюся до читачів, аби порадили, як мені «набрати» необхідної для жінки форми.

З. Н.
Тернопільська обл.

* * *

Моїй доньці шість років. З трьох років вона почала заїкатися — після того, як перелякалася у дитсадку.

Я уже їздила з нею і до екстрасенсів, і до бабусь. Після їхніх процедур вона деякий час розмовляє краще, але потім знову починається те саме. Знайомі кажуть, що ця вада в доньки з часом минеться. Але в мене серце болить, коли не можу допомогти їй. Дуже прошу поради, як вилікувати донечку.

Наталія Кіндратівна Дідур,
264990, Волинська обл.,
Володимир-Волинський р-н, с. Білин

Пропоную

...безкоштовно насіння меліси лимонної, на обмін насіння чумизи, гаоляну, амаранту.

Володимир Григорович Побидайло,
251520, Чернігівська обл.,
Городнянський р-н, с. Дроздовиця

...садивний матеріал картоплі Адретта, Ласунок. Перспективну технологію бджільництва для створення сімей-велетнів (сімей-медовиків), яка дає змогу зібрати за сезон до 100 кг меду на таку сім'ю і збільшити кількість сімей на пасіці на 50%. Вкладайте конверт із зворотною адресою. Гроші до отримання прейскуранта не пересилати. Весною 1994 року відводки бджолиних сімей.

Володимир Віталійович,
286001, м. Вінниця, вул. І. Бевза, 36, кв. 89,
тел. 5-79-95

...на осінь 1994 р. саджанці білих, рожевих, червоних витких троянд, форзиції, жимолості-каприфоль та їстівної; на весну і осінь — насіння амаранту, чумизи, кольорових люпинів, сортових аквілегій та дельфініумів. Для одержання каталога надсилайте конверт із зворотною адресою.

Віктор Іванович Довганич,
293610, Львівська обл., Сколівський р-н,
с. Коростів, вул. Л. Українки, 99

...садивний матеріал картоплі сорту Адретта.

Володимир Степанович Чалий,
313540, Харківська обл., м. Лозова,
мікрорайон 4, буд. 38, кв. 21

...насіння понад 100 сортів помідорів різного розміру, форми і кольору; 10 сортів огірків: Фенікс, Лібелла, Зозуля та інші; гарбуза голонасінного, кабачків цуккіні, кукурудзи рисової, амаранту. Надсилаю каталог. Щоб його одержати, надсилайте підписаний конверт.

Володимир Володимирович Ткач,
283404, Тернопільська обл.,
Теребовлянський р-н, с. Дарахів

...насіння помідорів (понад 30 сортів) Де Барао, Малинові, Яблунька Росії, Виноградоподібні, Ювілейний Тарасенка, Дубок, Гумбер, кімнатних одно- та багаторічних; огірків Міг, Конкурент; фізалісу суничного та овочевого; амаранту, ковбузу (гібрид дині з гарбузом); картоплі Адретта. Для відповіді надсилайте конверт із зворотною адресою.

В. С. Швець,
288064, Вінницька обл., Шаргородський р-н,
с. Політанки

...хвойні та вічнозелені рослини. Ялина — канадська, звичайна, колюча (форми — голуба, сиза, срібляста); дугласія; туя — пірамідальна, юнацька, золотиста; ялівець віргінський, козацький; самшит вічнозелений. Вкладайте заадресований конверт.

П. С. Прокопчук
290060, Львів-60, а/с 9326

...тюльпани зарубіжної колекції різних кольорів, нарциси, лілії, півонії, а також молитви із закляттям, як позбутися різних хвороб, неплідності, імпотенції, самотності, нудьги, чарів на дім і господарство та ін. Висилаю брошуру, яка стане в пригоді для кожної родини. Надсилайте конверт із зворотною адресою.

Богдан Барна,
332530, Запорізька обл., м. Токмак,
вул. Прикордонна, 14

...безкоштовно насіння чорнобривців низько- та високорослих, кропу городнього. Для отримання насіння надсилайте конверт із зворотною адресою.

Володимир Семенович Швець,
288064, Вінницька обл., Шаргородський р-н,
с. Політанки

...насіння амаранту, чумизи, тютюну трьох сортів.

Михайло Петрович Скребець,
251020, Чернігівська обл., Бахмацький р-н,
с. Курінь, вул. Жовтнева, 53

...після одержання грошей саджанці віялоподібних пальм у лютому—квітні, жовтні та листопаді. На листи без оплачених конвертів не відповідаю.

Марія Никифорівна Виноградова,
258167, Черкаська обл., Чорнобаївський р-н,
с. Скородистик

...садивний матеріал (живці чи саджанці) комплексностійких сортів винограду. На запит висилаю каталог сортів і умови реалізації. Вартість каталога — 200 куп. Вкладайте конверт для відповіді.

Геннадій Гаврилович Лисенко,
348009, Луганськ 9, вул. Алчевська, 16

...насіння однорічних квітів.

В. В. Радчук,
251970, Чернігівська обл., смт Козелець,
вул. Комсомольська, 69, кв. 15

Хочу придбати

...косарку до мотоблока МБ-1 «Нева».

Михайло Петрович Скребець,
251020, Чернігівська обл., Бахмацький р-н,
с. Курінь, вул. Жовтнева, 53

...молодняк або інкубаційні яйця гусей холмогорських.

Михайло Михайлович Сидор,
284007, Івано-Франківськ 7,
вул. Б. Хмельницького, 84/2, кв. 20

...садивний матеріал амаранту, камеї махрової, женьшеня, ліан, жоржин.

О. В. Руда,
317648, Кіровоградська обл., Голованівський р-н,
с. Краснопілля, вул. Леніна, 7

...насіння вербени лікарської, папороті чоловічої, перстачу, оману, меліси, прикришу, трави гісопу у великій кількості.

314015, Полтава, 15 а/с 1706 «А»

...післяплатою садивний матеріал чуфи, актинідії, батату, гумі, шпалерної суниці «Рікса».

Л. Дудник,
315035, Полтавська обл., Полтавський р-н,
с. Макуховка, вул. Ворошилова, 35

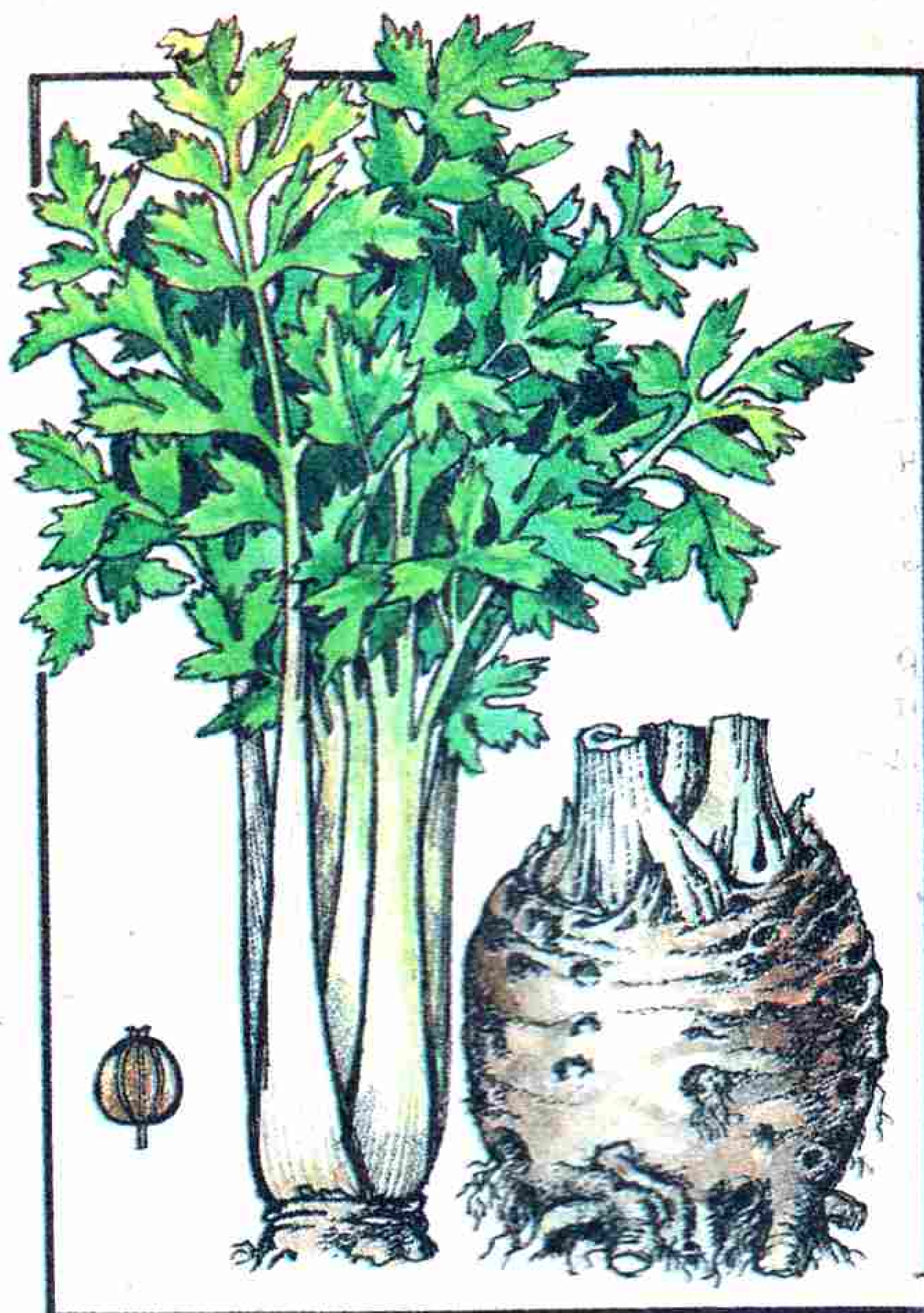
...мотоблок МБ-1.

А. І. Кравчук,
286037, м. Вінниця, вул. Польова, 17, кв. 18

...саджанці сортової шовковиці.

Микола Юрійович Варивода,
290026, м. Львів, вул. акад. Лазаренка, 5, кв. 78

Селера: неповторний смак

Ще у середні віки селера запашна була відома як овочева рослина, і сьогодні важко сказати, чи це овоч, чи пряність. Батьківщина — приморські райони Південної Європи й Азії. Селера вважалася священною рослиною у древніх греків і римлян. Разом з єгиптянами вони вважали її символом печалі і смерті. З неї плели вінки і клали на труну, готували страви на поминках. У сучасній Греції селеру, навпаки, вважають рослиною щастя. В Європі селеру почали вирощувати на полях і городах у XVIII ст.

У культурі нині відомо три її види: коренева, черешкова і листкова. Коренева у перший рік вирощування утворює розетку листя і потовщений корінь, який нагадує за формою велике яблуко. М'якуш білосніжний з приємним смаком. Споживають її у сирому вигляді дрібно нашаткованою у різноманітних салатах, соусах, холодних супах. Вона добре поєднується з різними овочами, наприклад з морквою, яблуками, помідорами. Відварену селеру використовують у салатах разом з картоплею, буряком, квасолею та ін. Її додають, коли тушкують м'ясо, рибу, овочі. З неї готують котлети, тушкують у сметані.

Характерною ознакою черешкової селери є м'ясисте стебло. Щоб одержати ніжні світлі черешки, рослину високо підгортають. Відбілені черешки вживають свіжими (салати, соуси, супи) або тушкованими.

Листкову селеру вирощують заради ароматної зелені, яку використовують у різних овочевих стравах, особливо з баклажанів, а також у стравах з качок, гусей, баранини, у різноманітних соліннях.

Як пряність придатне насіння всіх видів селери. Але на насіння вирощують в основному листкову і черешкову. У багатьох країнах, зокрема Франції, США, селеру вирощують тільки заради насіння, яке розтирають на порошок і змішують із звичайною кухонною сіллю. Селерну сіль додають до всіх страв. Іноді для приготування такої солі беруть також сухе мелене коріння, стебла та листя. Розмелені частини селери використовують для приготування різних пряних сумішей.

Селера — виняткова приправа до страв. І хоч її пікантний аромат робить їжу дуже приємною, вживати селеру слід у міру, бо її терпкий смак може заглушити смак інших складових страви.

Сушена селера

Коренеплоди нарізати тонкою соломкою, зелень подрібнити і сушити окремо у духовці при температурі 50—65°С. Потім все змішати, зберігати у щільно закритих металевих чи скляних банках у прохолодному сухому місці.

Селеровий оцет

Нарізати 1 кг селери, додати 100 г насіння гірчиці, влити 130 мл горілки і 1 л оцту. Через 3—4 дні процідити і налити до пляшок.

Селерова сіль

Перемелені і висушені селерові корені перемішати з кухонною сіллю. На 100 г рослини треба 20—25 г солі, але співвідношення можна змінювати за смаком. Солону суміш готують як з бульб, так і з зелені, але сіль з меленою зеленню має темне забарвлення. І, звичайно, трохи відрізняється на смак, та характерний селеровий аромат залишається.

Селерові черешки у тісті

200 г селерових черешків, сіль, борошно, яйце, олія.

Помиті черешки нарізати на шматочки завбільшки 100—150 мм і посолити. Потім їх обкачати у заздалегідь приготовленому рідкому тісті і смажити в розігрітій олії.

Селера черешкова, запечена з твердим сиром

200 г черешків, сіль, масло, твердий сир, шинка, 2 яєць.

Черешки спочатку трохи поварити у солоній воді. Воду злити, а черешки скласти в миску, яку перед тим помастити маслом і посипати панірувальними сухарями. До укладених черешків додати струганий сир, зали-

---

Печемо щодня

Аліна Єгорівна Прокопець володіє безцінним скарбом — вона зібрала сотні рецептів різноманітних страв. Звичайно, було б пречудово видати їх окремою книгою, та нині про це можна лише мріяти. Шкода цінностей, які могли б належати багатьом людям, а користується ними лише Аліна Єгорівна. Нещодавно вона принесла в редакцію рецепти різноманітної випічки, які ми й пропонуємо нашим читачам.

Простий пиріг

200—250 г м'якого вершкового масла або маргарину, 200 г сметани, 1 яйце, 3 склянки борошна (може піти трохи більше), половина чайної ложки солі.

З усіх компонентів замішуємо тісто. Невеликий шматок залишаємо для верхньої частини, а з більшого розкачуємо корж завтовшки 1,5—2 см і викладаємо його на деко. Для начинки можна взяти яблука, подрібнені на часточки і пересипані цукром; тушковану капусту; відварений рис з рубленими крутими яйцями; м'ясо із зеленою цибулею і рубленими яйцями тощо.

Із залишеного тіста робимо верх пирога у вигляді решітки, змащуємо збитим яйцем, ставимо в духовку і випікаємо 25—30 хв при температурі 200°. Якщо начинка не солодка, пиріг краще закрити не решіткою, а тонко розкатаним тістом.

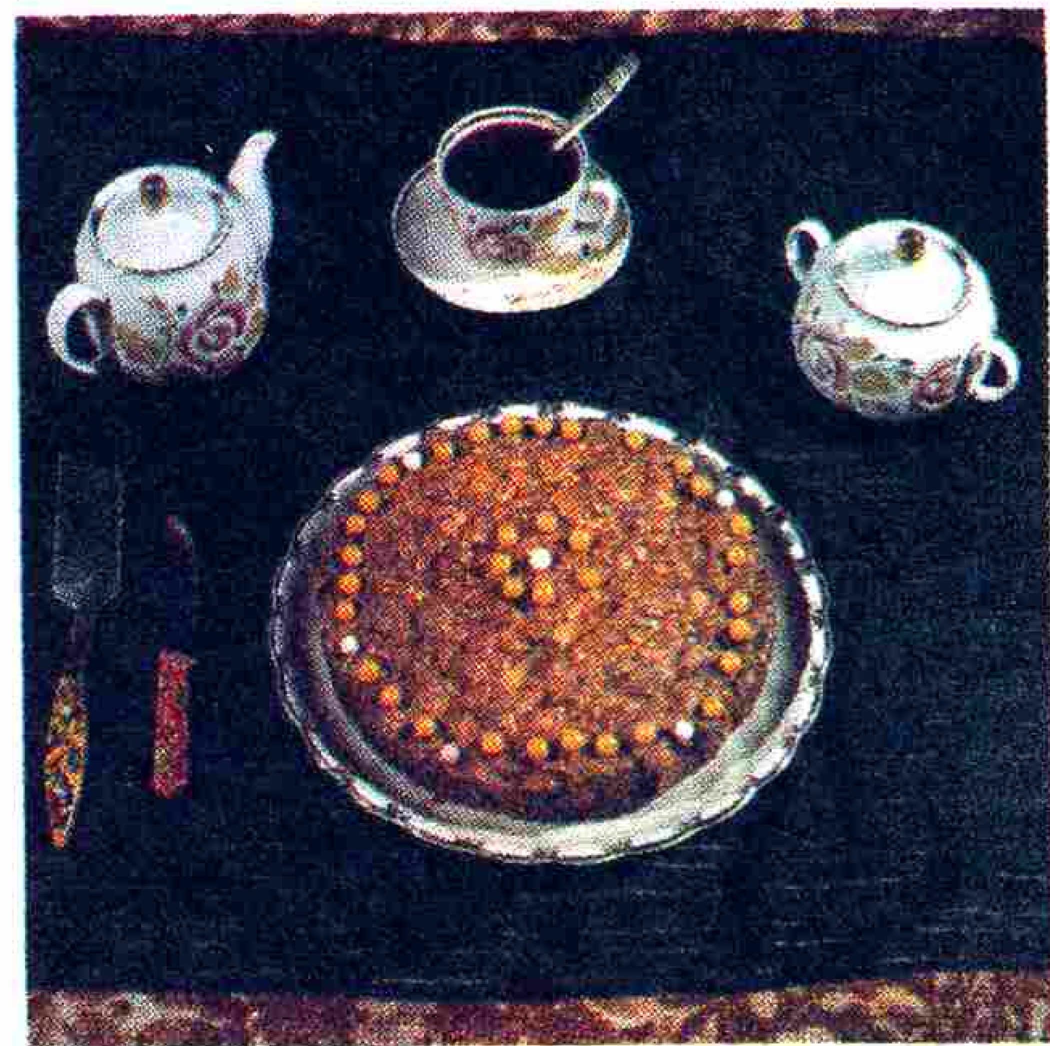
Це дуже простий пиріг, години вистачить на його випікання, навіть з миттям посуду. А головне — не було випадку, щоб цей пиріг не вдався, він смачний завжди!

Пиріг з цибулею

Тісто: *200 г сметани, 250 г маргарину або 200 г вершкового масла, 2,5 склянки борошна, 1 чайна ложка соди, погашеної оцтом.*

Начинка: *1 кг підсмаженої до золотистого кольору цибулі, 200 г сметани або майонезу, 3 шт. плавленого сиру, потертого на крупній тертці, 3 сирих яєць, 1 чайна ложка соди, 2 чайні ложки цукру. Всі компоненти перемішуємо.*

Добре вимішуємо тісто і ділимо на

ти сметаною і збризнути топленим маслом. На сир можна покласти ще кружальця круто зварених яєць чи тонко нарізаної шинки.

Соус гірчичний з селерою

2 чайні ложки гірчиці, 1 чайна ложка цукрової пудри, 100 г олії, пів чайної ложки лимонного соку (можна оцет), 1 столова ложка подрібненої зелені селери, сіль.

Гірчицю змішати з цукровою пудрою і розтерти, додаючи маленькими порціями олію, посолити, влити лимонний сік, додати дрібно нарізану селеру.

Майонез з селерою

2 жовтки, 1 чайна ложка гірчиці, 200 г олії, пів чайної ложки оцту, 1 столова ложка дрібно нарізаної селери, 70 г корнішонів, 2 столові ложки сметани.

Сирі яєчні жовтки добре розтерти з гірчицею, посолити, додати оцет. Потім маленькими порціями вливати олію, не припиняючи мішати. Коли соус загусне, додати сметану. У готовий майонез всипати дрібно нарізані селеру і корнішони.

Салат фруктовий

250 г яблук, 250 г груш, 1 склянка слив без кісточок, 2 великі корені селери, півбанки майонезу, півсклянки сметани.

Фрукти нарізати великими кубиками чи брусочками, селеру натерти на дрібній тертці. Все перемішати з майонезом і сметаною.

Салат з баклажанів

800 г баклажанів, 4 столові ложки олії, 1 столова ложка оцту, 4 столові ложки подрібненої зелені кропу, петрушки, селери, сіль, перець.

Баклажани спекти, почистити і нарізати на 10 шматочків (з розрахунку по 2 на порцію). Посолити, полити олією і оцтом. Подаючи на стіл, посипати подрібненою зеленню і меленим чорним перцем.

Салат з свинячих ніжок

900 г свинячих ніжок, 2 моркви, по 1 кореню селери і петрушки, 6 зубців часнику, 3 столові ложки оцту і 3 столові ложки олії, сіль, перець.

Ретельно промити свинячі ніжки, залити 8 склянками води і варити на сильному вогні. Як тільки вода закипить, посолити і додати нарізані моркву, селеру, петрушку. Варити доти, поки м'ясо не стане м'яким і легко відокремлюватиметься від кісток. Готові ніжки дістати з юшки, дати охолонути, відокремити м'якоть і нарізати тоненькими скибочками, укласти на тарілку. Потовкти часник, додати оцет і олію. Одержаною сумішшю залити м'ясо. Вийняти з юшки моркву, нарізати кружальцями чи скибочками і прикрасити салат.

Короп з мигдальним соусом

1 кг риби, 3 столові ложки борошна. Для соусу: 6 столових ложок олії, 120 г ріпчастої цибулі, 70 г кореня селери, 120 г кореня петрушки, 1 лавровий лист, 5 горошин перцю, 1 столова ложка оцту, 60 г мигдалю, сіль.

Рибу нарізати шматками, посолити і поставити у холодильник на 20 хв. Потім обкачати у борошні і підсмажити. Готову рибу укласти на блюдо і залити холодним соусом, який готують так. Підсмажити на олії дрібно нарізані цибулю, селеру і петрушку, додати борошно. Розбавити гарячою водою, посолити і варити протягом 30 хв. Процідити, овочі протерти через сито, з'єднати з соусом, додати лавровий лист, чорний перець, оцет, почищений, нарізаний дрібною соломкою мигдаль і проварити ще 15 хв на маленькому вогні.

Секрети кухні тітки Насті

Телятина з селерою

750 г телятини, 100 г топленого масла, 80 г ріпчастої цибулі, 1 столова ложка борошна, 1 чайна ложка червоного меленого перцю, 200 г кореня селери, пів чайної ложки чорного меленого перцю, 1 столова ложка томатного пюре, 25 г цукру, сіль.

Телятину нарізати на шматочки, залити 3 склянками окропу, посолити і варити, поки м'ясо не стане м'яким. На маслі підсмажити дрібно нарізану цибулю, борошно, червоний перець. Додати м'ясо, добре перемішати, залити юшкою, в якій варилось м'ясо. Селеру нарізати скибочками, з'єднати з м'ясом, додати чорний перець, розбавлене томатне пюре, цукор. Варити ще 30 хв. Страву подавати холодною.

Свинина з селерою

1 кг свинини, 100 г олії, 400 г цибулі-порею, 1 столова ложка томатного пюре, 100 г кореня селери, 60 г лимона, чверть склянки білого столового вина, сіль, червоний мелений перець.

Нарізану шматочками свинину підсмажити і викласти на тарілку. У смальці, що залишився, підсмажити половину цибулі-порею, дрібно нарізаної, додати томатне пюре, посипати перцем, сіллю, покласти обсмажену свинину, залити гарячою водою.

Цибулю-порей, що залишилася, нарізати шматочками довжиною 4—5 см, корінь селери нарізати скибочками, все додати до м'яса, зверху покласти скибочки лимона, влити вино. Тушкувати до готовності на маленькому вогні. Подавати холодною.

дві частини. Одну розкатуємо завтовшки 1,5 см, викладаємо на деко, змащене жиром і посипане борошном, кладемо на нього начинку. Другим таким самим шаром тіста накриваємо пиріг, ставимо до гарячої духовки і печемо при температурі 180—200° хвилин 40—45.

Тертий пиріг

200 г вершкового масла або маргарину, 2 яйця, 1 склянка цукру, половина чайної ложки соди, яку розчиняють у 2 столових ложках кефіру, 2—3 склянки борошна, півпакета ванільного цукру.

Начинка на вибір: 3—4 яблука, натертих на тертці з великими отворами, можна — солодкі груші, варення, повидло, сир.

Яйця розтираємо з цукром, додаємо м'який маргарин або масло, цукор, кефір з содою, ванільний цукор, борошно. Замішуємо тісто, яке потім поділяємо на дві частини, одну з яких тримаємо 30 хв у холодильнику. Охолоджене тісто натираємо на тертці з великими отворами. На дно деки кладемо пергамент або змащений папір, рівномірно викладаємо натерте тісто, яке слід поставити на 7—8 хв у теплу духовку.

Вийнявши звідти, зверху кладемо начинку, а на неї натираємо другу частину тіста. У духовці випікаємо пиріг до готовності. Ще гарячим розрізуємо на квадрати чи ромби, посипаємо цукром і охолоджуємо.

Російські пиріжки з прісного тіста

400—450 г пшеничного борошна, 150—200 г вершкового масла або маргарину, 1 яйце, сіль за смаком.

З борошна, яйця, маргарину чи масла, солі замішуємо тісто і ставимо в прохолодне місце бодай на годину. Після того тісто розкачуємо коржем завтовшки 1,5—2 см, видавлюємо великою тонкою склянкою кружальця. На кожне з них викладаємо начинку. Вона може бути будь-якою: відварений рис з рубленими яйцями; тушкована капуста; протертий сир з ізюмом і цукром; м'ясний фарш, підсмажений з цибулею і зеленню; будь-яке повидло чи консервовані фрукти.

Виготовляємо пиріжки і викладаємо їх на змащене жиром деко. Ставимо в нагріту духовку і випікаємо на середньому вогні 30—40 хв.

Народні медові пряники

500 г меду, 700 г пшеничного борошна, півсклянки сметани, склянка кип'яченого молока, три жовтки, 10 г паленого цукру, половину чайної ложки гашеної соди, 5 г кориці.

З'єднуємо борошно з корицею і питною содою. Додаємо до меду палений цукор, сметану, розведену кип'яченим молоком, збиваємо жовтки. Усі продукти з'єднуємо і ретельно перемішуємо, поступово досипаючи борошно. Розкачуємо тісто шаром завтовшки 0,8—1 см. Металевими або пластмасовими формочками вирізуємо пряники різної форми, які кладемо на змащене вершковим маслом або маргарином і посипане борошном деко, випікаємо до золотисто-коричневого кольору. Коли пряники охолонуть, їх посипають цукровою пудрою.

А. Є. Прокопець,
м. Київ

Кактуси у кімнаті

Батьківщина кактусів — Америка. Ростуть вони здебільшого у теплих і сухих районах, тільки деякі з них трапляються у суворих місцевостях Канади та Патагонії.

Майже всі кактуси зовні відрізняються від звичних нам рослин. Такої форми вони набули протягом тривалої еволюції. Листя перетворилось на колючки, а зелене стебло взяло на себе функцію фотосинтезу.

Найбільш різноманітні кактуси — у Мексиці та північно-західній Аргентині. Там трапляються хащі кактусів, через які важко пробратись людині. У природі налічують більш як 5000 видів кактусів.

Природа наділила їх надійними засобами захисту, що допомагає вижити у суворих умовах. Колючки захищають їх від поїдання тваринами, густе околючення захищає від палючого сонця вдень та холоду вночі. А ще колючки мають властивість поглинати вологу нічних туманів.

Тіло кактусів здебільшого куле- та палицеподібне, що дозволяє економно витрачати вологу, бо має малу випаровуючу поверхню.

Особливістю цих рослин є здатність нагромаджувати в собі вологу у період дощів.

Аматорів-квітникарів приваблює різноманітність «фігури» кактусів з колючками та надзвичайно чудові, багаті на кольори, з особливим шовковистим відблиском, квіти. Крім чисто блакитних, тут маємо всі кольори і відтінки, навіть зелені, що рідко трапляється серед квітів. Але для того, щоб вони квітували, їм потрібно створити відповідні умови.

Весна і літо — час росту та цвітіння кактусів. Весняне сонце все більше заглядає до наших вікон, і колючі екзоти поступово пробуджуються від зимового спокою.

Протягом березня їх можна 2—3 рази на тиждень обприскувати теплою водою, що сприяє їх повному пробудженню, а на початку квітня починати поступово поливати. З настанням теплих днів поступово збільшувати поливання, але не часто, а тільки тоді, коли земля зовсім просохне після попереднього поливу.

За весь період (квітень-жовтень) поливати не частіше як через 7—10 днів, а то і рідше. У дощову та прохолодну погоду полив зменшити удвічі. Поливати до повного зволоження землі і бажано теплою водою, краще лійкою з довгим носиком, щоб не обливати рослин зверху. Тільки у жарку погоду ввечері можна інколи зробити їм теплий душ.

Ті рослини, у яких з'явились пуп'янки, не поливають доти, поки вони не підростуть, інакше пуп'янки зав'януть.

Вода для поливу має бути м'якою, найкраще — дощова. Іншу слід кип'ятити і відстоювати близько доби.

Якщо кактуси взимку стояли у затіненому місці, то навесні, потрапивши на сонце, вони можуть отримати опіки. Тому на деякий час їх слід захистити від сонця марлею або тим, що може її замінити. Поступово затінення зменшити і через 1,5—2 тижні зовсім зняти.

Восени поливати потрібно дедалі рідше, а у прохолодну погоду припинити полив.

Так, з настанням холодних днів зрослі здорові рослини не треба поливати до весни, всі інші можна час від часу обережно зволожувати. Найкраща температура для зимівлі кактусів 8—10°C. У сонячну погоду інколи можна обприскати теплою водою.

Прохолодне і сухе утримання кактусів обов'язкове для нормальної вегетації і цвітіння цих рослин навесні та влітку, а часто і до пізньої осені. В умовах України найкращий час такого утримання — з кінця жовтня до початку квітня.

Щоб рослина добре росла, їй потрібні поживні речовини, основну частину яких вона отримує з грунту. Підбираючи суміш грунтів, слід подбати не тільки про живлення рослин, але й про сприятливі умови для росту і розвитку кореневої системи, якій необхідний кисень. Грунт для кактусів має бути пухким, водо- й повітропроникним. Він повинен швидко просихати, бути достатньо аерованим, що залежить від зернистої структури. Ця землесуміш навіть у вологому стані має бути сипкою.

Існує багато рекомендацій для виготовлення землесумішей, часом дуже складних. За 28 років вирощування кактусів я переконався, що складні суміші не мають ніяких переваг перед простими. Універсальною вважаю суміш з двох складових: листяної землі (з-під усіх дерев) та добре промитого річкового піску. Першу можна замінити городньою з невеликою добавкою торфу, а пісок — на все, що має сипкість (відсів без пилу, дрібний гравій, керамзит тощо).

Перед використанням суміш потрібно продезинфікувати гарячим паром і дати відстоятися 1—2 тижні. За цей час відновлюється життєдіяльність мікроорганізмів, потрібних для засвоєння рослиною поживних речовин, бо вони після пропарювання так само гинуть, як і різні шкідники.

Кактуси можна висаджувати у різний посуд, а найкраще у пластмасовий, він має багато переваг. В ньому не так швидко просихає земля і рідше треба поливати рослини, земляна суміш довше зберігає корисні властивості, а отже, і пересаджувати кактуси можна не частіше, як один раз у 3—4 роки, будь-якої пори, але найкраще навесні.

Пересаджування кактусів у нову землесуміш, у чистий посуд стимулює ріст та розвиток рослин, одночасно перевіряють стан коріння.

Перед пересаджуванням землю у горщику слід добре підсушити. Приготувати новий посуд, трохи більший за попередній, із старого кактус виймати обережно, разом з цією ж землею перенести у новий, додавши підготовлену нову землесуміш.

На відміну від інших кімнатних рослин, кактуси не слід поливати відразу після пересаджування, бо можливе пошкодження коренів; надлишок води у грунті легко спричинить загнивання коренів, а відтак і загибель самої рослини.

Виконуючи всі поради щодо вирощування кактусів, ви досягнете успіхів і будете мати велике задоволення від цих екзотичних рослин, особливо від їх квітів.

Г. С. Власенко,
286022, м. Вінниця, а/с 2801

Допоможіть нам з сином

Шановна редакціє і дорогі читачі, будь ласка, допоможіть нам з сином. Синові лише сім років, мені — тридцять. Я мати-одиночка. Працювала на заводі. Думали, що дадуть нам квартиру, а тепер завод продають, людей звільняють, будинок припинили будувати. Тепер уже ми з сином, мабуть, ніколи не побачимо своєї квартири. А до цього жили в гуртожитку. Там були страшні протяги. Як не дивилася за сином, як не доглядала, та не встерегла — захворів він на запалення мозку. А в лікарні ще занесли йому й жовтуху.

Тепер живемо з матір'ю, в одній кімнаті з братом. Нелегко нам, а ще коли почуєш, що, мовляв, у неї на шиї сидимо. Мало не з дому вигонить. А куди підеш із хворим сином?

Лікарі радять поміняти місце проживання, змінити клімат. Ось ми й пишемо до редакції, може, хтось із читачів журналу підкаже село чи колгосп, куди б ми могли переїхати жити. Може, нас прийняла б одинока бабуся чи дідусь, ми б з сином їх доглядали, аби тільки нам куточок був.

Відгукніться, добрі люди, ми з сином будемо все життя вам дякувати.

Р. Н. Шаталева,

Кіровоградська обл., м. Олександрія, с-ще Октябрське, вул. Дружби народів, 8/7

Єдина надія

Маю чоловіка алкоголіка й хочу від нього піти, але не маю, де жити. Можливо, десь живе одинока людина й може прийняти мене з двома доньками. В мене серце добре, дуже поважаю старих людей. А, можливо, десь у якомусь селі в Україні стоїть пусткою хата. Я на все згодна, аби тільки не бачити й не знати такого життя, як зараз. А мені ж лише тридцять вісім років. Іноді думаю: коли не знайду собі й дітям іншого притулку, то накладу руки на себе.

Дорога редакціє, прошу тебе, надрукуй мого листа, не позбавляй нас єдиної надії. Хочеться вірити, що й на наше горе відгукнуться милосердні люди. Адреси не пишіть. А як надходитимуть листи, будь ласка, перешліть нам їх.

Марія

* * *

Читаю журнал «Дім, сад, город» і бачу, що багатьом, котрі просять читачів тієї чи іншої поради, а особливо хворим, допомагають добрі люди.

Я захворів на псоріаз. То ж і звертаюся до всіх, хто прочитає мого листа, з проханням допомогти мені вилікуватись. Напевно, у народі є рецепти, можливо, трави, які виліковують таку болячку.

Усім, хто відгукнеться на моє прохання, щиро дякуватиму.

Линник Віктор Іванович,
322326, Дніпропетровська обл., Царичанський р-н, с. Залелія

У номері

«Дім, сад, город» (українською мовою)

Щомісячний виробничо-практичний журнал
№ 1, січень, 1994 р.
Видається з 1989 р.
Київ, видавництво «Нива»

Здано до набору 17.11.93. Підписано до друку 30.12.93.
Формат 60×84 1/8. Папір офсетний № 1. Офсетний друк.
3,72 умовн. друк. арк., 16,74 умовн. фарб.-відб., 7,5 обл.-вид. арк.
Тираж 125618 прим. Зам. 0118401.

Адреса редакції: 252054, Київ-54, вул. Павлівська, 11-г, тел. 216-05-40.
Відділ листів і реклами — 216-40-25.
Журнальний комплекс видавництва «Преса України»,
252146, Київ-146, вул. Героїв космосу, 6.

Індекс 74142

ISSN 0235-6368. Дім, сад, город. 1994. № 1. 1—32